هێڵە گشتییەکانی داڕشتنی ستراتیژی نیشتیمانی بۆ دژەگەندەڵی لە هەرێمی کوردستان

دانا سەعید سۆفی
ئینستتیوتی ریفۆرم بۆ گەشەپێدان (RID)

ئەم توێژینەوەیە بووە بنەمای داڕشتنی ستراتیژی رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی لە هەرێمی کوردستان ساڵی ٢٠١٧ تا ساڵی ٢٠٢١، کە لە ٢٠١٧/٥/١٥ لەلایەن ئەنجومەنی وەزیران وەک بڕیاری ژمارە ١٠٨ پەسەندکرا.

ئەم توێژینەوەیە لە چوارچێوەی پرۆگرامەکانی دامەزراوەی وێستمینیستەر بۆ دیموکراسی، WFD، ئامادەکراوە، لە چوارچێوەی پرۆگرامی پتەوکردنی دیموکراسی بلاودەکرێتەوە کە لەلایەن ئینسستیوتی ریفۆرم بۆ گەشەپێدان، RID، بە هاوکاری فریاکەوتنی میللەتی نەرویجی، NPA، ئەنجام دەدرێت.

زنجیرەی بڵاوکراوەکانی ئینستتیوتی ریفۆرم بۆ گەشەپێدان

RID 2018 (13)

تایتل: هێڵە گشتییەکانی دارشتنی ستراتیژی نیشتیمانی بۆ دژەگەندەڵی لە هەرێمی کوردستان

نووسەر: دانا سەعید سۆفی

تیراژ: ٢٠٠٠ دوو هەزار دانە

مافی بڵاوکردنەوە: پارێزراوە بۆ ئینستتیوتی ریفۆرم بۆ گەشەپێدان و سەکۆی بەشداریی گشتی

ناونیشان: هەولێر، هەرێمی کوردستان ـ عێراق

ئیمەیل: info@rid-k.org

ماڵپەڕ:www.rid-k.org

http://sako.rid-k.org

١. کۆنتێکست و پێشینە

لە هەرێمی کوردستان پرسی گەندەڵی بەشێوەیەکی بەربڵاو باسی لێوە دەکرێ، نەک تەنیا لە ئاستی میدیایی، بەڵکو لە ئاستی سیاسی و دامودەزگا فەرمییەکانیش. بەرپرسانی حکومی لە بۆنەی جیاوازدا دانیان بە بوونی دیاردەی گەندەڵی داناوەو لە پەرلەمان و حکومەتیش باس لە پرس و پرۆژەی چاکسازی دەکرێ بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی. دامەزراندنی دەستەی دەستپاکی لە ٢٠١٣ ئاماژەیەکە بۆ بوونی گەندەڵی بە شێوەیەکی بەربڵاو، چونکە بەپێی ئەو یاسایەی کە دەستەی دەستپاکی لەسەر دامەزراوە (ژمارە ٣ ساڵی ٢٠١١، هەمواری یەکەمی بە یاسای ژمارە ٧ ساڵی ٢٠١٤)، ئامانجی دروستکردنی دەزگاکە بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵییە.

بەپێی راپۆرتەکانی رێکخراوی شەفافیەتی نێودەوڵەتی عێراق لە خراپترین ئەو وڵاتانەیە کە گەندەڵی بە شێوەیەکی بەربڵاو تیایە، دیارە هەرێمی کوردستانیش بەشێکە لە عیراق و کەمتازۆر ئاماژەکانی ئەو رێکخراوە بۆ هەرێمی کوردستانیش دروستە. بەپێی ئیندێکسی ساڵی ٢٠١٤ ی شەفافیەتی نێودەوڵەتی عێراق ١٦ خاڵی هەیە لە ١٠٠ خاڵ، هەروەها لە ١٧٥ وڵاتی دنیا کە لە ئیندێکسە کە ئاماژەیان پێکراوە، عێراق ١٧٠ یەمین وڵاتی دنیایە، واتە تەنیا ٥ وڵات لە عێراق خراپترن لەرووی گەندەڵی و شەفافیەتەوە. لە ئیندێکسی ٢٠١٥ بەهەمان شێوە شتێکی ئەوتۆ نەگۆڕاوە، عیراق پلەبەندی ١٦١ ی هەیە لە کۆی ١٦٧ وڵاتی جیهاندا، واتە تەنیا ٦ وڵات لە عێراق خراپترن. ئەو بارە بەردەوامە، لە ٢٠١٧ پلەبەندی ١٦٩ ی هەیە لە کۆی ١٨٠ وڵاتی جیهاندا. بەهەر حاڵ ئەگەر ئەو ئیندێکسە دەقاودەق بۆ هەرێمی کوردستان دروست نەبێ، ناتوانین بڵێین زۆریش لێی دوورە.

لە هەرێمی کوردستان بۆ یەکەمجار لێژنەی دەستپاکی لە پەرلەمانی کوردستان لە ساڵی ٢٠٠٩ دامەزرا، بەڵام بێ ئەوەی ئەکتیڤ بێ، ئەمەش بەهۆی ناکۆکی سیاسییەوە. هەر لە هەمان ساڵدا، بەڵام چەند مانگێک پێشتر، حکومەتی هەرێم بە هاوکاری کۆمپانیایەک ستراتیژێکی دارشت بۆ حوکمڕانی دروست و شەفافیەت، بە گوێرەی یەکێک لە راسپاردەکانی دەبوایە لە ئەنجومەنی

وەزیران نوسینگەیەک بەناوی نوسینگەی حوکمڕانی و دەستپاکی دروست بێ، ئەم نوسینگەیە لە ساڵی ٢٠١٠ دامەزرا، ئەرکەکەشی بریتی بوو لە کارکردن بۆ حکومەتێکی چالاک و شەفاف، دیارە بە هاوکاری لەگەڵ وەزارەت و فەرمانگەکان. ساڵی ٢٠١١ پەرلەمانی کوردستان یاسای دەستەی گشتی دەسپاکی هەرێمی کوردستانی پەسەند کرد، کە بە پێی ئەو یاسایە دەستەی دەستپاکی دەبێ دابمەزرێ کە بەپێی ماددەی سێهەمی یاساکە ئەرکی سەرەکی ئەو دەستەیە بریتی دەبێت لە جێگیرکردنی سەروەری یاسا، نەهێشتنی دیاردەی گەندەڵی و پشتیوانیکردن لە شەفافیەت. بەڵام دروستکردنی ئەو دەستەیە درێژەی کێشا تا ساڵی ٢٠١٣. هەر لە ساڵی ٢٠١١ حکومەتی هەرێم سیستمی ڕێساکانی ئاکار و پیشەیی بۆ کارمەندانی حکومەتی هەرێم پەسەند کرد، کە دەکرێ ئاماژەی پێبکرێ، چونکە پەیوەندی بە هەوڵەکانی ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی هەیە، لانی کەم لەسەر ئاستی کارگێڕی و بەڕێوەبردن.

بەڵام ئەو چوارچیوە یاساییەی کە تا ئێستا هەیەو ئەو دەزگایانەی کە پەیوەندیان بە ڕووبەڕووبوونەوەی دیاردەی گەندەڵییەوە هەیە تەواو ناچالاک بوون. لێژنەی دەستپاکی لە پەرلەمانی کوردستان تا ئێستا نەیتوانیوە هەوڵی جدی بدات بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی، ئەمەش بەهۆی ناکۆکییە سیاسییەکان لەلایەک و ناچالاکی و لاوازیی خودی پەرلەمان لەلایەکی تر. ئەوەی پەیوەندی بە نوسینگەی حوکمڕانی و دەستپاکییەوە هەیە لە ئەنجومەنی وەزیران، هەوڵەکانی زۆر سنوردارەو لەو پێگەیەدا نیە کە بتوانێ ڕۆڵی بەدواداچوون و لێپرسینەوە لەبەرامبەر بەرپرسان و دامودەزگاکان بگێڕێ. دروستکردنی ئەو نوسینگەیە پێناچێ هەوڵێکی جدی حکومەتی هەرێم بووبێ بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی و جێگیرکردنی حوکمڕانی دروست و شەفافیەت. وا بۆ نزیکەی شەش ساڵ دەچێ کە نوسینگەکە دروست بووەو و بۆ نزیکەی حەوت ساڵ دەچێ کە ستراتیژی حوکمڕانی دروست و شەفافیەتی حکومەتی هەرێم پەسەندکراوە، بەڵام نە شێوازی حوکمڕانی دامودەزگاکان چالاک و باش بووە و نە پیڕەوی لە شەفایەت کراوە لە کاروبارەکانیان. ئەمە لە کاتێکدا کە تەنیا کەسانی تایبەتمەند ئاگادارن لە بوونی نوسینگەیەکی لەو جۆرە، و بیجگە لەوەش کە دروستبوونی نوسینگەکە لە چوارچێوەی یاسایەکدا نیە کە لەپەرلەمان پەسەند کرابێ.

پرسیارەکە لێرەدا ئەوەیە کە ئاخۆ ڕەوشی دەستەی دەسپاکی لە هەرێمی کوردستان چۆن بێ، کە ڕاستەوخۆ سەر بەپەرلەمانەو بەپێی یاسایەکی تایبەت دامەزراوە، واتە پێگەیەکی زۆر بەهێزتری هەیە لە نوسینگەی حوکمڕانی دروست و شەفافیەت. بەداخەوە دوای دروستبوونی ئەو دەستەیەش نە گەندەڵی کەمبۆتەوە نە ئاستی شەفافیەتیش بەرزبۆتەوە لە دامودەزگاکانی هەرێم، ئەم ڕەوشەش دەکرێ بگێڕینەوە بۆ:

١. ماوەیەکی زۆر نیە کە دەستەی دەستپاکی دروست بووە و تا ئێستاش پێداویستییە مرۆیی و ماددییەکانی بۆ دابین نەکراوە بە تەواوی.

٢. ناکۆکی سیاسی نێوان حیزبەکان قوڵتر بۆتەوە، بە شێوەیەک کە بۆتە هۆی درێژکردنەوەی دەستی حیزب لە ناو حکومەت دا، ئەمەش ئیرادەی سیاسی بۆ دژەگەندەڵی کەمتر کردۆتەوە.

٣. نەبوونی پەیوەندییەک لە سەر بنەمای هاوکاری لەنێوان دەمودەزگا چاودێریی و دادوەرییەکانی هەرێم، هەروەها نەبوونی پەیوەندییەکی لەو شێوەیە لەنێوان دەسەڵاتە جیاوازەکان، یاسادانان، جێبەجێکردن و دادوەری؛ بۆ نمونە ئەگەر پەرلەمان لەرووی چاودێری و لێپرسینەوە لاواز بێ، ئەگەر داواکاری گشتی ناچالاک بێ، ناتوانین چاوەڕوانی شتی زۆر لە دەستەی دەستپاکی بکەین.

٤. نەبوونی ستراتیژێکی نیشتیمانی بۆ دژەگەندەڵی، کە هەموو لایەنە پەیوەندیدارەکان لەژێر چەند ئامانج و بنەمای هاوبەش کۆبکاتەوە و وەک نەخشەرێگایەک بێ بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی.

٥. نەبوونی پسپۆڕیی و شارەزایی، راهێنان و کەرەسەی پێویست کە هۆکاری بەهێزن بۆ کارابوونی دەزگای تایبەتمەند بە رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی.

دیارە ئەمانە چەند هۆکارێکن و دەکرێ ئاماژە بە هۆکاری تریش بکەین کە رێگرن لەبەردەم چالاک بوونی دەزگای تایبەتمەند بە دەستپاکی. بەڵام لێرەدا ئەو پرسیارە گرنگە خۆی قوت دەکاتەوە کە پەیوەندی بەشێوازی تێگەشتنمان هەیە لەمەڕ دیاردەی گەندەڵی، ئەویش چۆن تەماشای گەندەڵی دەکەین؟ بە واتایەکی تر چۆن دەسەڵاتی سیاسی و دامودەزگا بەرپرس و پەیوەندیدارەکان چۆن دەڕوانن گەندەڵی، ئەم پرسیارەش پرسیارگەلێک لەگەڵ خۆی دەخاتەروو:

ئایا وەک دیاردەیەکی مەترسیدار لە گەندەڵی دەڕوانن کە پێویستی بە رووبەڕووبوونەوە هەیە، ئایا ئەولەویەت بە نەهێشتنی گەندەڵی دەدرێت یان لەپشتی ئەجێندای سیاسی ون بووە، ئایا وەک گرفتێکی دامودەزگایی یان لەسەر ئاستی تاک لێی دەڕوانرێت. بەداخەوە ئەوەی کە تائێستا ئاشکرایە ئەولەویەت بە پرسی رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی نەدراوە، ئەمە لەکاتێکدا زۆر لەبەرپرسانی باڵای وڵات ئاماژەیان بەمەترسی و بەربلاوی گەندەڵی کردووە لە هەرێم. هەروەها پرسی گەندەڵی زیاتر لەسەر ئاستی تاک سەیرکراوە، واتە گەندەڵی وەک هەڵسوکەوتی یان تەماحکاری کەسانێک مامەڵەی لەگەڵ کراوە، ئەمە لەکاتێکدا گەندەڵی لەو هەرێمە بە شێوەیەکی رێکخراو بوونی هەیە، ئەگەر باس لەوە نەکەین کە زۆرجار و بەشێوەیەکی گەورە لەچوارچێوەی یاسایی و دامودەزگایی ئەنجام دەدرێت. بۆیە سەیر نیە کاتێ خەڵک سەرسورمانی نیشان بدەن بەوەی کە حکومەت و دامودەزگا پەیوەندیدارەکان ناتوانن رێگری لە گەندەڵی رێکخراو بکەن، یان بپرسن ئایا ئەم دیاردەیە لەبەرژەوەندی کێدایە؟ بەداخەوە دەستەوەستانی و بێباکی حکومەت و دامودەزگاکانی دیکەی پەیوەندیدار بە دژەگەندەڵی وای کردووە خەڵکی متمانەیان بەدامودەزگاکان نەمێنێ، و ئەمەش مەترسیدارترین ئاستی دیاردەی

گەندەڵییە، چونکە لێرەوە ئەم دیاردەیە وەک پرسێکی نورمال تەماشای دەکرێ، بە واتایەکی تر وەک کولتورێکی قەبوڵکراو، کە ئەرکی دەزگاکانی تایبەتمەند بە رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی قورسترر دەکات.

لەپاڵ ناکارایی دامودەزگاکانی وڵات بۆ پرسی گەندەڵی، کۆمەڵگای مەدەنیش بە شێوەیەکی گشتی رۆڵێکی پەراوێزییان هەبووە. ژمارەی ئەو رێکخراوە ناحکومییانەی کە خۆیان تەرخان کردووە بۆ پرسی دژەگەندەڵی کەمن، ئەمە بێجگە لەوەی کە خودی کاری رێکخراوە ناحکومییەکان لە هەرێم ئەزمونێکی کورتی هەیەو پێویستییان بە پەرەپێدانی تواناکانیان هەیە. لەلایەکی تریشەوە نەبوونی پەیوەندییەکی دامەزراوەیی و لەسەر بنەمای هاوکاری لەنێوان رێکخراوەکان و دەسەڵاتە گشتییەکان، وای کردووە کە کاریگەری رێکخراوەکان لەسەر ئەو پرسە زۆر کەم بێ. سەرباری ئەو رۆڵە پەراوێزییە، چالاکی جۆراوجۆر لەلایەن رێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنییەوە ئەنجام دەدرێ، بۆ نمونە کەمپینی شەفافیەت و لێپرسینەوە، یەکێکە لە دەسپێشخەرییە مەدەنییەکان. جێبەجێکردنی پەیمانی هاوبەشی و گەشەپێدان لەنێوانی دەسەڵاتە گشتییەکان و رێکخراوە ناحکومییەکان کە وەک پاشکۆی بڕیاری ژمارە ٥ ی ساڵی ٢٠١٣ لە پەرلەمان دەرچووە، هۆکارێکی باش دەبێ بۆ ئەکتیڤ بوونی رۆڵی رێکخراوەکان و هاوکاریکردنی دامودەزگاکانی وڵات بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی.

دیارە لە مێدیاکان زۆر باس لە دیاردەی گەندەڵی دەکرێ، بەشێوەیەک کە رێکخراوێکی مەدەنی بەناوی ستۆپ کە پرۆژەیەکی تایبەتی هەیە بۆ بەدۆکومێنتکردنی رووماڵە مێدیاییەکانی تایبەت بە پرسی گەندەڵی. باسکردنی مێدیایی لەمەڕ کەیسەکانی گەندەڵی، کەمتازۆر کاریگەری هەبووە لەسەر تێڕوانین لە گەندەڵی وەک دیاردەیەکی کولتوری و نۆرماڵ، چونکە تا ئێستا هیچ کەیسێک کە لەلایەن مێدیاکانەوە ورووژێندرابێ، لەلایەن دامودەزگاکانەوە یان بەدواداچوونی بۆ نەکراوە یان هیچ دەرئەنجامێکی نەبووە. لەبەر ئەوەی کە جۆرێک لە دابەشبوونی سیاسی و حیزبی لەنێو مێدیاکان دا هەیە، زۆر جار روماڵە مێدیاییەکان بەهەند وەرناگیردرێن، بەڵکو وەک بابەتێکی راگەیاندن لەدژی نەیارەکان تەماشای دەکرێ. بەداخەوە رووماڵی مێدیاکانیش کەمتر پرۆفیشناڵانەیە و بەدواداچوونی مێدیایی و سەرچاوەی باوەڕپێکراو کاراکتەری سەرەکی نین لەو رووماڵانە. دەکرێ هۆکارێکی سەرەکی کێماسی مێدیایی لەپاڵ بە حیزبی بوونی مێدیاکان، جێبەجێنەکردنی یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری و یاسای رۆژنامەوانی بێ.

وەک دەبینین پرسی گەندەڵی بەشێوەیەکی بەرچاو هەیە و رۆچووە بەنێو پەیوەندییە جۆراوجۆرەکان، لەسەر ئاستەکانی دارایی وکارگێڕی، یاسایی و سیاسی، تاک و دامودەزگایی بوونی هەیە. بۆ رووبەرووبوونەوەی پێویستی بە هەوڵی هەمەلایەنە و گشتگیر هەیە، دارشتنی ستراتیژێکی نیشتیمانی بۆ دژەگەندەڵی، دەکرێ یەکێک لە هەوڵە بنەڕەتییەکان بێ کە لایەنە پەیوەندیدارەکان کۆبکاتەوە و تواناکانیان یەکبخات لەژێر پلانێکی هاوبەش و رێکخراو.

٢. چەند نمونەیەكی بەراوردكاری

لەم بەشەدا چەند نمونەی وڵاتێک دەخەینەروو لە مامەڵەکردن لەگەڵ دیاردەی گەندەڵی، هەروەها جەخت دەکەینە سەر ستراتیژی دژەگەندەڵییان، بەمەبەستی سوود وەرگرتن ەسەرکەوتووەکانی وڵاتانی تر و وانە وەرگرتن لە شکستەکانییان. لە خوارەوە نمونەی وڵاتی کۆسۆڤۆ و ئیندۆنیسیا دەخەینەروو، گرنگی ئەم دوو وڵاتە لە خوارەوە دەردەکەوێ.

کۆسۆڤۆ

یەکێک لەو وڵاتانەی کە لە زۆر رووەوە لە عێراق و هەرێمی کوردستان دەچێ، کۆسۆڤۆیە، بەو مانایەی کە وڵاتێکی فرەنەتەوە و فرە ئاینە، هەروەها بەنێو شەڕو ململانێی ناوخۆییدا تێپەڕیوە، ئەمە بێجگە لەوەی کە وڵاتی دوای شەڕەکانە، بەهەمان شێوەی عێراق و هەرێمی کوردستان. کۆسۆڤۆ لەدوای سەربەخۆییەوە خاوەن سێیەم ستراتیژی دژەگەندەڵییە، یەکەمیان ٢٠٠٤ بۆ ٢٠٠٧، دووەمیان ٢٠٠٩ بۆ ٢٠١١، سێیەمیان ٢٠١٢ بۆ ٢٠١٦. واتە ستراتیژی یەکەم بۆ ٣ ساڵ و دووەمیان بۆ ٤ ساڵ، هەروەها سێیەم ستراتیژی بۆ ٥ ساڵە، بەڵام دوای ٢ ساڵ هەڵسەنگاندن و پێداچوونەوە بۆ پلانی کار (ئەکشن پلان) ی ستراتیژەکە دەکرێ.

لە کۆسۆڤۆ ئاژانسی دژەگەندەڵی بە یاسا دامەزراوە بەرپرسیارێتییەکانی بە یاسای دژەگەندەڵی ٣٤ / ٢٠٠٤ رێکخراوە، بەڵام لە ٢٠٠٦ ەوە دەستبەکار بووە، یەکێک لەئەرکەکانی ئامادەکردنی ستراتیژی دژەگەندەڵییە، ئەم کارەش ئەنجام دەدات بەهاوکاری لەگەڵ دامودەزگاکانی دیکەی پەیوەندیدارو لەگەل رێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنی. بەپێی ئیندێکسی رێکخراوی شەفافیەتی نێودەوڵەتی ٢٠١٤، کۆسۆڤۆ ١١٠ یەمین وڵاتە لە ١٧٥ وڵات کە لە ئیندێکسەکە دان، هەروەها ٣٣ خاڵی هەیە لە ١٠٠ خاڵ. ئەم پلەبەندییە لە ئیندێکسی ساڵی ٢٠١٥ گۆڕانێکی ئەوتۆی بەسەردا نەهاتووە، کە پلەی ١٠٣ ی هەیە لە ١٦٧ وڵاتی جیهاندا. ئەمە بەبەراورد لەگەڵ عێراق کە ١٦ خاڵی هەیە و ١٧٠ یەمین وڵاتە لە ١٧٥ بۆ ساڵی٢٠١٤ و پلەبەندی ١٦١ ی هەیە لە ١٦٧ وڵاتی جیهاندا بۆ ساڵی ٢٠١٥، رەوشی کۆسۆڤۆ بە ئەندازەیەک باشترە. بەپێی راپۆرتی کۆتایی ٢٠١١ ی کۆمیسیۆنی یەکێتی ئەوروپا بۆ هەڵسەنگاندنی پێشکەوتنەکانی کۆسۆڤۆ، ئەو وڵاتە هەندێ پیشکەوتنی بەخۆیەوە بینیوە دوای کارکردن لەسەر ستراتیژی دژەگەندەڵی. جێبەجێکردنی ستراتیژییەکە لەلایەن ئاژانسی دژەگەندەڵییەوە چاودێری دەکرێت، هەروەها هەمان ئاژانس چاودێری جێبەجێکردنی یاسای رێگریکردن لە بەریەککەوتنی بەرژەوەندییەکان (تضارب المصالح) لە پیادەکردنی وەزیفە گشتییەکان دەکات، کە یەکێکە لەو یاسایانەی دوای جیبەجێکردنی ستراتیژی دژەگەندەڵییەوە دەرچووە. هەر بۆ مەبەستی دژەگەندەڵی چەند یاسایەکی تریش دەرچویندراون، لەوانە؛ یاسای ئاشکراکردنی مولکی بەرپرسان، یاسای

ئاشکراکردنی دیاریی بۆ بەرپرسان، یاسای پاراستنی گەێنەری زانیاری، هەروەها یاسای موشتەریاتی گشتی.

هەندێ لە پێشکەوتنەکانی تر بریتین لە؛ دیاریکردنی رێکخەرێکی دژەگەندەڵی لە نوسینگەی دەوڵەتیی داواکاری گشتی، هەروەها داواکارێکی گشتی لەهەر نوسینگەیەکی خۆجێی داواکاری گشتی بۆ کەیسی دژەگەندەڵی دامەزرێنرا، ئەمە بێجگە لەوەی کە پەیوەندی هاوکاریی نێوان داواکارانی گشتی باشتر کراوە. کۆمەڵێ بەرپرسی باڵای وڵات و سیاسەتوان تۆمەتبار کراون لەلایەن کۆمەڵێ دادوەری ناوخۆیی بەهەماهەنگی لەگەڵ دادوەرانی ئەوروپی. بەرزکردنەوەی مووچەی دادوەران، تەواوکردنی پرۆسەی جێگۆرکێ و گۆرینی دادوەران وەک هەنگاوێکی پۆزیتیڤ دادەنرێ بۆ رێگرتن لە گەندەڵی لە ناو دەسەڵاتی دادوەری.

ساڵی ٢٠١١ لە کەمپەینی ئاشکراکردنی سەروەت و سامانی بەرپرسان دا کە بەشێوەی ئۆنلاینیش رادەگەیەنرا، ٩٦ ٪ ی بەرپرسان، واتە ١٨٣٠ بەرپرس سامانی خۆیان ئاشکراکرد، تەنیا ٨٤ بەرپرس سامانی خۆیان رانەگەیاندبوو، ئەمانیش دۆسیەیان بۆ کرایەوە. پێدەچی کەمپەینەکە وبڵاوکردنەوەی بەشێوەی ئۆنلاین کاریگەری هەبووبێ لەسەر بەرزبوونەوەی ژمارەی ئەو بەرپرسانەی کە سامانی خۆیان ئاشکرا کرد، یەکێک لەو شێوازانەی کە بەکاردەهێنرێ بۆ رێگریکردن لە گەندەڵی. بێجگە لەمە لە کۆسۆڤۆ کۆمەڵێ کەیسی گەندەڵی دراون بە دادگاو یەکلاکراونەتەوە. هەروەها ئاژانسی دژەگەندەڵی، هەڵمەتەکانی هۆشیارکردنەوەی زیاتر کردووە لەرێی پیادەکردنی کەمپەین و راهێنانی ئامانجدار. بەپێی راپۆرتی کۆمیسیۆنی ئەوروپا، ئێستا ئاژانسی دژەگەندەڵی کۆسۆڤۆ بە ئەندازەی کافی توانای بەجێگەیاندنی ئەرکەکانی هەیە.

لەگەڵ هەموو ئەو پێشکەوتنانەش، کۆسۆڤۆ لەبەردەم تەحەدی گەورە دایە بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی. هێشتا توانایی و شارەزایی بۆ لێکۆڵینەوە لەو جۆرە تاوانانەی گەندەڵی سنورداره. دەسەڵاتی دادوەری پێویستە هەنگاوی پێشوەختەو خۆپارێزی (وقایی) ئەنجام بدات بۆ رێگریکردن لە گەندەڵی. هاوکاری نێوان ئاژانسی دژەگەندەڵی، پۆلیس و داواکاری گشتی پێویستە باشتر بێ. هێشتا ئاشکراکردنی سامانی بەرپرسان جۆرێک لە نەگونجان نیشان دەدات لەنێوانی سامانی ئاشکراکراو و داهاتی راستەقینە. هێشتا زۆربەی پارتە سیاسییەکان بەشێوەیەکی کرچوکاڵ و ناتەواو راپۆرتە داواکراوەکان بۆ نوسینگەی تۆماری پارتە سیاسییەکان دەنێرن. وەک بینیمان لە کۆسۆڤۆ پێشکەوتن هەیە لە باشترکردنی چوارچێوەی یاسایی و دامودەزگایی، بەڵام هێشتا گەندەڵی بەشێوەیەکی بەرچاو بوونی هەیە، بۆ نمونە لە بواری پەروەردەو تەندروستی، و تەحەدیەکی گەورەیە بۆ دامودەزگا پەیوەندیدارەکان بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی، هەروەها هێشتا کێماسی لە جێبەجێکردن و ئیرادەی سیاسی راستەقینە هەیە.

دواجار پێویستە کەمێ باس لە ناوەڕۆک و پرۆسەی داڕشتنی ستراتیژی دژەگەندەڵی کۆسۆڤۆ بکەین، چونکە وەک بینیمان کەمتازۆر کاریگەری هەبووە لەسەر بەگژداچوونەوەی گەندەڵی لەو وڵاتە. ستراکچەری ستراتیژی دژەگەندەڵی کۆسۆڤۆ بۆ ساڵەکانی ٢٠١٢ بۆ ٢٠١٦ لەسەر بنەمای ستراتیژی پێشتر نووسراوە، بەڵام دوای هەڵسەنگاندن بۆ ستراتیژی پێشوو و راسپاردنی دامودەزگا پەیوەندیدارەکان بۆ دیاریکردنی ئەولەویاتیی ئێستایان و پێناسەکردنی کێشەکانیان پەیوەست بە دیاردەی گەندەڵی. هەروەها ئە پێوەرانەی کە لە پلانی کاری پێشوو بە جێبەجێنەکراوی ماونەتەوە، دووبارە لە ستراتیژی نوێدا بەشێوەیەکی تر داڕێژراونەتەوە بۆ ئەوەی شایانی جێبەجێکردن بن.

بنەما سەرەکییەکانی ستراتیژی دژەگەندەڵی کۆسۆڤۆ بریتیین لە:
سەروەری یاسا و ڕێز لە مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان
ئیرادەی سیاسی بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی
بەرپرسیارێتی دەزگاکان بۆ جێبەجێکردنی ستراتیژەکەو پلانی کارەکەی
حوکمڕانی دروست، لێپرسینەوە، شەفافیەت و دەستپاکی
بێلایەنی سیاسی
چالاکی و کارامەیی
هاوکاریی نێوان دامودەزگاکان
بەشداری پێکردنی کۆمەڵی مەدەنی
هەڵسەنگاندنی زاتی

ئاڕاستەو ئەولەویاتی ستراتیژە نوێکە

ئاستی نزمی متمانەی هاوڵاتیان بە دامودەزگاکان؛
دروستکردنی متمانەی هاوڵاتیان بۆ دامودەزگاکان لەڕێی پیادەکردنی شەفافیەت، بەدەستهێنانی زانیاری، پرۆفیشینالیزم و سەربەخۆیی.

هاندانی سیاسەتی ویقائی و میکانیزمەکانی ئامۆژگاری؛
دامودەزگاکان دەبێ بە قسەو بە کردار نیشانی بدەن کە بەرپرسیارێتی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی دەگرنە ئەستۆ، مۆراڵی دەستپاکی پێویستە هەڵمەت و ڕاهێنانی بۆ بکرێ.

بەرزکردنەوەی ئاستی جێبەجێکردنی یاسا؛
لەپاڵ پێویستی ئیرادەی سیاسی بۆ جێبەجێکردنی یاساکان، دەبێ سەرچاوەکانی مرۆیی و دارایی و ژێرخان بۆ دامودەزگاکان دەستەبەر بکرێ بۆ ئەوەی چالاک و کارا بێ.

پێداچوونەوە بە سیاسەتی سزایی بۆ ئەوەی بگونجێنرێن و کاریگەر بکرێن؛

لەو رووەوە پێویستە گرنگی بە دامودەزگاکانی وەک پۆلیس، باج و گومرگ، داواکاری گشتی و دادگاکان بدرێ. تەحەدییەکان ئاسان نین کاتێ پێویستە سەربەخۆیی دادوەران زیاد بکرێ، و یەکلاکردنەوەی ئەو کەیسە کەلەکەبووانەی کە بڕیاریان لەسەر نەدراوە بۆ ئەوەی نیشانی بدەین کە دەسەڵاتی دادوەری کارایە. داواکاری گشتی پێویستە هاوکاریی لەگەڵ پۆلیس و ئاژانسی دژەگەندەڵی بەهێز بکات لە لێکۆڵینەو و کاروبارەکانی. دەبێ نیشان بدرێ کە یاسا گرنگەو بۆ هەمووان وەک یەکە، هەروەها سامانی کۆکراوەی نایاسایی دەبێ دەستی بەسەردا بگیرێ.

پەیوەندی هاوکاریی لەگەڵ کۆمەڵگای نێودەوڵەتی و کۆمەڵی مەدەنی؛
ئەم جۆرە پەیوەندییانە گرنگن بۆ باشترکردنی ستاندارد و بەهێزکردنی چاودێری بۆ جێبەجێکردنی پێوەرەکانی ستراتیژی دژەگەندەڵی.

سەبارەت بە ئامانجەکان لە ستراتیژەکەی کۆسۆڤۆ بە دوو شێوە داڕێژراون. پێنچ ئامانجی ئاسۆیی بە شێوەیەکی گشتگیر و بەبێ گوێدانە سێکتەر بوونی هەیە, بەڵام لەو کێشەو گرفتانەی پەیوەست بە دیاردەی گەندەڵی کە لە دامودەزگاکان و بە شێوەیەکی گشتی بوونیان هەیە سەرچاوەی گرتووە. ئامانجە ئاسۆییەکان ئەمانەن:

١. گەشەپێدانی دەسپاکی، لێپرسینەوەو شەفافیەت لە دامودەزگا گشتییەکان و بەرزکردنەوەی متمانەی هاولاتیان پێیان.
٢. برەودان بە کولتوری پراکتیکی دروست و بنەمای سفر-تولەرانس بەرامبەر بە گەندەڵی لە پەیوەندی بە پرۆسەی بەتایبەتیکردن دا (خصخصە).
٣. کاراکردنی پەیوەندی هاوکاریی نێوان سێکتەرەکان و دامودەزگاکان، هەروەها دروستکردنی میکانیزمی هەماهەنگی کارا بۆ دۆزینەوەی گەندەڵی، لێکۆڵینەوە و سکالا بەرزکردنەوە لێی.
٤. زیاتر جێبەجێکردنی ستانداردە نێودەوڵەتیەکانی دژەگەندەڵی لە چوارچیوەی یاسایی و دامودەزگایی.
٥. هاندانی چاودێریکردنی چالاکانەی دەرەکی بۆ جێبەجێکردنی ستراتیژی دژەگەندەڵی و باشترکردنی پەیوەندی هاوکاری لەگەڵ کۆمەڵی مەدەنی

دواتر ئامانجە شاقوڵییەکان بەپێی سێکتەر خراونەتەروو، واتە بۆ هەر سێکتەرێک، ئەو سێکتەرانەی کە ئەولەویەتیان پێدراوە، چەند ئامانجێک دیاریکراون، کە پەیوەستن بە کێشەو گرفتەکانی خودی سێکتەرەکە. سەرەتا وەسفێکی دروستی دیاردەی گەندەڵی لە سێکتەرەکە کراوە، ئینجا ئامانجی تایبەتیان بۆ داڕێژراوە بەمەبەستی چارەسەرکردنی ئەو کێشانە. لەبەرئەوەی هەر کۆمەڵگایەک و هەر سێکتەرێک کێشەی تایبەت بەخۆیان هەیە، ئێمە لێرە تەنیا ناوی سێکتەرەکان دەنووسین و زۆر بە پوختی ئاماژە بە ئامانجەکان دەکەین:

١. سێکتەری سیاسی، ئامانجەکان:

- باشترکردنی چوارچێوەی یاسایی پاڵپشتی دارایی پارتە سیاسییەکان، هەروەها باشترکردنی راپۆرتە داراییەکان سەبارەت بە هەڵمەتی هەڵبژاردنەکان.
- کەمکردنەوەی بۆشایی و جیاوازی نێوان ئاشکراکردنی سامانی بەرپرسان و سەرچاوەی سەروەت و سامانەکان.
- کاراکردنی چاودێری پەرلەمانی بۆ سیاسەتەکانی دژەگەندەڵی
- شەفافیەتی زیاتر لە دیاریکردنی پۆستە بەڕێوەبەرێتییەکان لە دامودەزگاکانی حکومەت

٢. حکومەتی خۆجێی، ئامانجەکان:

- پەرەپێدانی دەسپاکی و پرۆفیشنالیزم لە حکومەتە خۆخێیەکان.
- پەرەپێدانی شەفافیەت لە کاروباری حکومەتە خۆجێیەکان و هاندانی بەشدارییکردنی کۆمەڵی مەدەنی
- زامنکردنی بەرپرسیارێتی و لێپرسینەوە بۆ جێبەجێکردنی پێوەرەکانی دژەگەندەڵی لە ئاستی خۆجێیی

٣. ئیدارەی مەرکەزی (دامودەزگا مەرکەزییەکان)، ئامانجەکان:

- بنیاتنانی ئیدارەیەکی گشتی پرۆفیشنال، دور لە دەستتێوەردانی سیاسی
- زەمینەسازی بۆ ئاشکراکردنی هەر کارێکی نایاسایی لە دامودەزگا گشتییەکان و زامنکردنی پاراستنی ئەو کەسانەی کە زانیارییەکان دەخەنە بەردەست بەپێی ستانداردە جیهانییەکان
- جێبەجێکردنی ڕێسای ئاکاریی لە دامودەزگا گشتییەکان و بەگژاچوونەوەی خزمخزمێنە
- فەراهەمکردنی ئیجرائاتی دژەگەندەڵی تایبەت بۆ بوارەکانی تەندروستی، پەروەردە، باج و دەرامەت، ژینگە و پلاندانان

٤. دەزگا تایبەتەکانی جێبەجێکردنی یاسا، پۆلیس، داواکاری گشتی، دادوەری. ئامانجەکان:

- بەرزکردنەوەی ئاستی کارایی دامودەزگاکانی پۆلیس، داواکاری گشتی و دادوەری لە ڕێگرتن و ئاشکراکردن و بەگژاچوونەوەی گەندەڵی

- باشترکردنی پرۆفیێشنالیزم و سەربەخۆیی دامودەزگاکانی پۆلیس، داواکاری گشتی و دادوەری
- بنەبڕکردنی گەندەڵی لەناو خودی دەزگاکانی پۆلیس، داواکاری گشتی، دادگاکان و چاکسازییەکان (بەندیخانەکان)
- باشترکردن و جێبەجێکردنی میکانیزمی سزایی توند بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی

٥. دارایی گشتی، موشەریاتی گشتی. ئامانجەکان:

- شەفافیەت، کارایی و عەقلانیەت لە خەرجییە گشتییەکان و بەخشینەکان
- ڕێگرتن لە گەندەڵی و خراپ بەکارهێنانی سامانی گشتی و جێبەجێکردنی هەمان چوارچێوەی یاسایی دژەگەندەڵی بەسەر دارایی گشتی
- ڕێگرتن و بەگژاچوونەوەی گەندەڵی لە موشتەریاتی گشتی

٦. سێکتەری تایبەت و ژینگەی بازرگانی. ئامانجەکان:

- کەمکردنەوەی مەترسییەکانی گەندەڵی لەرێی باشترکردنی ڕێنماییەکانی تۆمارکردنی کۆمپانیاکان
- کاراکردن و زیاترکردنی هەوڵو هاوبەشەکان بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی لە نێوانی کەرت تایبەت، کەرتی گشت و کۆمەڵی مەدەنی
- بەهێزکردن و جێبەجێکردنی ئیتیکی کار و بازرگانی

٧. کۆمەڵی مەدەنی و مێدیا، ئامانجەکان:

- بەهێزکردنی هاوکاری نێوان دامودەزگا گشتییەکان و کۆمەڵی مەدەنی بۆ چاودێریکردن و جێبەجێکردنی سیاسەتەکانی دژەگەندەڵی
- پشتیوانیکردن لە بەشداری کۆمەڵی مەدەنی لە پرۆسەی دروستکردنی بڕیار لە دامودەزگا گشتییەکان دا
- پشتیوانی کردن لە رۆژنامەوانی بەدواداچوون، مێدیای لێکۆڵینەوەیی (تەحقیقی)
- بەرزکردنەوەی ئاستی هاوکاری نێوان دامودەزگا گشتییەکان و کۆمەڵی مەدەنی و مێدیا بۆ بەرزکردنەوەی هۆشیاری لەمەڕ گەندەڵی
- کاراکردنی هاوکاری نێوان دەزگا پیوەندیدارەکان و دەزگا نێودەوڵەتییەکان و کاراکردنی میکانیزمەکان بۆ هەماهەنگ کردنی چوارچێوەی یاسایی دژەگەندەڵی

دیارە لە ستراتیژەکەدا بەشێک تایبەت کراوە بە گرنگی پەیوەندی و هاوکاریی نێودەوڵەتی و هەرێمایەتی، بۆ ئەم بەشەش چەند ئامانجێک دیاریکراوە:

- بەشداری کارا لە کاروچالاکی رێکخراوە نێودەوڵەتی و هەرێمییەکان، و دەسپێشخەرییەکان لەبواری دژەگەندەڵی
- هاندانی جیبەجێکردنی رێککەوتنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ بەگژاوچوونەوەی گەندەڵی، هەروەها دیاریکردنی کاتبەندی و ستراتیژ بۆ جێبەجێکردنی پەیماننامەی کۆمیسیۆنی ئەورووپی بۆ یاسا مەدەنی و جینائییەکانی دژ بە گەندەڵی
- بەهێزکردنی هاوکاری تەنفیزی لەگەڵ وڵاتانی تر و رێکخراوی تر، بە مەبەستی بەهێزکردنی توانای ناوخۆی بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی لە جیهان
- زیاترکردن و باشترکردنی هاوکاری دوولایەنە لەرێی جێبەجێکردنی چالاکی مەلموسی دژەگەندەڵی

میکانیزمەکانی چاودێری و هەڵسەنگاندن:

- ئاژانسی دژەگەندەڵی بەهاوکاری فۆکاڵ پۆینتی ئەو دامودەزگایانەی کە ئەرکی جێبەجێکردنی هەندێ ئیجرائاتیان هەیە بەپێی ستراتیژ و ئاکشن پلانەکە و بە هاوکاری کۆمەڵی مەدەنی، دوای سی رۆژ لە پەسەندکردنی ستراتیژ و ئاکش پلانەکە، وردەکاری پلانی کاری ساڵانە دابرێژن بۆ جێبەجێکردنی ئیجرائاتەکان.
- ئاژانسی دژەگەندەڵی و فۆکاڵ پۆینتەکانی راپۆرتی چاودێری ئامادە دەکەن سەبارەت بە کاریگەری ئیجرائاتە پەسەندکراوەکان.
- لە دروستکردنی دەزگای هەماهەنگی لە نێوانی دامودەزگاکانی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی، وەک ئەوەی کە لە ستراتیژەکە هاتووە، ئەو پرس ئیجرائاتە ئاڵۆزانە گفتوگۆ بکرێ و پلانی جێبەجێکردنیان بۆ دابرێژرێ، بە تایبەتی ئەو ئیجرائاتانەی کە کۆمەڵی سیکتەر دەگرێتەوە.
- سەبارەت بە جێبەجێکردنی ئیجرائاتی تایبەت بە پرۆگرامی پەروەردەیی و راهێنانی دژەگەندەڵی، لە ماوەی سی رۆژ دوای پەسەندکردنی ستراتیژ و ئاکشن پلانەکە، پێویستە ئاژانسی دژەگەندەڵی بە هاوکاری لەگەڵ کۆمەڵی مەدەنی و کۆمەڵگای نێودەوڵەتی پلانی جێبەجێکردنی ساڵانەی دارێژێ.
- دامودەزگا پەیوەندیدارەکان هەر شەش مانگ راپۆرتی خۆیان سەبارەت بە جێبەجێکردنی ستراتیژ و ئاکشن پلانەکە بۆ ئاژانسی دژەگەندەڵی دەنێرن، بەڵام پێویستە دامودەزگاکان

بەردەوام راگشتی و دامودەزگاکان ئاگاداربکەنەوە لە هەنگاوەکان و ڕەوشی جیبەجێکردنی ستراتیژەکە، هەر بۆیە لەپاڵ راپۆرتی ساڵانەی ئاژانسی دژەگەندەڵی بۆ پەرلەمانی کۆسۆڤۆ، کۆمەڵێ چالاکی تر ئەنجام دەدات بە مەبەستی ئاگادارکردنەوە بەهێزکردنی ئاستی متمانەی هاوڵاتیان بە سیاسەتەکانی دژەگەندەڵی، چالاکییەکان دەکرێ ئەمانە خوارەوە لەخۆ بگرێ:

- بەستنی پریس کۆنفرانس، بەتایبەتی بۆ میدیاکان، بە مەبەستی رەواج دان بە سیاسەتەکانی دژەگەندەڵی، بۆ نمونە دەکرێ لە رۆژی جیهانی دژەگەندەڵی بێ لە مانگی دوازدە.
- رێکخستنی کۆنفرانسی نێودەوڵەتی بە مەبەستی بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاری سەبارەت بە گرنگی پرسەکە و ئاگادارکردنەوەی هاوڵاتیان سەبارەت بە دەستکەوت و پێشکەوتنەکان لە بواری دژەگەندەڵی.
- باشترکردن و ئەپدەیت کردنەوەی ماڵپەڕی ئاژانسی دژەگەندەڵی و دانانی دۆکومێنتە ناوخۆیی و نێودەوڵەتییە پێویست و گرنگەکان.
- بڵاوکردنەوەی وتار و ستون بۆ گفتوگۆ سەبارەت بە ئیجرائاتەکانی دژەگەندەڵی کە لە ئاکشن پلانەکەدا هاتوون.

دوای دوو ساڵ ئاژانسی دژەگەندەڵی دەبێ پێداچوونەوە بە ئاکشن پلانەکە بکات بە رەچاوکردنی پێویستی و ئەولەویاتی تازە، بۆ ئەوەی بخرێنە ناو ئاکشن پلانەکەوە.

لەکۆتایی ماوەی ستراتیژەکە دەبێ هەڵسەنگاندن بۆ کاریگەری ستراتیژەکە بکرێت بۆ هەوڵەکانی دژەگەندەڵی لە کۆسۆڤۆ، بەمەبەستی ئامادەکردنی ستراتیژی داهاتوو، ئەم کارەش ئاژانسی دژەگەندەڵی بەهاوکاری لەگەڵ دامودەزگا پەیوەندیدارەکان ئەنجامی دەدات.

ئیندۆنیسیا

یەکێکی تر لەو وڵاتانەی کە ئەزمونێکی تایبەتیان هەیە بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی و شایانی لێوردبوونەوەیە، ئیندۆنیسیایە. بەپێی لێکۆڵینەوەکانی پێشوو پرۆسەی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی لەو وڵاتە لە ١٩٥٠ کانەوە دەستپێدەکات، بەڵام قۆناغی نوێی پرۆسەی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی دوای روخانی رژێمی سۆهارتۆوە ١٩٩٨ دەستپێدەکات، وەکو ئاماژەیەک بۆ سەردەمێکی نوێ لەرووی سیاسییەوەو سڕینەوەی ئاسەواری دیکتاتۆریەت و پاشهاتە خراپەکانی، لە هەمان کاتیشدا وەڵامدانەوەیەک بوو بۆ ئەو قەیرانە ئابورییەی کە وڵاتانی رۆژهەڵاتی ئاسیای گرتبۆوە لە ١٩٩٠ ەکان و ئەو ناڕەزاییە جەماوەرییەی کە سەریهەڵدابوو لە دژی دیاردەی گەندەڵی و خزمخزمێنە، ناڕەزاییەک کە سۆهارتۆی سەرۆکی وڵاتی ناچارکرد دەسەڵات بەجێبێڵێ.

سەرباری گەشەکردنێکی ئابوری گەورە لەو وڵاتە دوای سەربەخۆبوونی لە ١٩٤٩، بەڵام یەکێک لە رێگرە سەرەکییەکانی گەشەکردنی بازاڕ لەو وڵاتە بوونی گەندەڵییە بەشێوەیەکی بەربڵاو.

گەندەڵی لەو وڵاتە لەسەردەمی فەرمانڕەوایی ٣١ ساڵەی سۆهارتۆ، ١٩٦٧ تا ١٩٩٨، گەشەی کردو شێوازێکی دامودەزگایی وەرگرت. ساڵی ٢٠٠٢ پەرلەمانی ئەو وڵاتە یاسایەکی تایبەت, یاسای ژمارە ٣٠، بۆ دروستکردنی کۆمیسیۆنی قەڵاچۆکردنی گەندەڵی دەردەکات و لە ساڵی ٢٠٠٣ پێنج کۆمیسیار بۆ ئەو کۆمیسۆنە، کە بە ئیندۆنیسی کورتکراوی کەی پی کەی بەکاردەهێنن، دیاریدەکرێن، هەر لە ٢٠٠٤ یش ئە کۆمیسیۆنە نوێیە توانای خۆی تاقیدەکاتەوە لە ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی لەکەیسێکی سەختدا، کاتێ دەست بەلێپرسینەوە دەکەن لە پارێزگاری هەرێمی ئاچێ بەهۆی گۆمانکردن لە سەودایەکی کڕینی چەند هەلیکۆپتەرێکی ڕوسی لە ٢٠٠٢.

بەپێی ئیندێکسی شەفافیەتی نێودەوڵەتی ساڵی ٢٠٠٣، ئیندۆنیسیا لە وڵاتە هەرە خراپەکانی گەندەڵی بوو، پلەی ١٢٢ لە ١٣٣ وڵاتی دونیادا، واتە تەنیا ١١ وڵات لەکۆی ١٣٣ وڵاتدا خراپتر بوون لە ئیندۆنیسیا، بەڵام لە ساڵی ٢٠١٥ ئەو پلەبەندییە زۆر گۆڕانی بەسەردا هاتووە، پلەی ٨٨ لە ١٦٧ ی هەیە، واتە ئیندونیسیا لەماوەی ١٢ ساڵ دا لە هەرە خراپترین وڵاتانی دونیاوە بۆتە وڵاتێکی مامناوەندی لەرووی گەندەڵییەوە، ئەمەش گەشەکردنێکی گەورەیە و نیشانەی بوونی ئیرادە و سیاسەتی دروستە بۆ نەهێشتنی گەندەڵی. ئەم پێشکەوتنە بۆ چاکسازییە یاسایی و دامودەزگاییەکانی ئەو وڵاتە دەگەڕێتەوە، لە ناویاندا دروستکردنی کۆمیسیۆنی قەڵاچۆکردنی گەندەڵی و هەندێ دەزگای دیکەی هاوکاری کۆمیسیۆنەکە. ئاژانسی دژەگەندەڵی ئیندۆنیسی بەپێی مۆدێلی ئاژانسی دژەگەندەڵی هۆنگ کۆنگ دامەزرا، کە لەسەر ٣ شێوازی بنەمایی بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی دامەزرابوو، لێکۆڵینەوە، پێشگرتن یان خۆپاراستن (وقایە)، پەروەردە یان هۆشیاریی، بەڵام لە ئاژانسی دژەگەندەڵی ئیندۆنیسی شێوازی چوارەمی بۆ زیادکرا، ئەویش بزواندنی سکاڵاو دادگاییکردن. پێدەچێ شێوازی چوارەمی کارکردن کاریگەری زۆری هەبووبێ بۆ پرۆسەی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی لەو وڵاتە، چونکە دەسەڵاتێکی زۆر زیاتر دەخاتە بەردەستی کۆمیسیۆنی قەڵاچۆکردنی گەندەڵی، هەربۆیە وەکو یەکێک لە ئاژانسە چالاک و کاریگەرەکانی دژەگەندەڵی دونیا ناسراوە.

کۆمیسیۆنی قەڵاچۆکردنی گەندەڵی ئیندۆنیسی دامەزراوەیەکی نوێیەو مێژوویەکی دورودرێژی نیە، بەڵام لەماوەی ١٣ ساڵی کارکردنی تواناو ئیرادەی خۆی نیشانداوە بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی. کۆمیسیۆنەکە بەپێی یاسا تەنیا لێپرسینەوە و چاودێری بەرپرسان و دامودەزگاکانی دەوڵەت دەکات، هەروەها ئەو کەیسانە تاوتوێ دەکات کە لەسەرووی ١٠ هەزار دۆلاری ئەمریکییەوەیە. بەمشێوەیە تا ئێستا کۆمیسۆنەکە لێپرسینەوەی کردووە لە ٨٩ پەرلەمانتار، کۆمەڵێ وەزیر و پارێزگار، کۆمەڵێ دادوەر و هەتا سەرۆکی ئەنجومەنی دادوەریش. ئەمە وای کردووە کە بەشێک لەبەرپرسان رق هەڵگرن لە کۆمیسیۆنەکە، لە هەمان کاتیشدا پشتیوانییەکی جەماوەری زۆری هەبێ، بۆیە کاتێ لە ٢٠٠١٦ کۆمەڵێ پەرلەمانتار و لایەنی پەرلەمانی ویستیان هەمواری یاسای کۆمیسۆنەکە بکەن و دەسەڵاتەکانی کەمبکەنەوە، ناڕەزاییەکی جەماوەری

دروستبوو و کۆمەڵگای مەدەنی پشتیوانی خۆی بۆ کۆمیسیۆن راگەیاند، ئەو فشارە جەماوەرییە وایکرد کە هەمواری یاساکە رابگیردرێ.

لێرەدا پرسیارێک کە دێتە پێشەوە ئەوەیە، ئایا بەهێزیی کۆمیسیۆنەکە لە چییەوە سەرهەڵدەدات، لەخوارەوە ئاماژە بەچەند خاڵێک دەکەین:

١. بەپێی یاسا دەسەڵاتێکی فراوانی پێدراوە، نەک تەنیا دەسەڵاتی لێکۆڵینەوەو بزواندنی سکاڵا، بەڵکو لە پرۆسەی دادگاییکردنی تۆمەتبارانیش بەشدارە، هەروەها توانای لێپرسینەوەی هەیە لەهەموو بەرپرس و دامودەزگایەکی وڵات، هەتا بە دەسەڵاتی دادوەریشەوە. کۆمیسیۆنەکە دەسەڵاتی کۆنترۆڵکردن و چادێریکردنی هەر کەیسێکی هەیە لە قۆناغی پێش لێکۆڵینەوەوە تا قۆناغی دادگاش، واتە دەتوانێ هەر کەیسێک وەربگێتەوە لە پۆلیس و ئۆفیسی گشتی پارێزەران. پیادەکردنی ئەو دەسەڵاتە لەپراکتیکدا نیشانداراوە. بێجگە لەمە کۆمیسیۆنەکە دەتوانێ چاودێری موکالەمات بکات، سەفەری دەرەوە قەدەغە بکات، فەرمان بە بانکەکان بکات بۆ بەستنی ژمارەی حیسابی، هەروەها دەتوانێ چاودێری بخاتە سەر گومانلێکراوان بەگەندەڵی.

٢. خاڵێکی دیکەی بەهێزی کۆمیسیۆنەکە لە میکانیزمی دیاریکردنی کۆمیسیارەکانە؛ هاوڵاتیان دەتوانن خۆیان بپاڵێون بۆ لێژنەیەکی تایبەت کە لە نۆ ئەندام پێکدێ و لەلایەن سەرۆکی وڵاتەوە دروستدەکرێ، لێژنەکە بەپێی کۆمەڵێ پێوەر و بەگەڕانەوە بۆ سەرۆکی وڵات، ١٠ کاندید هەڵدەبژێرن و لەلایەن سەرۆکی وڵاتەوە بۆ پەرلەمان دەنێردرێن، پەرلەمانیش ٥ لە کاندیدەکان پەسەند دەکات بۆ کۆمیسیاری کۆمیسیۆنەکە. وەک دەبینین کۆمیسیۆنەکە نەبەستراوەتەوە تەنیا بە دەزگایەکی دیاریکراوەوە، بەڵکو کۆمەڵێ دەزگا بەشدارن لە دیاریکردنی کۆمیسیارەکان، ئەمەش سەربەخۆیی زیاتر دەدات بە کۆمیسیۆنەکە.

٣. سەرچاوەیەکی دیکەی هێزی کۆمیسیۆنی قەڵاچۆکردنی گەندەڵی ئیندۆنیسی، کۆمەڵی مەدەنیە. دەزگاکە پەیوەندییەکی رێکخراوی هەیە لەگەڵ رێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنی، تۆڕو کوالیسۆنی تایبەتی رێکخراوەکان بۆ پشتیوانی و هاوکاری کۆمیسیۆنەکە دروست بووە، کە لە بۆنە و رووداوەکاندا دەبنە پشتیوانییەکی گەورەی جەماوەری بۆ کۆمیسیۆنەکە. ئەم پشتیوانییەی کۆمەڵی مەدەنی، بۆتە هۆی جۆرێک لە متمانەی جەماوەری بۆ کۆمیسیۆنەکە، کە بەنۆرەی خۆی سەرچاوەیەکی گەورەی هێزە بۆ دەزگاکە.

٤. بوونی کۆمەڵێ دەزگای دیکە کە دەکرێ وەک پشتیوان و کارئاسانکەر بۆ کۆمیسیۆنەکە سەیر بکرێن. دەزگای چاودێری دارایی گشتی، دەستەی ژمێرکاری، دەزگای شیکردنەوە و چاودێری شۆردنەوەی پارە، ئەم دەزگایانە دیارە هەریەکەو ئەرک و ئامانجی دیاریکراوی خۆیان هەیە، بەڵام هەماهەنگی و ئاسانکاریی زۆر بۆیەکتردەکەن بەتایبەتی لەئاشکراکردنی کەیسی گەندەڵی و سەرپێچییە یاساییەکان. بەپێی یاسا ئەرکی هەماهەنگی نێوان هەموو ئەو

دامودەزگایانە لەپرسی دژەگەندەڵی بە کۆمیسۆنی دژەگەندەڵی سپێردراوە. بێجگە لەمە دوای دامەزراندنی کۆمیسۆنەکە، دەزگایەکی نوێ بەناوی دادگای دژەگەندەڵی دامەزرا بۆ تاوتوێکردنی پرسی لێکۆڵینەوەو ئیجرائاتە یاسیاییەکانی کۆمیسیۆنەکە.

٣. شیکردنەوەیەک بۆ دۆخی هەرێمی کوردستان

زۆربەی ئەو وڵاتانەی کێشەی گەندەڵییان بە شێوەیەکی بەربڵاو تێدایە، کێشەی جێبەجێکردنی یاساشیان هەیە، ئەمە ئەگەر باس لە کێماسییەکانی چوارچێوەی یاسایی نەکەین. بە واتایەکی تر دەتوانین بڵێین دیاردەی گەندەڵی بەستراوەتەوە بە ناکارایی دامودەزگاکانی وڵات لە جیبەجێکردنی یاساکان، ئەمە لەپاڵ حەزوخواست و بەرژەوەندی تایبەتی کەسەکان. بەڵام ئەگەر یاساکان وەک خۆیان جێبەجێ بکرێن و سیستمێکی چاودێرێکی کارا هەبێ لە بەرێوەبردنی وڵات دا، ئەوا کەسەکان بەناچاری خۆیان بەدوور دەگرن لە خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات و شوێنگەی خۆیان، بەتایبەتیش ئەگەر سیستمێکی سزایی کاریگەر لەئارادا بێ. هەرێمی کوردستانیش یەکێکە لەو نمونانەی کە جێبەجێکردنی یاسا لە ئاستێکی نزم دایە، هەر ئەمەشە رۆڵی دامودەزگا چاودێریی و سزاییەکانی لاواز کردووە.

جێبەجێنەکردنی یاساکان لە هەر وڵاتەو هۆکاری خۆی هەیە، لە هەرێمی کوردستان تەدەخولی سیاسی و حیزبی لە دامودەزگاکان هۆکاری سەرەکییە، بەڵام هۆکاری تریش هەیە بۆ نمونە نەشارەزایی و ناتوانایی، نەبوونی هاوکاری پێویست و رێکخراو لەنێوانی دامودەزگا پەیوەندیدارەکان بە جێبەجێکردنی یاساکان، لاوازی دامودەزگا چاودێرییەکان. گرفتی سەربەخۆیی دادگاکان، ئاستی نزمی سەربەخۆیی و کارایی مێدیاکان، ئاستی نزمی بەشداری کۆمەڵی مەدەنی وهاوڵاتیان لە دروستکردنی برِیار و ئاگاداری لە کاروباری دامودەزگاکان. ئەمانە هەموویان ئەو تەحەدییە سەرەکییەکانەن کە دەبنە رێگر لەبەردەم هەر هەوڵێکی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی لە هەرێمی کوردستان، ئەمە ئەگەر باس لە کەموکورِی لەچاچێوەی یاسایی و نەگونجانی یاساکان لەگەڵ یەکتری نەکەین.

کامە ئەزمون دەکرێ بۆی بگەڕیینەوە؟ لە هەرێمی کوردستان چەند جارێک بەبڕیاری سەرۆکی هەرێم لێژنەی تایبەت و کاتی دروستکراوە بۆ پرسی چاکسازی یان بەگژاچونەوەی گەندەڵی، بەڵام هیچ یەکێک لەو هەوڵانە ئەنجامی ئەوتۆیان نەبووە، ئەمەش کاریگەری نێگەتڤی لەسەر متمانەی هاوڵاتیان هەبووە بەرامبەر هەر هەوڵێکی چاکسازی و بەگژاچوونەوەی گەندەڵی. بۆیە لەبری دروستکردنی لێژنەی کاتی، واباشترە دەزگا تایبەتمەندەکانی چاکسازی و بەگژاچوونەوەی گەندەڵی و دەزگا چاودێرییەکان کاراو بەهێز بکرێن، ئەمە بێجگە لەوەی

دروستکردنی لیژنەی کاتی لەدەرەوەی دەزگا تایبەتمەندەکان، دەبێتە هۆی درستکردنی گومان لەسەر کاروبارەکانی دەزگا تایبەتمەندەکانی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی.

هەرێمی کوردستان گرفتی نیە لە بوونی دامودەزگای پێویست بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی، بەڵام گرفتی لە کارابوونی دامودەزگاکان و پەیوەندی هاوکاری نێوان دامودەزگاکان هەیە. حکومەتی هەرێم بێجگە لە نوسینگەی حوکمڕانی و دەستپاکی کە ئەرکەکەی کارکردنە بۆ حکومەتێکی چالاک و شەفاف، فەرمانگەی هەماهەنگی و بەدواداچوونی هەیە، کە ئەرکەکەی بەدواداچوونە بۆ جێبەجێکردنی بڕیارەکانی حکومەت لە وەزارەتەکان. بێجگە لە لیژنەی دەسپاکی پەرلەمانیش دو دەزگای تری هەیە کە کەمتازۆر سەر بە پەرلەمانن، ئەمانیش بریتین لە دیوانی چاودێری دارایی و دەستەی گشتی دەسپاکی. هەروەها بێجگە لە دادگاکان و ئەنجومەنی دادوەری، داواکاری گشتی هەیە، بەڵام داواکاری گشتی لە وەزارەتی دادە، واتە سەر بەحکومەتی هەرێمە، ئەمەش دەکرێ وەک گرفتێکی سەربەخۆ بوون تەماشای بکرێ. پێشتریش هەوڵ هەبووە بۆ جیاکردنەوەی داواکاری گشتی لە وەزارەتی داد لەرێی هەموارکردنی یاساکەیان، بەڵام تا ئێستا وەزارەتی داد، واتە حکومەت، رەزامەندی نیشان نەداوە. بەهەر حاڵ ئەگەر ئەو دەزگا تایبەتمەندانە چالاک بکرێن و هەماهەنگی تەواو لەنێوانیان هەبێ، باشتر دەتوانن رووبەرووی گەندەڵی ببنەوە. رۆڵی هەمەهانگییەکەش لە پرسی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی، دەکرێ بە دەستەی گشتی دەستپاکی بسپێردرێ، بە حوکمی ئەوەی بەیاسا ئەرکی نەهێشتنی گەندەڵی پێ سپێردراوە.

لێرەدا پێویستە باس لە رۆڵی پەرلەمان لە پەسەندکردنی ستراتیژی دژەگەندەڵی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی بە شێوەیەکی گشتی بکەین، چونکە پەرلەمان بە پەسەندکردنی ستراتیژی دژەگەندەڵی و ئاکشن پلانی دژەگەندەڵی نەک تەنیا هێزێکی یاسایی زیاتر بە ستراتیژەکە دەدات، بەڵکو گوزارشت لە جۆرێک لە کۆدەنگی سیاسی و نیشتیمانیش دەکات بۆ پرۆسەی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی، ئەمە لەکاتێکدا ئەگەر زۆربەی لایەنەکانی ناو پەرلەمان پشتیوانی لێبکەن، ئەم کۆدەنگییەو پشتیوانییەی پەرلەمان دەبێتە هۆی باشتر جیبەجێکردنی ستراتیژەکە. لەلایەکی تریشەوە بەم شێوەیە پەرلەمان خۆی پابەند دەکات بە چاودێری کردنی جیبەجێکردنی ستراتیژەکە، ئەگەرچی چاودێریکردنی جیبەجیکردنی ستراتیژەکە بە شێوەیەکی تایبەت لە ئەستۆی دەستی گشتی دەستپاکی دەبێت، بەڵام بۆ ئەم مەبەستە دەکرێ جۆرێک لە هەماهەنگی لە نێوان لیژنە پەیوەندیدارەکانی پەرلەمان، وەک لیژنەکانی دەستپاکی، دارایی و یاسایی هەبێت بۆ پرسی دژەگەندەڵی. هەر لەو رووەوە پەرلەمان وەک دەزگایەکی چاودێر دەبێ هەوڵی خۆی چڕبکاتەوە بۆ جێبەجێکردنی کۆمەڵێ یاسای گرنگ کە وەک پێویست کاریان پێ ناکرێ، ئەو یاسایانەش کەمتازۆر هاوکار دەبن لە قوڵکردنەوەی بنەماکانی شەفافیەت و رێگرتن لە خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات؛ بۆ نمونە یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری، یاسای دروستکردنی ئەنجومەنی راژە، پەیمانی هاوبەشی و گەشەپێدان لەنێوانی دەسەڵاتە گشتییەکان و رێکخراوە ناحکومییەکان (بڕیاری پەرلەمان ژمارە ٥ ساڵی ٢٠١٣) ئەرکێکی دیکەی پەرلەمان بۆ پرۆسەی

بەگژاچوونەوەی گەندەڵی بریتی دەبێت لە هەمواركردنەوەی یان گونجاندنی یاساكارپێكراوەكان لەگەڵ ستراتیژی دژەگەندەڵی، یان لەوانەیە پێویست بە پەسەندكردنی یاسای نوێ بكات بۆ رێگریكردن لە گەندەڵی و قوڵكردنەوەی بنەمای شەفافیەت.

٤. پێشنیاری پرۆسەیەک بۆ ستراتیژی دژەگەندەڵی

بەگوێرەی ئەو زانیاری و شیكاریانەی كە پێشتر خرانەروو، بوونی ستراتیژێكی دژەگەندەڵی هاوكار دەبێ بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی لە هەرێمی كوردستان. بەڵام بۆ داڕشتنی ستراتیژێكی دژەگەندەڵی كە گونجاو بێ بۆ هەرێمی كوردستان و چاوەڕوانی كاریگەری پۆزەتیڤی لێ بكرێ، پێویستە چەند مەرجێك لەبەرچاوبگیرێ:

١. بەر لەهەر شتێك پێویستە ستراتیژێكی خۆماڵی بێ، بەو مانایەی هەڵقوڵاوی ئەو كێشەوگرفتانە بێ كە پەیوەستن بە دیاردەی گەندەڵی لە دامودەزگاكانی هەرێم.
٢. هەموو لایەنە پەیوەندیدارەكان بەشداربن لە داڕشتن و پەسەندكردنی.
٣. كۆدەنگی سیاسی و دامودەزگایی لەسەر بێ.

بە رەچاوكردنی ئەو مەرجانەی سەرەوە دەتوانین لایەنە سەرەكییەكانی پرۆسەی دژەگەندەڵی دیاری بكەین. سەبارەت بەوەی كێ یان كامە دامودەزگا بەشدار بن لەپرۆسەی داڕشتنی ستراتیژی دژەگەندەڵی و هەروەها دواتریش بەشداربن لە بەگژاچوونەوەی گەندەڵی، پێویستە لەدیدێكی نیشتیمانییەوە لە پرسی بەشداری بڕوانین، چونكە ستراتیژەكە نیشتیمانی دەبێ و بەگژاچوونەوە دەبێتە بەرپرسیارێتی هەموو لایەك، ئەمە بێجگە لەوەی كە دیاردەی گەندڵی بەشێوەیەكی بەرفراوان هەیەو خۆی ئاخنیوەتە ناو هەموو كون وكەلەبەرێك. لەگەڵ ئەمەشدا نابێ رۆڵی تایبەتمەندی هەر دەزگایەك لەیادبكرێ، بەتایبەتیش ئەو دەزگایانەی كە بەرپرسیارێتی یاساییان هەیە بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی. لە خوارەوە ناوی ئەو دامودەزگایانە دەخەینەروو كە راستەوخۆ ئەركی بەگژاچوونەوەی گەندەڵیان هەیە، هەروەها رۆلی سەرەكیی هەر دەزگایەكیش دیاری دەكەین بۆ پرۆسەی داڕشتنی ستراتیژ و بەگژاچوونەوەی گەندەڵێ:

١. پەرلەمانی كوردستان، بە تایبەتی لێژنەكانی دەسپاكی و دارایی و یاسایی، لە پرۆسەی داڕشتن و پەسەندكردن و چاودێریكردنی ستراتیژەكە رۆلی گرنگی هەیە. پەسەندكردنی ستراتیژەكە لە پەرلەمان رەهەندێكی نیشتیمانی و پاڵپشتێكی یاسایی بە ستراتیژەكە دەدات. ئەمە

بێجگە لەوەی کە ڕێکخستنەوەی چوارچێوەی یاسایی بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی ئەرکی سەرەکی پەرلەمانە، بێگومان بە هەماهەنگی لەگەڵ لایەنە پەیوەندیدارەکان.

٢. دەستەی گشتی دەسپاکی، بەپێی یاسا ئەرکی نەهێشتنی گەندەڵی پێ سپێردراوە، بۆیە بێجگە لە ڕۆڵی بەشداری دەستە لە داڕشتن و دواتریش چاودێریکردنی جێبەجێکردنی ستراتیژەکە، دەتوانێ ڕۆڵی هەماهەنگیش بگێڕێ لەنێوانی ئەو دامودەزگایانەی کە بەشدارن لە پرۆسەی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی.

٣. دیوانی چاودێری دارایی، بەپێی یاسا ئەرکی چاودێریکردنی خەرجییەکانی دامودەزگاکانی وڵات و چۆنیەتی سەرفکردنی بودجەی وڵاتی هەیە، بەشێکی زۆری گەندەڵیش لەو بوارە ڕوودەدەن، بۆیە ڕاستەوخۆ ئەو دەزگایە پەیوەندیدارە بە پرۆسەی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی، هەم لە داڕشتن و هەم لە چاودێریکردن.

٤. دەسەڵاتی دادوەری، ئەنجومەنی دادوەری و بەتایبەتیش داواکاری گشتی، ئەرکی جێبەجێکردنی یاساکان و پاراستنی سەروەری یاسایە، هەر کەیسێکی گەندەڵی پێویستە لەلایەن داواکاری گشتییەوە بجولێندرێ و لەلایەن دادگاکانەوە یەکلایی بکرێتەوە، بۆیە دەسەڵاتی دادوەری ڕاستەوخۆ پەیوەندیدارە بە پرۆسەی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی و پێویستە بەشداربن لە داڕشتن و جیبەجێکردنی ستراتیژی دژەگەندەڵی.

٥. حکومەتی هەرێمی کوردستان، بە تایبەتی وەزارەتی دارایی و فەرمانگەی هەماهەنگی و بەدواداچوون، هەروەها نوسینگەی حوکمڕانی و دەستپاکی. دیارە هەموو دامودەزگاکانی حکومەت ئامانجن بۆ پرۆسەی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی، بۆ نمونە پۆلیس، بەڵام ئەو دەزگایانەی کەناویان هێنرا ڕاستەوخۆ لایەنی بەرپرسن بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی و چەسپاندنی بنەماکانی شەفافیەت و حوکمڕانی دروست. وەزارەتی دارایی بەرپرسە لە جیبەجێکردنی سیاسەتی دارایی حکومەت و خەرجییەکان، بۆیە دەتوانن لە ڕێگریکردنی گەندەڵی ڕۆڵی بەرچاویان هەبێ. فەرمانگەی هەماهەنگی و بەدواداچوون لەگەڵ نوسینگەی حوکمڕانی و دەستپاکیش دەتوانن بەدواداچوون و چادێری جیبەجێکردنی بڕیار و یاساکان بکەن بۆ ئەوەی دامودەزگاکان کاروباری هاوڵاتیان و وڵات چالاکانەتر جێبەجێ بکەن.

٦. کۆمەڵی مەدەنی و مێدیا (هاوڵاتیان)، کە ناوی کۆمەڵی مەدەنی و مێدیا لەپاڵ ناوی هاوڵاتیان دەهێنین مەبەستمان ئەوەیە نییە کە بەزەرورەت کۆمەڵی مەدەنی و مێدیاکان نوێنەرایەتی هاوڵاتیان دەکەن، ئەگەر چی کەمتازۆر کەناڵێکی یان پردێکی پەیوەندین لە نێوانی هاوڵاتیان و دامودەزگاکان، بەڵام کۆمەڵی مەدەنی و مێدیاکان دەتوانن چاودێر و هاوکارێکی گرنگ بن لە پرۆسەی دژەگەندەڵی دا. ئەمە بێجگە لە ڕۆلی گرنگیان لە هەڵمەتی هۆشیارکردنەوەی

دژەگەنەدەڵی و ئاشکراکردنی گەندەڵی، هەروەها هەڵسەنگاندنی ئەدای دامودەزگاکان لە بەگژاچوونەوەی گەندەڵی.

دوای ئەوەی ئەکتۆرە سەرەکییەکانی پرۆسەی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی دیاریکرا، پێویستە هەموویان بەشدار بن لە قۆناغە جیاجیاکانی ستراتیژی دژەگەندەڵی; داڕشتن، جیبەجێکردن، چاودێریکردن و هەڵسەنگاندن. بۆیە بۆ قۆناغی یەکەم، داڕشتنی ستراتیژەکە، پێویستە لێژنەیەکی هاوبەش هەبێ لە نوێنەری لایەنە سەرەکییەکان بۆ ئامادەکردنی رەشنووسی یەکەم، ئەم کارەش بە هەماهەنگی و گەڕانەوە بۆ هەموو لایەنە پەیوەندیدارەکان بێ. قۆناغی داڕشتنی ستراتیژەکەش واچاکە دابەشکرێتە سەر سێ هەنگاو، داڕشتنی رەشنووسی یەکەم، پرۆسەی راوێژکاری، پەسەندکردنی ستراتیژەکە.

ئامادەکردنی رەشنووسی یەکەم

لەو هەنگاوەدا پێویستە لێژنەی هاوبەش داوا لە دامودەزگا پەیوەندیدارەکان بە بەگژاچوونەوەی گەندەڵی بکات کە کێشەو گرفت و ئەولەویاتی خۆیان بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی دیاری بکەن، بۆ ئەوەی لە داڕشتنی ستراتیژەکە جێگایان بۆ بکرێتەوە، بەم شێوەیە ستراتیژەکە دەتوانێ خۆماڵی بێ و کێشەو گرفتی راستەقینەی دامودەزگاکان بکاتە ئامانجی سەرەکی خۆی. بێگومان لەو هەنگاوەدا پێویستە رەچاوی ستانداردە جیهانییەکان بکرێ و سوود لە ئەزمون و شارەزایی نێو دەوڵەتی وەربگیرێت. ئەم هەنگاوە پێویستی بە کۆمەڵێ کۆبوونەوەو وۆرکشۆپ هەیە بۆ داڕشتنی رەشنووسی یەکەم.

پرۆسەی راوێژکاری

رەشنووسی یەکەم پێویستە بە پرۆسەیەکی راوێژکاریدا تێپەڕێت بۆ ئەوەی دەوڵەمەند بکرێت و گوزارشت لە خواستێکی گشتی بکات. بۆ ئەوەی پەیڕەوی لە بنەمای دیموکراتیانە بکەین، پێویستە رەشنووسی یەکەم شۆڕبکرێتەوە بۆ ناو جەماوەر و زۆرترین چین و توێژ راو سەرنجی خۆیان لەسەری دەربڕن. بۆ ئەم مەبەستە پێویستە لە هەر پارێزگایەک وۆرکشۆپێک ئەنجام بدرێ بۆ وەرگرتنی راو سەرنجی کۆمەڵی مەدەنی و بەرپرسانی لۆکالی، دواتر بۆ یەکخستنی راو سەرنجەکان پێویست بە ئەنجامدانی کۆنفرانسێک دەکات.

پەسەندکردنی ستراتیژەکە

ئەم هەنگاوە لە دوو بەش پێکهاتووە، بەشی یەکەمی بریتییە لە پەسەندکردنی ڤێرژنی کۆتایی لە لێژنەی هاوبەش، واتە دوای وەرگرتنی راو سەرنجەکان لە پرۆسەی راوێژکاری و کۆنفرانسی کۆتایی، پێویستە لێژنەی هاوبەش بگەڕێتەوە بۆ لایەنە پەیوەندیدارەکان بۆ ئەوەی دوا ڤێرژنی

ستراتیژەکە ئامادە بکات. بەشی دووەم بریتییە لە هەڵمەتێکی لۆبی کردن کە ئەو دەزگایانە بکاتە ئامانج کە بڕیارە بە شێوەیەکی فەرمی ستراتیژەکە پەسەند بکەن. بۆ پەسەندکردنی ستراتیژی دژەگەندەڵی هەرێمی کوردستان وا بەباش دەزانین کە حکومەتی هەرێم و دواتریش پەرلەمان پەسەندی بکات، بەڵام دەکرێ تەنیا یەکێک لەو دەزگایانەش پەسەندی بکات. چالاکییەکان لەو هەنگاوە بریتین لە کاری لۆبی و سەردانکردن.

جێبەجێکردن، چاودێریکردن و هەڵسەنگاندن

دوای پەسەندکردنی ستراتیژەکە بە شێوەیەکی فەرمی، قۆناغی جێبەجێکردن و چاودێریکردنی جێبەجێکردنەکە دێتە ئاراوە. دیارە ئەرکی جێبەجێکردنی ستراتیژەکە دەکەوێتە ئەستۆی هەمووان، واتە هەموو ئەو دامودەزگایانەی کە لە ستراتیژەکەدا کراونەتە ئامانج و ئەرک و بەرپرسیارێتییان بۆ دیاریکراوە. ئەمە بێجگە لەوەی کە لە ئاکشن پلانی پاشکۆی ستراتیژەکەدا لایەنی بەرپرسیار و لایەنی هاوبەش بۆ جێبەجێکردنی چالاکی و ئیجرائاتەکان پێویستە دیاریکراو بن. بەلام ئەو دەزگایەی کە پێویستە هەماهەنگی بکات بۆ جێبەجێکردنی ستراتیژەکە و چاودێریکردنی جێبەجێکردنەکەی، بێگومان دەستەی گشتی دەسپاکی دەبێت بە حوکمی ئەرکە یاسایی و دەزگاییەکەی، ئەمەش بە هەماهەنگی لەگەڵ هەموو لایەنە پەیوەندیدارەکانی تر. نابێ ئەوەش لەیاد بکەین کە پەرلەمان وەکو دەزگایەکی فەرمی چاودێریکردن بەشدارە لەکۆی پرۆسەی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی.

بۆ ئەم مەبەستە پێوسیتە سیستمێکی چادێریکردن هەبێ، ئەمەش لەرێی بوونی سیستمێکی راپۆرتینگ لە نێوانی لایەنە پەیوەندیدارەکان بە جێبەجێکردنی ئاکشن پلانەکە و دەستەی گشتی دەسپاکی، بۆ نمونە لایەنە جێبەجێکارەکان راپۆرتی وەرزی سەبارەت بە جیبەجێکردنی چالاکی و ئیجرائاتەکان بنێرن بۆ دەستەی گشتی دەسپاکی و ئەمانیش بەدواداچوون و هەڵسەنگاندنی خۆیان بکەن. هەروەها پێویستە دەستەی گشتی دەسپاکی راپۆرتی سالانەی هەبێ سەبارەت بە جیبەجێکردن و هەڵسەنگاندنی ستراتیژەکە. بێجگە لەمانەش پێویستە هەر دوو ساڵ جارێک هەڵسەنگاندنێکی گشتی بۆ ستراتیژەکە بکرێ و پێداچوونەوە بە ئاکشن پلانەکە بکرێ بۆ گونجاندنەوەی لەگەڵ بارودۆخی نوێ.

٥. دەرئەنجام و راسپاردەکان

دیاردەی گەندەڵی لە عیراق و هەرێمی کوردستان بەشێوەیەکی بەربلاو هەیە، ئەمە هەم بەپێی راپۆرتی چاودێرانی نێودەوڵەتی و ناوخۆیی، هەم بەگوێرەی تێگەیشتنی هاولاتیان. لە هەرێمی کوردستان دامودەزگا بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی بەزیادەوە هەیە، بەلام پێویستە کارا بکرێن و

هەماهەنگ بکرێن بۆ ئەوەی بتوانن ڕۆڵی چاوەڕوانکراوی خۆیان بەپێی یاسا بگێڕن. سەرباری ئەوەی کە دەستەی گشتی دەسپاکی کە بەپێی یاسا ئەرکی نەهێشتنی گەندەڵی پێ سپێردراوە، لەپاڵ دامودەزگاکانی دیکەی پەیوەندیدار بە بەگژاچوونەوەی گەندەڵی، تا ئێستا نەتوانراوە هەنگاوی جدی بهاوێژرێ بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی، ئەمەش لەبەر چەند هۆکارێکی سەرەکی، لەوانە:

دەستەی گشتی دەسپاکی دەزگایەکی نوێیەو هێشتا ڕاهێنان و شارەزایی و سەرچاوەی زیاتری پێویستە؛ ناکۆکی سیاسی و حیزبایەتی لەناو دامودەزگاکانی هەرێم ڕێگر بووە لە بەدامەزراوەیی بوونی دامودەزگاکان و چالاک بوونیان بۆ جیبەجێکردنی یاساکان دوور لە دەستێوەردانی حیزبی؛ هەماهەنگی تەواو لە نێوانی دەسەڵاتەکان و دامودەزگا پەیوەندیدارەکان بە بەگژاچوونەوەی گەندەڵی نەبووە؛ نەبوونی ستراتیژێکی نیشتیمانی بۆ دژەگەندەڵی کە گوزارشت لە ئیرادەی سیاسی بکات و نەخشەڕێگایەک بێ بۆ کۆکردنەوەی تواناکان و دیاریکردنی بەرپرسیارێتی هەر لایەک بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی.

بێجگە لەو هۆکارانەی کە باسکران، دەسەڵاتدارنی هەرێم پرسی گەندەڵییان وەک دیاردەیەکی هەڕەشەئامێز بۆ سیستمی ئابوری و حوکمڕانی هەرێم تەماشا نەکردووە، بەڵکو زیاتر لەسەر ئاستی تەماحکاری تاک سەیری کراوە، ئەمە وای کردووە دامودەزگاکان نەتوانن بە جدی و بە شێوەیەکی سیستماتیک ڕێگری لەگەندەڵی بکەن، ئەو حالەتە وای کردووە هاوڵاتیان متمانەیان بە دامودەزگاکان نەبێ بۆ بەگژاچوونەوەی ئەو دیاردەیە، کە ئەمەش زەنگێکی زۆر مەترسیدارە بۆ پرسی شەرعییەتی دامودەزگاکان، ئەوکات گەندەڵی وەک دیاردەیەکی نۆرماڵ و قەبوڵکراو مامەڵەی لەگەڵ دەکرێ، کە مەترسیدارترین دۆخی گەندەڵییە. ئەمە لەکاتێکدا کە ڕێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنی و مێدیاکان، بەهۆی بە حیزبی بوونیان و کەم ئەزمونیان، نەیانتوانیوە چاودێریکی ڕاستەقینە بن و فشاری کاریگەر دروست بکەن لەسەر دەسەڵاتداران و دامودەزگاکان بۆ بەهەند وەرگرتنی دیاردەی گەندەڵی.

لەو ڕوانگەیەوە یەکەم هەنگاوی پێویست بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی داڕشتنی ستراتیژێکی نیشتیمانی دژەگەندەڵییە، کە کێشەو گرفتە دامودەزگاییەکانی هەرێم بکاتە ئامانجی خۆی. پێشمەرجی سەرکەوتنی ستراتیژەکە بەشداری دامودەزگا پەیوەندیدارەکانە لەداڕشتن و جێبەجێکردنی. نمونە و ئەزمونی وڵاتان پێمان دەڵێ بەهێزی و سەرکەوتوویی دەزگا تایبەتمەندەکانی دژەگەندەڵی بەندە بە کۆمەڵێ فاکتەرەوە. لەوانە:

1. سەربەخۆیی دەزگاکە، ئەمەش لە شێوازی دیاریکردنی کۆمیسیارەکان و ئەو دەسەڵاتانەی کە بەپێی یاسا پێی دەدرێ.

2. هەماهەنگی دامودەزگایی لەنێوان هەموو ئەو دەزگایانەی کە کەمتازۆر پەیوەندیان بە بەگژاچوونەوەی گەندەڵییەوە هەیە، بەشێوەیەک کە رۆڵی هەماهەنگی یان رێکخەرییەکە بسپێردرێت بە دەستەی دەستپاکی.
3. پشتیوانی جەماوەریی بۆ دەستەی دەستپاکی، ئەمەش لەرێی دروستکردنی پەیوەندییەکی تووندوتۆڵ و دامەزراوەیی لەگەڵ کۆمەڵگای مەدەنی و بەشداری پێکردنیان لە پرۆسەی بەگژاچوونەوەی گەندەڵی.

ستراتیژی رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی لە هەرێمی کوردستان سالی ٢٠١٧ تا سالی ٢٠٢١

سەرەتا و پێشینە

لە هەرێمی کوردستان پرسی گەندەڵی بەشێوەیەکی فەرمی و نافەرمی باسی لێوە دەکرێ، واتە لەسەر ئاستی میدیایی، سیاسی و دامودەزگان. لەم چەند ساڵەی دواییدا، باسکردن لە پرس و پرۆژەی چاکسازی بۆ رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی لە ئەجێندای پەرلەمان و حکومەت دابووە. دامەزراندنی دەستەی دەسپاکی لە ساڵی ٢٠١٣ ئاماژەیەکە بۆ بوونی گەندەڵی و هەوڵی رووبەڕووبوونەوەی، چونکە بەپێی ئەو یاسایەی کە دەستەی دەسپاکی لەسەر دامەزراوە (ژمارە ٣ ساڵی ٢٠١١، هەمواری یەکەمی بە یاسای ژمارە ٧ ساڵی ٢٠١٤)، ئامانجی دروستکردنی دەزگاکە بۆ رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵییە.

بەپێی راپۆرتەکانی رێکخراوی شەفافیەتی نێودەوڵەتی عێراق لە خراپترین ئەو وڵاتانەیە کە گەندەڵی بە شێوەیەکی بەربڵاو تیایە، دیارە هەرێمی کوردستانیش بەشێکە لە عیراق و کەم تا زۆر ئاماژەکانی ئەو رێکخراوە بۆ هەرێمی کوردستانیش جێی هەڵوەستەیە. بەپێی ئیندێکسی ساڵی ٢٠١٥ ی شەفافیەتی نێودەوڵەتی، عێراق پلەبەندی ١٦١ ی هەیە لە کۆی ١٦٧ وڵاتی جیهاندا، واتە تەنیا ٦ وڵات لە عێراق خراپترن. بەهەر حاڵ ئەگەر ئەو ئیندێکسە دەقاودەق بۆ هەرێمی کوردستان دروست نەبێ، بەڵام ئێمە ئەم دەرئەنجامانە بەهەند وەردەگرین. چونکە لە هەرێمی کوردستان، گەندەڵی یەکێکە لە هۆکارە سەرەکییەکانی بەردەم پێشەکەوتنی دامودەزگاکان و کۆمەڵگا بەشێوەیەکی گشتی. لەلایەکی ترەوە گەندەڵی هۆکارێک بووە بۆ ناعەدالەتی کۆمەلایەتی و تێکچوونی شیرازەو بەها کۆمەلایەتی و مرۆڤایەتییەکان. رووبەڕووبوونەوەی ئەو پەتایە پێوستی و ئەرکێکی هەمەلایەنە.

له هەرێمی کوردستان ساڵی ٢٠٠٨ لێژنەیەکی وەزاری "سیاسەتی حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ بەرەنگاربوونەوەی گەندەڵی" دەرکرد، کە دروستکردنی چەند لێژنەیەکی چاکسازی و ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی لێکەوتەوە بۆ ڕێکخستنی سیستمی دادوەری، کارگێڕی، پرۆژەکان و ڕاگەیاندن. بۆ یەکەمجار لێژنەی دەسپاکی لە پەرلەمانی کوردستان لە ساڵی ٢٠٠٩ پێکهێنرا، لە ساڵی ٢٠١٠ لە ئەنجومەنی وەزیران نوسینگەی حوکمڕانی و دەسپاکی دەست بەکاربوو، ئەرکەکەشی بریتی بوو لە کارکردن بۆ حکومەتێکی چالاک و شەفاف, ساڵێک دوای دروستبوونی ئەم نوسینگەیە دەسپێشخەریەک بەناوی ستراتیژی حوکمڕانی دروست و شەفافیەت دەرچوو. ساڵی ٢٠١١ پەرلەمانی کوردستان یاسای دەستەی گشتی دەسپاکی هەرێمی کوردستانی پەسەند کرد، کە بە پێی ئەو یاسایە دەستەی دەسپاکی دەبێ دابمەزرێ کە بەپێی ماددەی سێهەمی یاساکە ئەرکی سەرەکی ئەو دەستەیە بریتی دەبێت لە جێگیرکردنی میکانیزمێکی کارا بۆ چەسپاندنی پرەنسیپی سەروەری یاسا، نەهێشتنی دیاردەی گەندەڵی و پشتیوانیکردن لە شەفافیەت. بەڵام دەستەی دەسپاکی ساڵی ٢٠١٣ دامەزرا. بەڵام ئەو چوارچیوە یاسایی و دامودەزگاییەی کە تا ئێستا هەیە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی دیاردەی گەندەڵیی ناکارابوون، ئەمەش بەهۆی ناکۆکی سیاسی، هۆکاری کارگێڕیی، گرفتی یاسایی ونەبوونی هۆشیاریی پێویست.

ناکۆکی سیاسی نێوان حیزبەکان کاریگەری نێگەتیڤی هەبووە بۆ ئیرادەی سیاسی بۆ دژەگەندەڵی. نەبوونی پەیوەندیی و هەماهەنگی لە سەر بنەمای هاوکاری لەنێوان دامودەزگاکانی یاسادانان و چاودێریی، جێبەجێکردن و دادوەریی، هەروەها نەبوونی پەیوەندییەکی لەو شێوەیە لەنێوان لایەنە پەیوەندیدارەکان بە ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی، زەمینەی خۆشکردووە بۆ پەرەسەندنی گەندەڵی. هەروەها نەبوونی پسپۆڕیی و شارەزایی، ڕاهێنان و کەرەسەی پێویست هۆکاری بەهێز بوون بۆ ناکارایی پرۆسەی ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی.

ئەم ستراتیژە، کە بەپێی ستانداردە نێودەوڵەتییەکان و لەژێر ڕۆشنایی ڕێککەوتننامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ بەرەنگاربوونەوەی گەندەڵی (UNCAC), بە پشتیوانی لۆجستی دامەزراوەی وێستمینیستەر بۆ دیموکراسی (WFD) نووسراوەتەوە، هەوڵێکە بۆ نەهێشتنی ئەو هۆکارو کاریگەرە نێگەتیڤانەی کە باسکرا، هەوڵێکە بۆ داڕشتنی ڕوئیایەکی نیشتیمانی بۆ دژەگەندەڵی، کە هەموو لایەنە پەیوەندیدارەکان لەژێر چەند ئامانج و بنەمای هاوبەش کۆبکاتەوە و وەک نەخشەڕێگایەک بێ بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی دیاردە و کولتوری گەندەڵی. لەم ستراتیژە گەندەڵی وەک دیاردەییەکی بنەمایی و دامودەزگایی مامەڵەی لەگەڵ دەکرێ، بەڵام لەهەمان کاتیشدا

هۆشیاری و توانایی تاکەکان جەختی لەسەر دەکرێتەوە. لەم ستراتیژە میکانیزمەکانی رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی لەسەر چوار ئاستی سەرەکی داڕێژراوە؛ خۆپاراستن یان ڕێگریکردن لە گەندەڵی، جێبەجێکردنی یاسا، هۆشیاری و ڕاهێنان، هەروەها هەماهەنگی و هاوکاری نێوان لایەنە پەیوەندیدارەکان؛ هەماهەنگی نێوان دامودەزگاکان و کۆمەڵی مەدەنی.

ماوەی ئەم ستراتیژە پێنج ساڵە، سەرەتای ٢٠١٧ بۆ کۆتایی ٢٠٢١ کاری پێدەکرێت. جگە لە ناوەڕۆکی ستراتیژەکە، دوو پاشکۆی هەیە کە ڕێکارەکانی جێبەجێکردن و چاودێریکردنی ستراتیژەکە دەستنیشان دەکەن، ئەمانیش بریتین لە پاشکۆی پلانی جێبەجێکردن و پاشکۆی چاودێریکردن و هەڵسەنگاندن.

چۆنیەتی داڕشتنی ستراتیژیەکە

شێوازی جیاواز پەیڕەوکراوە بۆ داڕشتنی ئەم ستراتیژە، بنەمای سەرەکی ئەوە بووە کە ستراتیژەکە خۆماڵی بێ، واتە لە گرفتە ناوخۆییەکان، گرفتە دامودەزگاییەکانی هەرێمەوە سەرچاوەی گرتبێ، بێگومان ئەمە لەپاڵ سوود وەرگرتن لە ئەزمون و ستانداردە نێودەوڵەتییەکان. بنەمایەکی تر ئەوە بووە کە هەموو لایەن و دامودەزگا پەیوەندیدارەکانی رووبەرووبونەوەی گەندەڵی بەشێوەیەک بەشداربن لە داڕشتنی ستراتیژەکە، بەواتایەکی تر ستراتیژێک کە نیشتیمانی بێ.

پرۆسەی داڕشتنی ئەم ستراتیژە کۆمەڵێ شێواز و قۆناغی جیاواز لەخۆ دەگرێ، بە شێوەیەکی گشتی بەم قۆناغانەدا تێپەڕیوە:

١. سەردان و کۆبوونەوە لەگەڵ لایەنە پەیوەندیدارەکان
سەرەتای پرۆسەکە بە سەردانی لایەنە پەیوەندیدارەکان دەستی پێکرد بۆ روونکردنەوەی پڕۆژەکەو وەرگرتنی ڕەزامەندییان کە ببن بە بەشێک لە پرۆسەی داڕشتنی ستراتیژەکە، هەروەها دیاریکردنی نوێنەریان بۆ کۆبوونەوەیەکی فراوان. ئەو لایەنانەی کە سەردانیان کراو کۆببونەوەی تایبەتیان لەگەڵ سازکرا بریتی بوون لە پەرلەمانی کوردستان، بەتایبەتیش هەردوو لێژنەی نەزاهەو دارایی، فەرمانگەی هەماهەنگی و بەدواداچوون لە ئەنجومەنی وەزیران، ئەنجومەنی دادوەری، داواکاری گشتی و ئەنجومەنی شورا لە وەزارەتی داد، دەستەی دەسپاکی، دیوانی

چاودێری دارایی، وەزارەتی دارایی. دوای سەردانەکان کۆبوونەوەیەکی هاوبەش لەنێوان لایەنەکانی ناوبراو، خاوەن بەرژەوەندی، سازکرا بۆ گفتوگۆکردن لەسەر پێوستی ستراتیژێک بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی، ستراتیژەکە چۆن بێ و چ کێشەو گرفتێک لەخۆ بگرێ. ئەم قۆناغە لە مانگەکانی ٦ و ٧ ی ٢٠١٥ بەڕێوەچوو.

٢. ئامادەکردنی توێژینەوەیەک بۆ هێڵە گشتییەکانی ستراتیژەکە

لە سەرەتای دەستپێکردنی پرۆسەکە تا سەرەتای ساڵی ٢٠١٧ توێژینەوەیەک لەبارەی هێڵە گشتییەکانی ستراتیژێک بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی لە هەرێمی کوردستان، ئامادەکرا لەلایەن شارەزایانی بوارەکە. ئەم توێژینەوەیە کە وەک نەخشەرێگایەک بوو بۆ دارشتنی ستراتیژەکە، جگە لە خوێندنەوەیەکی ورد بۆ دۆخی هەرێمی کوردستان لە پەیوەندی بە رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی، هەروەها ئەزمونی نێودەوڵەتی لەو بوارە، توێژینەوەکە پێشنیاری ستراکچەرو مۆدێلێکی دیاریکراوی لەخۆگرتبوو بۆ دارشتنی ستراتییژی رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی لە هەرێمی کوردستان.

٣. دروستکردنی لیژنەی ئامادەکردنی ستراتیژەکە

لە مانگی ١٠ ی ٢٠١٥ لیژنەیەکی بچوکتر لە لایەنە پەیوەندیدارەکان پێکهات بە مەبەستی ئامادەکردنی رەشنووسی ستراتیژەکە، بە نوێنەرایەتی ئەم لایەنانە: دەستەی دەسپاکی، دیوانی چادێری دارایی، لیژنە پەیوەندیدارەکانی پەرلەمان، ئەنجومەنی وەزیران، ئەنجومەنی دادوەری، داواکاری گشتی. مەبەست لە دروستکردنی ئەو لیژنەیە ئاڵوگۆرکردنی زانیاری تایبەت بەو دەزگایانە بە شیوەیەکی راستەوخۆ لەڕێی نوێنەرەکانیانەوە. ئەم لیژنەیە لە سەرەتای ٢٠١٦ کۆبوونەوەکانی بەشێوەیەکی بەردەوام دەست پێکرد، ریککەوتن کرا لەسەر چۆنیەتی کارکردن بۆ دارشتی ستراتیژەکە، ستراکچەری ستراتیژەکە و ماوەی ستراتیژەکە. تا کۆتایی ٢٠١٦ کار لەسەر دارشتنی ستراتیژەکە قۆناغ بە قۆناغ کراوە، سەرەتا رەشنووسی سەرەتایی لەلایەن شارەزایەکی خۆماڵی، کە سەرپەرشتی پرۆسەی دارشتنەکەی دەکرد، دەنووسرایەوەو دواتر لە کۆبوونەوەی لیژنە، لەلایەن نوێنەری دەزگاکانەوە، گفتوگۆی لەسەر دەکراو رێککەوتن لەسەر دارشتنی کۆتایی دەکرا.

٤. دابەشکردنی فۆرمی پرسیار

بەر لە دەستپێکردنی دارشتنی ستراتیژەکە فۆرمێکی پرسیار ئامادەکرا، کە لە ٢٠ پرسیار پێکهاتبوو، تەوەری پرسیارەکان بریتی بوون لە گرفتە سەرەکییەکانی بەردەم دامودەزگاکان بۆ

رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی، ڕێکارە ناوخۆییەکان بۆ ڕێگرتن و رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی، چوارچێوەی یاسایی، ئاستی هەماهەنگی نێوان دەزگاکان بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی، هەروەها ئاستی هەماهەنگی دەزگاکان لەگەڵ مێدیاو کۆمەڵی مەدەنی بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی. فۆرمی پرسیارەکان لەرێی نوێنەرەکانیان نێردرا بۆ دەزگاکانی ئەندام لە لێژنەی ئامادەکردنی ستراتیژەکە: دەستەی دەسپاکی، دیوانی چاودێری دارایی، داواکاری گشتی و ئەنجومەنی وەزیران، ئەنجومەنی دادوەری. پرسیارەکان لەلایەن نوێنەری بەشە جیاجیاکانی ئەو دەزگایانە وەڵام درانەوە. فۆرمەکان بەشێوەیەکی گشتی زانیاری گرنگی خستە بەردەست لێژنەی ئامادەکردنی ستراتیژەکە، زانیاری لەبارەی تەوەرو پرسیارەکانی سەرەوە.

٥. فۆکەس گروپ

شێوازێکی تری کۆکردنەوەی زانیاری و هاوبەشی پێکردنی لایەنە پەیوەندیدارەکان لە پرۆسەی دارشتی ستراتیژەکە، بریتی بوو لە سازکردنی کۆمەڵێ فۆکەس گروپ لەو دەزگایانەی کە پەیوەندیدارن بە رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی و ئەندامن لە لێژنەی ئامادەکردنی ستراتیژەکە، بەتایبەتی، دەستەی دەسپاکی، دیوانی چادێری دارایی، داواکاری گشتی و ئەنجومەنی وەزیران بە بەشداری بەشە جیاجیاکانی ئەو دەزگایانە. لەو فۆکەس گروپانە، کە لە مانگەکانی ١٠ و ١١ و ١٢ ی ٢٠١٦ ئەنجام دران، زانیاری پێویست وەدەستهێنرا بەتایبەتی بۆ پلانی جێبەجێکردنی ستراتیژەکە.

٦. پۆلیسی پەیپەر

لە بەرەبەری قۆناگەکانی کۆتایی دارشتنی رەشنوسی ستراتیژەکە چەند شارەزایەکی خۆماڵی راسپێردران بۆ ئامادەکردنی چەند پۆلیسی پەیپەرێک لە سێ سێکتەری ستراتیژەکە بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی، سێکتەری دامودەزگاکانی جێبەجێکردنی یاسا، سێکتەری هەماهەنگی و هاوکاری لەگەڵ کۆمەڵگای نێودەوڵەتی و کۆمەڵی مەدەنی، هەروەها سێکتەری سیاسی. ئامانج لەو پۆلیسی پەیپەرانە وەدەستهێنانی زانیاری دروست بوو بۆ پێشینەی هەر سێکتەرێک و پێشنیاری چارەسەری بۆ گرفتەکانی هەر سێکتەرێک بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی.

٧. بەراورکردنی رەشنوسەکە بە ئەزمونی نێودەوڵەتی

دوای ئامادەکردنی رەشنوسی ستراتیژەکە، بۆ دڵنیابوونەوە لەوەی کە رەشنوسی ستراتیژی رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی هەرێمی کوردستان لەگەڵ پێوەرە نێودەوڵەتییەکان گونجاوە، ۆرکشۆپێک لەنێوانی ئەندامانی لێژنەی ئامادەکردنی رەشنوسەکەو شارەزایانی نێودەڵەتی لە عەمان

مانگی ١ ی ٢٠١٧ ئەنجام درا، لە ۆرکشۆپەکەدا، رەشنوسی ستراتیژەکە خوێندنەوەی وردی بۆ کراو بەراورد کرا بە ئەزمونی نێودەوڵەتی و مۆدێلە سەرکەوتووەکانی جیهان.

٨. راوێژکردن لەگەڵ کۆمەڵی مەدەنی
دوای بەراوردکردن و سوودوەرگرتن لە ئەزمونی نێودەوڵەتی پرۆسەیەکی راوێژکاری لەگەڵ کۆمەڵی مەدەنی بەڕێوەچوو لە مانگی ٢ی ٢٠١٧. لە هەر سێ پارێزگای هەرێمی کوردستان ٣ ۆرکشۆپ بەبەشداری ئەکتەر و چالاکانی کۆمەڵی مەدەنی ئەنجام درا، لەو ۆرکشۆپانە دوایین سەرنجەکانی کۆمەڵی مەدەنی لەبارەی رەشنوسەکە کۆکرانەوەو سوودیان لێ بینرا.
ئەوەی باسکرا لەسەرەوە قۆناغە سەرەکییەکانی داڕشتنی ئەم ستراتیژەیە، ئەگینا سوود لەزۆر سەرچاوەو شێوازی تر وەرگیراوە، لە پرۆسەیەکی هەمەلایەنەو دیموکراسیانە ستراتیژەکە دەوڵەمەندکراوە و کۆدەنگی لەسەر دروستکراوە.

پێناسەی گەندەڵی

لەم ستراتیژە بە شێوەیەکی گشتی گەندەڵی بریتییە لە خراپ بەکارهێنانی شوێن و دەسەڵاتی گشتی بۆ سوودی تایبەتی، هەروەها ئەو ستراتیژە بەشێوەیەکی تایبەتی، دەیەوێ ئەو دیاردانە وەک گەندەڵی بناسێنێ و رووبەروویان بێتەوە کە لە یاسای دەستەی دەسپاکی ژمارە ٣ ساڵی ٢٠١١ دا و یاسا بەرکارەکانی تری هەرێمی کوردستان و رێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکان، نەتەوە یەکگرتووەکان و یەکێتی ئەوروپا، ئاماژەیان پێکراوە

روئیا

ئەم ستراتیژە دەیەوێ لە هەرێمی کوردستان:

کۆمەڵگایەک بنیات بنرێ کە سیستمێکی چالاکی دژەگەندەڵی تیا بەرقەرار بێ، و بتوانێ بەشێوەیەکی کاریگەرانە رووبەرووی هەڕەشەکانی گەندەڵی ببێتەوە.

ئەرک

لەم ستراتیژەدا دەسەڵاتە گشتییەکان لەسەر ئاستە جیاوازەکانی حوکمڕانی بە ئەرکی خۆیانی دەزانن رووبەرووی گەندەڵی ببنەوە لەرێی باشترکردنی چوارچێوەی یاسایی، چالاککردنی ئاستی دامودەزگایی، هەماهەنگی و پەرەپێدانی توانای مرۆیی. هەروەها هەرێمی کوردستان، بەردەوام دەبێ لە پەرەپێدانی پەیوەندی و هەماهەنگی لە ئاستی نێودەوڵەتی و هەرێمی بۆ رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی.

ئامانجە گشتییەکان

١. گەشەپێدانی دەسپاکی و لێپرسینەوەو شەفافیەت لە دامودەزگا گشتییەکان و بەرزکردنەوەی متمانەی هاوڵاتیان پێیان.
٢. برەودان بە کەلتور و هۆشیاریی رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی لەسەر ئاستی پەروەردەیی و دامودەزگایی (دامەزراوەیی).
٣. کاراکردنی پەیوەندی هاوکاریی نێوان سێکتەرەکان و دامودەزگاکان، هەروەها دروستکردنی میکانیزمی هەماهەنگی کارا بۆ دۆزینەوەی گەندەڵی، لێکۆڵینەوە و سکاڵا بەرزکردنەوە لێی.
٤. زیاتر جێگیرکردنی ستانداردە نێودەوڵەتیەکانی رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی لە چوارچیوەی یاسایی و دامودەزگایی.
٥. هاندانی چاودێریکردنی چالاکانە لە دەرەوەی دامودەزگا فەرمییەکان بۆ جێبەجێکردنی ستراتیژی رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی و باشترکردنی پەیوەندی هاوکاری لەگەڵ کۆمەڵی مەدەنی.

بنەماکان

ئەم ستراتیژە لەسەر ئەو پرەنسیپە گشتییانەی خوارەوە بنیاتنراوە، هەموو ئەو چالاکییانەی کە رێکدەخرێن پەیوەست بەو ستراتیژە، پێوسیتە لەژێر رۆشنایی ئەو پرەنسیپانە ئەنجام بدرێن:

- سەروەری یاسا و ڕێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان

هەموو دامودەزگاکان لەسەریانە کە پابەند بن بە ڕێکارە یاساییەکان وجێبەجێیان بکەن، هەروەها هەلی یەکسان و ئازادی بڕەخسێنن بۆ ئەو کەسانەی کە نایاساییان بەرامبەر کراوە یان مافیان پێشێلکراوە داوای جێبەجێکردنی یاسا بکەن.

- ئیرادەی سیاسی بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی

نیشاندانی ئیرادەی ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی لەلایەن بەرپرسانی باڵای هەرێمی کوردستان و سەرکردەی حیزبەکان.

- بەرپرسیارێتی دەزگاکان بۆ جێبەجێکردنی ستراتیژەکەو پلانی کارەکەی

هەموو دامودەزگا پەیوەندیدارەکان بەرپرسیارێتی داڕشتن و جێبەجێکردنی سیاساتی دژەگەندەڵی تایبەت بەخۆیان بگرنە ئەستۆ بەپێی ئەم ستراتیژە.

- حوکمڕانی دروست، لێپرسینەوە، شەفافیەت و دەسپاکی

دامودەزگاکان سیاساتی خۆیان بگونجێنن لەگەڵ باشترین پراکتیکی دژەگەندەڵی، بۆ نمونە دەزگاکان و کارمەندانیان بەرپرسیارێتی بڕیار و کردەوەکانیان بگرنە ئەستۆ، پەیڕەوی لە کرانەوە بکەن، بەتایبەتی خستنەبەردەستی زانیاری و بەشداریپێکردنی هاوڵاتیان لە پرۆسەی دروستکردنی بڕیاردا، پەیڕەویکردن لە بنەما ئیتیکییەکان بۆ پاراستنی نەزاهەی دەزگاکەو کارمەندانی.

- بێلایەنی سیاسی لە کارکردن

بەهێزکردنی سەربەخۆیی دامودەزگایی بەشێوەیەک کە نەکەوێتە ژێر کاریگەری دەرەکی.

- چالاکی و کارامەیی

دامودەزگاکان لەچوارچێوەی بەرپرسیارێتی و پسپۆڕیی خۆیان پێشکەوتنەکانی خۆیان بپێون لە سەر بنەما و لە پەیوەندی لەگەڵ ئەو ڕێکارانەی کە جێبەجێ دەکرێن بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی ڕێکخراو.

- هاوکاریی نێوان دامودەزگاکان

نیازپاکی لە هەماهەنگی و هاوکاری بکرێتە بنەمای کارکردنی نێوان دامودەزگا پەیوەندیدارەکانی جێبەجێکردنی ئەم ستراتیژەو پلانی جێبەجێکردنەکەی لەژێر رۆشنایی ئامانج و بنەماو ئەولەویاتەکانی ئەم ستراتیژە.

- بەشداری پێکردنی کۆمەڵی مەدەنی و میدیا

هاندانی دامودەزگاکانی هەرێمی کوردستان کە هاوکاری و هەماهەنگیان لەگەڵ کۆمەڵی مەدەنی و میدیا پتەو بکەن.

- بەدواداچوون و هەڵسەنگاندنی زاتی

دامودەزگا پەیوەندیدارەکان هەڵسەنگاندنی دەوری بۆ مەترسییەکانی گەندەڵی و سەرهەڵدانی گەندەڵی بکەن، بەمەبەستی باشتر جێبەجێکردنی ئەم ستراتیژەو پلانی جێبەجێکردنی.

ئاڕاستەو ئەولەویات

١. ئاستی نزمی متمانەی هاولاتیان بە دامودەزگاکان؛

دروستکردنی متمانەی هاولاتیان بۆ دامودەزگاکان لەرێی پیادەکردنی شەفافیەت، کەمکردنەوەی رۆتین، بەدەستهێنانی زانیاری، پیشەیی بوون و سەربەخۆیی.

٢. هاندانی سیاسەتی خۆپاراستن و داڕشتنی میکانیزمی راهێنان؛

دامودەزگاکان دەبێ بە قسەو بە کردار نیشانی بدەن کە بەرپرسیارێتی رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی دەگرنە ئەستۆ، مۆراڵی دەسپاکی پێویستە هەڵمەت و راهێنانی بۆ بکرێ.

٣. بەرزکردنەوەی ئاستی جێبەجێکردنی یاساکان؛

لەپاڵ پێویستی ئیرادەی سیاسی بۆ جێبەجێکردنی یاساکان، دەبێ ڕێکارەکانی چاودێری یاساکان بەهێزبکرێ، هەروەها سەرچاوەکانی مرۆیی و دارایی و ژێرخان بۆ دامودەزگاکان دەستەبەر بکرێ بۆ ئەوەی چالاک و کارا بن.

٤. پێداچوونەوە بە سیاسەتی سزایی بەمەبەستی گونجاندن و کاریگەر کردنیان؛

لەو رووەوە پێویستە: ١. گرنگی بە دامودەزگاکانی وەک پۆلیس، باج و گومرگ، داواکاری گشتی و دادگاکان بدرێ، ٢. پێویستە سەربەخۆیی دادوەران پارێزراوتر بێ، ٣. ژمارەی دادوەرو دادگاکان زیادبکرێ، ٤. یەکلاکردنەوەی ئەو کەیسە کەڵەکەبووانەی کە بڕیاریان لەسەر نەدراوە بۆ ئەوەی نیشان بدرێ کە دەسەڵاتی دادوەری کارایە، ٥. پێویستە هاوکاری نێوان داواکاری گشتی لەگەڵ پۆلیس و ئاژانسی دژەگەندەڵی بەهێز بکرێت لە لێکۆڵینەو و کاروبارەکانی، ٦. دەبێ نیشان بدرێ کە یاسا گرنگەو بۆ هەمووان وەک یەکە.

٥. پەیوەندی هاوکاریی لەگەڵ کۆمەڵگای نێودەوڵەتی و کۆمەڵی مەدەنی؛

ئەم جۆرە پەیوەندییانە گرنگن بۆ باشترکردن و بەهێزکردنی چاودێری بۆ جێبەجێکردنی پێوەرەکانی ستراتیژی دژەگەندەڵی.

٦. بەکارهێنانی تەکنەلۆجیای نوێ؛

بۆ ڕێگرتن و بەرەنگاربوونەوەی گەندەڵی، کەمکردنەوەی رۆتین و بیرۆکراتیەت، هەروەها شەفافیەتی زیاتر.

ئەولەویات و ئامانجەکان بەپێی سێکتەر:

١. سێکتەری سیاسی

پێشینە

ئەکتۆری سەرەکی سێکتەری سیاسی لە هەرێمی کوردستان پارتە سیاسییەکانن، هەروەها بەرپرسە حیزبییەکان کە بەشێکی زۆریان لەناو دامودەزگاکانی حکومەت و پەرلەمان دان، لە هەمان کاتیشدا بەشێکی باڵادەستیشیان لەدەرەوەی دامودەزگا فەرمییەکانن و پۆستی حیزبیان

هەیە، بەڵام کاریگەری زۆریان لەسەر دامودەزگاکان هەیە، ئەمە لەکاتێکدا زۆر بەرپرسی باڵای حکومی لەسەر بنەمای کارامەیی و شارەزایی دانانرێت، بەپێی پرەنسیپی کەسی شیاو بۆ شوێنی شیاو، ئەمەش دەبێتە هۆی ناکارایی دامودەزگا سیاسییەکان کە بڕیاری گرنگ دەردەکەن.

داهات و سەرچاوەی دارایی بەرپرسانی حیزبی، ئەگەر پۆستی حکومیشیان هەبێ، لەدەرەوەی چاودێری دامودەزگاکانە. ئاشکرانەبوونی سەروەت و سامانی بەرپرسان و ناکارایی دامودەزگا چاودێرییەکان لەبەرامبەر ئەماندا، زەمینەیەکی فراوانی لەبەردەم تەشەنەکردنی گەندەڵی خۆشکردووە، سەروەتی کەڵەکەبووی بەرپرسانی سیاسی لەماوەیەکی کەمدا، گومان و ئاماژەی گەندەڵی لەخۆدەگرێ. بەشیوەیەکی گشتی سەرچاوەی دارایی حیزبەکان بەپێی یاسای پاڵپشتی دارایی حیزبەکان بەڕێوەناچێت و سەرچاوەی دارایی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکان دیارنیە، لەکاتێکدا پەرلەمان و دەزگا چاودێرییەکانی تر چالاک نەبوون بەرامبەر ئەو ناشەفافیەتانە.

ئامانجەکانی سێکتەری سیاسی

- بەهێزکردنی ئیرادەی سیاسی بۆ بەرەنگاربوونەوەی گەندەڵی
- ڕێکخستنەوەی چوارچێوەی یاسایی پاڵپشتی دارایی پارتە سیاسییەکان بە شیوەیک کە بگونجێ لەگەڵ بنەماکانی ئەم ستراتیژە، هەروەها باشترکردنی راپۆرتە داراییەکان سەبارەت بە هەڵمەتی هەڵبژاردنەکان.
- کەمکردنەوەی بۆشایی و جیاوازی نێوان ئاشکراکردنی سامانی بەرپرسان و سەرچاوەی سەروەت و سامانەکان.
- کاراکردنی چاودێری پەرلەمانی بۆ سیاسەتەکانی دژەگەندەڵی، هەروەها کاراکردنی دامودەزگاکانی تر کە پەیوەندیدارن بە رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی
- شەفافیەتی زیاتر لە دیاریکردنی پۆستە بەڕێوەبەرێتییەکان لە دامودەزگاکانی حکومەت.

٢. دامودەزگا ناوەندییەکان

پێشینە

دامودەزگا ناوەندییەکان، لەبابەتی وەزارەت و دەستەو فەرمانگەکان، ناتوانن بەپێی ئەرک و چاوەڕوانییە یاساییەکان کارا بن، یەکێک لە هۆکارە سەرەکییەکان دەستێوەردانی حیزبییە، هۆکارێکی تر کاربەدەستانی ئەو دامودەزگایانە لەسەر بنەمای شارەزایی و پیشەییانە دانامەزرێن،

پێوەرەکانی راژە و توانایی کاریان پێناکرێ، هەروەها رێکارەکانی سلوکی وەزیفی پێڕەوەی ناکرێ، بۆیە دامودەزگاکان ناتوانن وەڵامدەرەوەی خواستی هاوڵاتیان بن، ئەمەش بەنۆرەی خۆی جۆرێک لە بێمتمانەیی بەرامبەر دامودەزگاکان دروست کردووە.

گرفتێکی تر کە بۆتە هۆی بەهێزکردنی ئەو بێمتمانەییە، لەبەردەست نەبوونی زانیاری و دۆکیومێنەتەکانی دامودەزگاکانە، واتە هاوڵاتیان و مێدیاکان بەئاسانی دەستیان بە زانیاری دەستی یەکەم ناگات، سەرباری بوونی یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری. لە هەمان کاتدا رێکار و رێنماییەکی فەرمی نیە بۆ پاراستی ئەو کەسانەی کە بە نیازی پاکەوە بیانەوێ هەر سەرپێچیەکی یاسایی یان کردەیەکی گوماناوی ئاشکرا بکەن. هەموو ئەمانە رێ خۆشکەرن بۆ سەرهەڵدانی گەندەڵی لە دامودەزگا ناوەندییەکان، لەکاتێکدا سیاسەتێک یان پلانێکی روون نیە لەو دەزگایانە بۆ رێگرتن لە گەندەڵی.

ئامانجەکان لەسەر ئاستی دامودەزگا ناوەندییەکان

- بنیاتنانی ئیدارەیەکی پیشەییانە و لەسەر بنەمای پێداویستی، دور لە هەر دەستتێوەردانێکی دەرەکی و حیزبی
- کاراکردنی یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری
- زەمینەسازی بۆ ئاشکراکردنی هەر کارێکی نایاسایی لە دامودەزگا گشتییەکان و زامنکردنی پاراستنی ئەو کەسانەی کە زانیارییەکان دەخەنە بەردەست بەپێی ستانداردە جیهانییەکان
- جێبەجێکردنی رێسای ئاکاریی لە دامودەزگا گشتییەکان و بەرەنگاربوونەوەی دیاردەی خزمخزمێنە
- فەراهەمکردنی ئیجرائاتی دژەگەندەڵی تایبەت بۆ بوارەکانی تەندروستی، پەروەردە، باج و دەرامەت، ژینگە، پلاندانان و وەبەرهێنان.

٣. حکومەتە خۆجێیەکان

پێشینە

کاروباری رۆژانەی هاوڵاتیان بەشی هەرەزۆری پەیوەندی بە حکومەتە خۆجێیەکانەوە هەیە لەسەر ئاستی پارێزگا، قەزا و ناحیە، بەڵام بەڕێوەبردنی کاروبارەکان لەو دەزگایانە

بیرۆکراتیەتێکی فراوانی تیایە، بەشێوەیەک کە دەبێتە مایەی بێزارکردنی هاوڵاتیان و زەمینەیەک بۆ گەندەڵی. هەماهەنگی وەک پێویست نیە لە نێوانی دامودەزگا لۆکالییەکان لەلایەک و ئەو دامودەزگایانە لەگەڵ دامودەزگا ناوەندییەکان لەلایەکی تر بۆ راهی کردنی کاروباری هاوڵاتیان، نمونەیەکی زۆر زەق تێکەڵاوبوونی دەسەڵاتەکانی ئەنجومەنی پارێزگا و شارەوانییەکان و هەندێ دەزگای ترە. ئەمە بێجگە لەوەی کە ئەنجومەنی پارێزگا وەک دەزگایەکی چاودێریی پێگەیەکی لاوازی هەیە لەبەرامبەر دامودەزگا لۆکالییەکان و رۆڵی خۆی وەک پێویست ناتوانێ ئەدا بکا. چادێریی هاوڵاتیان و کۆمەڵی مەدەنی بەشسیوەیکی گشتی لەسەر ئەو دامودەزگایانە لاوازە، چونکە زەمینەی بەشداری ئەوانە لە کاروبارو پرۆسەی بڕیاری دامودەزگا لۆکالییەکان زۆر سنوردارو نادیارە.

ئامانجەکان لەسەر ئاستی حکومەتە خۆجێیەکان

- پەرەپێدانی دەسپاکی و پسپۆڕیی لە حکومەتە خۆخێیەکان.
- پەرەپێدانی شەفافیەت لە کاروباری حکومەتە خۆجێیەکان و هاندانی بەشدارییکردنی هاوڵاتیان و کۆمەڵی مەدەنی لە پرۆسەی دروستکردنی بڕیاردا
- زامنکردنی بەرپرسیارێتی و لێپرسینەوە بۆ جێبەجێکردنی پێوەرەکانی دژەگەندەڵی لە ئاستی خۆجێیی
- بەهێزکردنی پێگەو رۆڵی چاودێری ئەنجومەنی پارێزگاکان

٤. دەزگا تایبەتەکانی جێبەجێکردنی یاسا (پۆلیس، داواکاری گشتی و دادوەری)

پێشینە

گوتارێکی باو لە هەرێمی کوردستان ئەوەیە کە یاسا وەک خۆی جێبەجی ناکرێت، ئەمەش بەهۆی نەبوونی توانایی پێویست، نەبوونی سەربەخۆیی پێویست، هەروەها نەبوونی هەماهەنگی پێویست لەنێوان ئەو دامودەزگایانەی کە راستەوخۆ پەیوەندیدارن بە جێبەجێکردنی یاسا وەک، پۆلیس، داواکاری گشتی و دادگاکان. ئەم دەزگایانەش پەیوەندیی و رۆڵی راستەوخۆیان هەیە لە رێگرتن لە گەندەڵی، ئاشکراکردنی گەندەڵی و رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی. تا چ ئاستێک ئەو دەزگایانە لەتوانایاندایە رۆڵ و ئەرکی خۆیان بەجێبگەیەنن، راستەوخۆ کاریگەری دەبێ لە سەر متمانەی خەڵک بەدامودەزگاکان. بۆیە لەپاڵ کارکردن بۆ سەربەخۆیی و بێلایەنی و هەماهەنگی زیاتر، ئەم دەزگایانە پێویستیان بە سەرچاوەی زیاترە بۆ چاککردنی رەوشی کارگێڕیی، توانای دارایی و

توانای مرۆیی. بەتایبەتیش پێگەو سەربەخۆیی داواکاری گشتی پێویستە بە پێی یاسا باشتر روون بکرێتەوە و بگونجێندرێ لەگەڵ پرەنسیپەکانی دادوەریی نێودەوڵەتیی.

لایەنێکی تر بۆ بەهێزکردنی متمانەی هاوڵاتیان بەو دەزگایانە، پەیڕەوی کردنی شەفافیەت و سیاسەتەکانی دژەگەندەڵییە لەناو خودی ئەو دەزگایانە, ناکرێ ئەو دەزگایانەی کە ئەرکیان جێبەجێکردنی یاسایە، ناشەفاف بن و پەیڕەوەی لە سیاسەتی رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی نەکەن لەناو خۆیاندا.

ئامانجەکان بۆ دەزگاکانی پۆلیس، داواکاری گشتی و دادوەری

- بەرزکردنەوەی ئاستی کارایی دامودەزگاکانی پۆلیس، داواکاری گشتی و دادوەری لە رێگرتن و ئاشکراکردن و رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی
- باشترکردنی پیشەیی و سەربەخۆیی و بێلایەنی دامودەزگاکانی پۆلیس، داواکاری گشتی و دادوەری
- بەرەنگاربوونەوەی گەندەڵی لەناو خودی دەزگاکانی پۆلیس، داواکاری گشتی، دادگاکان و چاکسازییەکان (بەندیخانەکان)
- باشترکردن و جێبەجێکردنی میکانیزمی سزایی توند بۆ رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی

٥. دارایی گشتی

پێشینە
لە هەرێمی کوردستان پلانی ستراتیژی ئابوری و سیاسەتی ئابوری تۆکمە نیە، بە درێژایی مێژووی حوکمڕانی حکومەتی هەرێم تەنیا چەند ساڵێک بودجەی ساڵانە بە شێوەیەکی ئاشکرا هەبووە، سیستمێکی ژمێریاری کۆن پەیڕەو دەکرێ و سوود لە تەکنەلۆجیای نوێ وەک پێویست وەرنەگیراوە، سیستمی بانکی زۆر لاوازە، وەرگرتنی باج لەسەر شێوەی خەمڵاندنە، هەموو ئەمانە بۆتە هۆی ناڕونی لە داهات و خەرجییەکان، هەروەها چاودێرییەکی زۆر لاواز لەسەر موشتەریاتی گشتی.

دیوانی چاودێری دارایی ئەو دەزگایەیە کە وردبینی و پێداچوونەوە بە داهات و خەرجییە گشتییەکان دەکات، بەلام پێویستی بە تواناسازی و دەسەڵاتی زیاترە. هەروەها هەماهەنگی و

هاوکاری دامودەزگاکانی وڵات لەگەڵ دیوانی چاودێری دارایی، مەرجێکی سەرەکییە بۆ ڕێگریکردن و ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی لە دامودەزگاکاندا. هەندێ بوار، وەک بواری نەوت، لەدەرەوەی چاودێرییەکانی دیوان ماوەتەوە، بۆ ئەوەی کە دیوان بتوانێ ئەرکی خۆی جیبەجێ بکات، پێویستە چاودێری و پێداچوونەوە بە هەموو داهات و خەرجییەکانی هەرێم بکات. هەماهەنگی زیاتری نێوان دیوان و پەرلەمانی کوردستان دەبێتە هۆی بەهێزبوونی هەردوو دەزگا. ئەرکی وەزارەتی دارایی (حکومەت) ئامادەکردنی بودجەیە، ئەرکی پەرلەمان پەسەندکردنی بودجەیە، ئەرکی دیوانی چاودێری داراییش پێداچوونەوەیە بە ژمێرەی کۆتاییە کە دۆکیومێنتێکی گرنگ دەبێ بۆ دڵنیابوونەوە لەچۆنیەتی خەرجکردنی داهاتی هەرێم، ئەگەر بەشێوەیەکی پیشەییانەو سەربەخۆیانە ئامادەکرابێ. بۆیە بۆ شەفافیەتی زیاتر و ڕێگرتن لە ئەگەری گەندەڵی پێویستە هەموو ئەو دەزگایانە لە هەماهەنگی دابن و ئەرکی خۆیان لە ئامادەکردنی بوجە، پەسەندکردنی بودجە و ژمێرەی کۆتایی بەجێ بگەیەنن.

دیوێکی دیکەی موشتەریاتی گشتی کە پێویستە بەهەند وەربگیردرێ، ئەو سیستمی موشتەریاتەیە کە تا ئێستا لە دامودەزگاکان پەیرەو دەکرێ، میکانیزمەکانی لێژنەی موشتەریاتی دامودەزگاکان پێویستە بە شێوەیەکی گشتی پێداچوونەوەی بۆ بکرێ، بەشێوەیەک کە لێژنەی موشتەریات لەژێر چاودێرییەکی بەهێزی ناوخۆیی دابن و پێداچوونەوە بە سیستمی پسولە بکرێ بۆ ڕێگریکردن لەهەر ئەگەرێکی گەندەڵی.

ئامانجەکان بۆ دارایی گشتی

- شەفافیەت، کارایی و عەقلانیەت لە داهات و خەرجییە گشتییەکان
- ڕێگرتن لە گەندەڵی و خراپ بەکارهێنانی سامانی گشتی و جێبەجێکردنی هەمان چوارچێوەی یاسایی دژەگەندەڵی بەسەر دارایی گشتی
- ڕێگرتن و ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی لە موشتەریاتی گشتی

٦. سێکتەری تایبەت و بواری بازرگانی

پێشینە

سێکتەری تایبەت لە هەرێمی کوردستان باش ڕێک نەخراوە، سێکتەرێک کە بەپێی ڕێکارەکانی ئێستا لەدەرەوەی بازنەی چاودێری ماوەتەوە و هەماهەنگییەکی ئەوتۆ نیە لەنێوانی سێکتەری تایبەت و سێکتەری گشتیدا. ئەکتۆرە سەرەکییەکانی سێکتەری تایبەت هەمیشە گلەیی لە نەبوونی

پاڵپشتی حکومەت دەکەن، لەکاتێکدا سیستمی باج بەشێوەیەکی ناڕێک بەسەریاندا دەسەپێت و سیستمی دڵنییای کۆمەڵایەتی نایانگرێتەوە. بواری بازرگانی لەژێر ناوی "بازاڕی ئازاد" بۆتە مایەی ساغکردنەوەی کاڵای کوالیتی خراپ و قۆرخکاری، لەلایەکی تر دەستی حیزب لەنێو بازاڕدا مانایەکی بۆ پرەنسیپەکانی بازاری ئازاد نەهێشتۆتەوە، بەشێوەیەک کە حیزب یان بەرپرسانی حیزبی، لەرێی بەکارهێنانی پێگەی حیزبی و لیپرسراوێتیان، بوونەتە ئەکتۆری بازرگانی بێڕکابەر بۆ کۆمپانیاکان و بازرگانان، بەشێوەیەک کە کاریگەری زۆر نێگەتیڤی لەسەر سەرمایەگوزاری تایبەت کردووە. پەیوەندی نێوان حیزب و بازاڕ پێویستی بە پێداچوونەوە هەیە.

گلەییەکی زۆر لە کۆمپانیاکان هەیە سەبارەت بەوەی کە پڕۆژەکان بە کوالیتی خراپ جێبەجی دەکەن و چاودێرییەکی ئەوتۆش بەسەریانەوە نیە بۆ رێگرتن لەگەندەڵی ناو پرۆژەکان، لێرەوە بۆ زامنکردنی کوالیتی باش و رێگرتن لە ئەگەری گەندەڵی پێوست بە پێداچوونەو باشترکردنی رێنماییەکانی بازرگانی و وەبەرهێنان هەیە.

ئامانجەکان بۆ سێکتەری تایبەت و بواری بازرگانی

- کەمکردنەوەی مەترسییەکانی گەندەڵی لەرێی باشترکردنی رێنماییەکانی تۆمارکردنی کۆمپانیاکان
- کاراکردن و زیاترکردنی هەوڵ و کارە هاوبەشەکان بۆ رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی لە نێوانی کەرت تایبەت، کەرتی گشت و کۆمەڵی مەدەنی
- بەهێزکردن و جێبەجێکردنی ئیتیکی کار و بازرگانی

٧. کۆمەڵی مەدەنی و میدیا

پێشینە

یەکێک لە میکانیزمە بەهێزەکانی چاودێریکردنی گەندەڵی بریتیە لە هەماهەنگی نێوان دەسەڵاتە گشتییەکان لەلایەک و کۆمەڵی مەدەنی و میدیا لەلاکەی تر. بەهەمان شێوە بۆ جیبەجیکردنی پلان و چالاکییەکانی ستراتیژی رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی، بەتایبەتیش ئەو چالاکیانەی کە پەیوەندی بە راهێنان و هەڵمەتی هۆشیارییە بۆ رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی، رێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنی دەتوانن سەرچاوەیەکی باش بن بۆ دەسەڵاتە گشتییەکان بۆ ریگرتن و رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی. لەهەرێمی کوردستان ساڵی ٢٠١٣ دەسەڵاتە گشتییەکان، حکومەت و پەرلەمان رێککەوتنێکی هاوکاریان لەگەڵ رێکخراوە ناحکومییەکان بەست بەناوی "پەیمانی هاوبەشی و

گەشەپێدان لەنێوانی دەسەڵاتە گشتییەکان و ڕێکخراوە ناحکومییەکان" کە بەبڕیاری ژمارە ٥ ی ٢٠١٣ لەپەرلەمان پەسەندکرا، ئەو ڕێککەوتنە بنەمایەکی گرنگە بۆ هاوکاری نێوان کۆمەڵی مەدەنی و دەسەڵاتە گشتییەکان کە ڕۆلی تەواوکاری دەدەن بەیەکتر، کاراکردنی ئەو بڕیارە دەبێتە مایەی بەهێزکردنی هەماهەنگی و هاوکاری هەردوولا و بەرنامەی هاوبەش بۆ بەگژاجوونەوەی گەندەڵی.

بەرچاوکردنی رۆڵی کاریگەرانەی مێدیا لەبەدواداچوون و ئاشکراکردنی کەیسەکانی گەندەڵی، بوونی ڕێککەوتنێک یان هاوکارییەکی دوولایەنە لە نێوان مێدیا و دەسەڵاتە گشتییەکان بۆ هاندانی مێدیای ئیستقصائی و تەحقیقی بە پێویست دەزانرێت. هاندانی رۆژنامەنووسان و مێدیاکان بۆ پەیرەویکردن لە ئیتیکی رۆژنامەوانی و یاسای رۆژنامەوانی ئەرکێکی هەمەلایەنەیە، بەهەمان شێوە زەمینەخۆشکردن بۆ باشترکردنی ژینگەی کاری رۆژنامەوانی و مێدیای سەربەخۆ، هەروەها پاراستنی رۆژنامەوانان لە هەڕەشە، پێویستە لە ئەولەویاتەکانی دامودەزگا بەرپرسەکان بێ. بەشێوەیەکی گشتی پێویستە هەماهەنگی بەردەوام هەبێ لە نێوانی دامودەزگاکان و کۆمەڵی مەدەنی و مێدیا، زانیار و پێوست بخەنە بەردەستی یەکتر و ژینگەیەکی هاوکاری دروست بکەن بۆ رووبەڕووبوونەوەو ڕێگرتن لە گەندەڵی.

ئامانجەکان بۆ کۆمەڵی مەدەنی و مێدیا

- بەهێزکردنی هاوکاری نێوان دامودەزگا گشتییەکان و کۆمەڵی مەدەنی بۆ چاودێریکردن و جێبەجێکردنی سیاسەتەکانی دژەگەندەڵی
- پشتیوانیکردن لە بەشداری کۆمەڵی مەدەنی لە پرۆسەی دروستکردنی بڕیار لە دامودەزگا گشتییەکان دا
- کاراکردنی بڕیاری ژمارە ٥ ی ساڵی ٢٠١٣ ی پەرلەمان، "پەیمانی هاوبەشی و گەشەپێدان لە نێوانی دەسەڵاتە گشتییەکان و ڕێکخراوە ناحکومییەکان لە هەرێمی کوردستان"
- پشتیوانی کردن لە رۆژنامەوانی/ مێدیای لێکۆڵینەوەیی و بەدواداچوون (تحقیقی و استقصائی)
- بەرزکردنەوەی ئاستی هاوکاری نێوان دامودەزگا گشتییەکان و کۆمەڵی مەدەنی و مێدیا بۆ بەرزکردنەوەی هۆشیاری لەمەڕ گەندەڵی
- پاراستنی چالاکان و مێدیاکاران لەو هەڕەشانەی کە رووبەروویان دەبێتەوە لەکاتی کارکردنیان بۆ رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی.

٨. پەیوەندی و هاوکاریی نێودەوڵەتی و هەرێمایەتی

پێشینە

هەرێمی کوردستان بەشیکە لە دەوڵەتی فیدراڵی عێراق، بەڵام سەربەخۆییەکی زۆری هەیە لە پەیوەندی نێودەڵەتی و پەیوەندی هەرێمایەتی. هەندێ رێگری دێتە بەردەم هەرێمی کوردستان بۆ چوونە ناو پەیمانە نێودەوڵەتییەکان بەهۆی ئەوەی کە ئەندام نیە لە نەتەوە یەکگرتووەکان. بەڵام لە هەریمی کوردستان نەتەوە یەکگرتووەکان و یەکێتی ئەوروپا و ئاژانسی دیکەی نێودەوڵەتی و رێکخراوی جیهانی بوونیان هەیە و لە پەیوەندییەکی فەرمی دان لەگەڵ دامودەزگاکانی هەرێمی کوردستان. هەرێمی کوردستان دەتوانێ هەماهەنگی لەگەڵ ئەو ئاژانسانە بکات بۆ سوود وەرگرتن لە ستاندارد و پێوەرە نێودەوڵەتییەکان بۆ رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی، لەریی سوود وەرگرتن لەتوانای مەعریفی و لوجیستی ئاژانسە نێودەوڵەتییەکان بۆ راهێنان و تواناسازی دامودەزگاکانی هەرێم و ئەنجامدانی چاکسازی پێویستی کارگێڕی.

هەرێمی کوردستان پەیوەندییەکی دوولایەنەی هەیە لەگەڵ وڵاتەکانی ناوچەکە، بۆیە دەتوانێ رۆڵی کاریگەر بگێڕێ بۆ رێگریکردن لە قاچاغی ماددەی هۆشبەر، بازرگانی بە مرۆڤ، تیررۆریزم، پارەشۆردنەوە و دیاردەی دیکەی سنوربڕ کە رێخۆشکەرن بۆ تەشەنەکردنی گەندەڵی.

ئامانجەکان بۆ پەیوەندی نێودەوڵەتی و هەرێمایەتی

- کاراکردنی هاوکاری نێوان دەزگا پیوەندیدارەکان و دەزگا نێودەوڵەتییەکان و کاراکردنی میکانیزمەکان بۆ هەماهەنگ کردنی چوارچێوەی یاسایی دژەگەندەڵی
- بەشداری کارا لە کاروچالاکی رێکخراوە نێودەوڵەتی و هەرێمییەکان، و دەسپێشخەرییەکان لەبواری دژەگەندەڵی
- هاندانی جیبەجێکردنی رێککەوتنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ بەگژاچوونەوەی گەندەڵی، هەروەها دیاریکردنی کاتبەندی و ستراتیژ بۆ جێبەجێکردنی پەیماننامەی کۆمیسیۆنی ئەوروپی بۆ یاسا مەدەنی و جینائییەکانی دژ بە گەندەڵی
- بەهێزکردنی هاوکاری تەنفیزی لەگەڵ وڵاتانی تر و رێکخراوی تر، بە مەبەستی بەهێزکردنی توانای ناوخۆیی بۆ رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی و تاوانی شۆردنەوەی پارە لە جیهان
- زیاترکردن و باشترکردنی هاوکاری دوولایەنە لەرێی جێبەجێکردنی چالاکی دیاری دژەگەندەڵی

پەیکەری جێبەجێکردن

- جێبەجێکردنی ئەم ستراتیژە ئەرکێکی هەمەلایەنەیە، واتە هەموو دامودەزگاکانی هەرێمی کوردستان بەرپرسیارێتی جێبەجێکردنی ئەم ستراتیژەیان دەکەوێتە ئەستۆ، بەتایبەتی ئەو لایەنانەی کە لە پاشکۆی پلانی جێبەجێکردنی ئەم ستراتیژە ناویان هاتووە و چۆنیەتی بەرپرسیارێتییەکەیان دیاریکراوە (بڕوانە پاشکۆی پلانی جێبەجێکردن).

- دوای مانگێک لە پەسەندکردنی ئەم ستراتیژە، بە دەسپێشخەری دەستەی دەسپاکی لێژنەی هاوبەشی ستراتیژی رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی پێکدێت لە لایەنە پەیوەندیدارەکان. ئەم لێژنەیە پلانی کاری ستراتیژەکە پەسەند دەکات و کۆبوونەوەی وەرزی ساز دەکات بە مەبەستی جێبەجێکردنی ستراتیژەکە.

- دەستەی دەسپاکی هەرێمی کوردستان رۆلی هەماهەنگی لە نێوانی لایەنە پەیوەندیدارەکانی ئەم ستراتیژە دەبینێ و ئەرکی بەدواداچوونی پلانی جێبەجێکردنی ئەم ستراتیژەی لە ئەستۆیە.

چاودێریکردن و هەڵسەنگاندنی ستراتیژەکە

- رێوشوێنی چاودێریکردن و هەڵسەنگاندنی ئەم ستراتیژە لەرێی راپۆرت نووسین و کۆبوونەوەی نێوان لایەنە بەرپرسیارەکان دەبێ. راپۆرت نووسین بەپێی ئەم پێوەرانەی خوارەوە دەبێ (بڕوانە پاشکۆی پلانی چاودێریکردن و راپۆرت نووسین):

١. ئەو لایەنانەی بەرپرسیارن لە جێبەجێکردنی ستراتیژەکە و پلانی جیبەجیکردنی ستراتیژەکە، ڕاپۆرت بۆ دەستەی دەسپاکی دەنووسن، سێ مانگ جارێک.

٢. دەستەی دەسپاکی راپۆرت بۆ لێژنەی هاوبەشی رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی دەنووسێ، شەش مانگ جارێک.

٣. لێژنەی هاوبەش راپۆرت بۆ رای گشتی دەنووسێ، ساڵی جارێک.

- دەستەی دەسپاکی کۆبوونەوەی دووقۆڵی یان هاوبەش لەگەڵ لایەنە بەرپرسیارەکانی جێبەجێکردنی ستراتیژەکە ئەنجام دەدات بەمەبەستی چاودێریکردنی پلانی جێبەجێکردنی ستراتیژەکە.

- لێژنەی هاوبەش لە ناوەڕاستی ماوەی ستراتیژەکە دەتوانێ پێداچوونەوە بۆ پلانی جێبەجێکردنی ستراتیژەکە بکات، بۆ ئەوەی بیگونجێنێ لەگەڵ بارودۆخی باو و گۆڕانکارییەکان، بەمەرجێ زۆرینەی ئەندامانی لێژنەی هاوبەش رەزامەند بن.

- لێژنەی هاوبەش، دوو مانگ بەر لە ناوەڕاست و دوو مانگ بەر لە کۆتایی ماوەی ستراتیژەکە کۆدەبێتەوە بۆ هەڵسەنگاندنی رەوشی رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی و جێبەجێکردنی ستراتیژی رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی. لێژنەی هاوبەش هەڵسەنگاندنی کۆتایی دەکات بە بنەما بۆ داڕشتنی ستراتیژی نوێی رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی.

ئامادەکردنی:
لێژنەی نووسینەوەی ستراتیژی رووبەرووبوونەوەی گەندەڵی لە هەرێمی کوردستان
هەولێر، ١٥ / ١٢ / ٢٠١٦

الخطوط العامة لوضع استراتيجية وطنية لمكافحة الفساد في اقليم كوردستان

دانا سعيد صوفي

معهد اصلاح للتنمية (RID)

هذه الدراسه اصبحت اساسا لوضع استراتيجية مكافحة الفساد في اقليم كوردستان لسنة ٢٠١٧ حتى سنة ٢٠٢١، التى اقرت من قبل مجلس الوزراء فى ٢٠١٧/٥/١٥ .

1. السياق و الخلفية

هناك كلام كثير عن قضية الفساد في اقليم كوردستان، ليست فقط في القنوات الاعلامية، ولكن على المستوى السياسي و المؤسسات الرسمية ايضا. اعترف مسؤولي الحكومة في مناسبات مختلفة عن وجود ظاهرة الفساد وتبحث قضية و مشروع الاصلاح لمواجهة الفساد في اروقة البرلمان والحكومة. يعتبر تأسيس هيئة النزاهة في 2013 اشارة الى وجود الفساد بشكل متفشي، لانه حسب القانون الذي أسست بموجبه هيئة النزاهة (الرقم 3 لسنة 2011، التعديل الاول الرقم 7 لسنة 2014)، الهدف من تأسيس الهيئة هو مواجهة الفساد.

حسب تقارير منظمة الشفافية الدولية فأن العراق يعتبر من اسوأ الدول التي تنتشر فيه الفساد بشكل واسع، و من الواضح ان اقليم كوردستان جزء من العراق و اشارات هذه المنظمة تنطبق على اقليم كوردستان ايضا و بشكل نسبي. حسب مؤشرالشفافية الدولية لسنة 2014 فان للعراق 14 نقطة من 100 نقطة، و من 175 دولة مشارة اليها في هذا المؤشر، احتل العراق المرتبة 170 عالميا، بمعنى ان هناك 5 دول فقط في حال اسوأ بمقياس الفساد و الشفافية. هذه حاله يستمر؛ في 2015 يحتل العراق المرتبة 161 من 167 و في 2017 المرتبة 169 من 180 دولة مشارة اليها في المؤشر. على اية حال و ان لم يكن هذا المؤشر دقيقا تماما لاقليم كوردستان، لا نستطيع الجزم بانه بعيد جدا.

تأسست هيئة النزاهة لاول مرة في برلمان كوردستان في سنة 2009، ولكن دونما نشاط، وهذا بسبب الخلافات السياسية. في نفس السنة و قبلها بأشهر، توصل حكومة الاقليم و بمساعدة احدى الشركات الى صياغة استراتيجية للحوكمة الرشيدة والشفافية، حسب احدى توصياتها كان يجب انشاء مكتب باسم مكتب الحوكمة والنزاهة في مجلس الوزراء، وقد تأسس هذا المكتب في سنة 2010، وكان واجبه العمل لحكومة نشطة وشفافة، وهذا بالتعاون مع الوزارات و الدوائر بلاشك. صدّق برلمان كوردستان في سنة 2011 على قانون الهيئة العامة للنزاهة في اقليم كوردستان، حسب هذا القانون كان يجب تأسيس الهيئة وحسب المدة الثالثة من القانون يكون المهمة الرئيسية لتلك الهيئة عبارة عن تثبيت سيادة القانون ، مكافحة ظاهرة الفساد ودعم الشفافية. ولكن مدة تأسيس هذه الهيئة دام حتى سنة 2013. وقد اقر حكومة الاقليم نظام المبادئ الاخلاقية المهنية لمنتسبي حكومة الاقليم، والذي يمكن الاشارة اليه، لانه متصل بجهود مواجهة الفساد، على الاقل على المستوى الاداري والادارة.

ولكن هذا الاطار القانوني الموجود حاليا والمؤسسات المتعلقة بمكافحة ظاهرة الفساد غير نشيطة تماما. لم تستطع لجنة النزاهة في برلمان كوردستان حتى الان بذل جهود جدية لمواجهة الفساد، وذلك بسبب الخلافات السياسية من جانب وضعف البرلمان بذاته من جانب آخر. وفيما يتعلق بمكتب الحوكمة والنزاهة في مجلس الوزراء، فأن محاولاتها محدودة جدا وليست بمستوى لعب دور المتابعة والمساءلة امام المسؤولين و المؤسسات. لايبدو ان تأسيس هذا المكتب كان محاولة جدية من قبل حكومة الاقليم لمواجهة الفساد، ارساء الحوكمة الرشيدة والشفافية. تم تأسيس المكتب قبل مايربوا على ست سنوات و اقرار استراتيجية الحوكمة الرشيدة والشفافية لحكومة اقليم كوردستان منذ سبع سنوات تقريبا. ومع ذلك لم تتغير طريقة حكم المؤسسات نحو الانشط و الاحسن ولم تلتزم اتباع منهج الشفافية في اعمالها. وهذا في حين ان الاشخاص المختصون فقط يعلمون بوجود مثل هذا المكتب، اضافة الى ان انشاء المكتب لم يكن ضمن اطار قانون مصدق عليه من البرلمان.

السؤال الذي يطرح نفسه هنا، كيف هو وضع الهيئة العامة للنزاهة في اقليم كوردستان، المرتبطة بشكل مباشر بالبرلمان وتم تأسيسها بموجب قانون خاص، بمعنى ان لها مكانة اقوى كثيرا من مكتب الحوكمة الرشيدة والشفافية. مع الاسف حتى بعد تأسيس هذه الهيئة لم تقل نسبة الفساد ولا ارتفع مستوى الشفافية في مؤسسات الاقليم، ويمكننا ارجاع هذا الوضع الى:

1. لم تمر فترة طويلة على انشاء الهيئة العامة للنزاهة ولم تكتمل توفير الاحتياجات البشرية و المادية لها.
2. عمق الخلافات السياسية بين الاحزاب، بشكل ادى الى تطويل يد الحزب داخل الحكومة، وهذا بدوره اصبح سببا لاضعاف الارادة السياسية في مواجهة الفساد.
3. عدم وجود علاقة على اساس التعاون بين مؤسسات الرقابة والقضاء في الاقليم، اضافة الى عدم وجود علاقة بهذا الشكل بين السلطات المختلفة، التشريعية، التنفيذية والقضائية، فمثلا اذا كان البرلمان ضعيفا في الرقابة والمسائلة، والادعاء العام غير نشط، فحينها لا نستطيع ان ننتظر الشئ الكثير من هيئة النزاهة.
4. عدم وجود استراتيجية وطنية ضد الفساد، تجمع كافة الجهات المعنية تحت مظلة مجموعة من الاهداف والمبادئ المشتركة تكون بمثابة خارطة طريق لمواجهة الفساد.
5. عدم وجود الاختصاص والخبرة، التدريب والوسائل الضرورية التي هي عبارة عن اسباب قوية لتفعيل المؤسسة المختصة بمواجهة الفساد.

هذه عبارة عن بعض من الاسباب و يجوز ان يشار الى اسباب اخرى تعيق تنشيط المؤسسة المختصة بالنزاهة. ولكن يبرز هنا سؤال آخر يتعلق باسلوب فهمنا حول ظاهرة الفساد، وهو اننا كيف ننظر الى الفساد؟ بمعنى آخر كيف تنظر السلطة السياسية و المؤسسات المسؤولة والمعنية الى الفساد، ويظهر مع هذا السؤال اسئلة أخرى:

هل ينظرون الى الفساد كظاهرة خطرة تحتاج المواجهة، هل تعطى الاولوية لمكافحة الفساد ام قد اختفى خلف الاجندة السياسية، هل ينظر الى الفساد كمشكلة مؤسساتية ام ينظر اليه على المستوى الفردي. مع الاسف ان الظاهر ان الاولوية لم تعطى لمواجهة الفساد، حين ان الكثير من المسؤولين البارزين في البلاد اشاروا الى خطورة و مدى الانتشار الواسع للفساد في الاقليم. وقد تم النظر الى مسألة الفساد على المستوى الشخصي ايضا، بمعنى انه تم التعامل مع الفساد كتصرف او طمع شخصي، في حين ان الفساد موجود في الاقليم بصورة منظمة، هذا اذا لم نتحدث عما يجري بصورة كبيرة وفي اطار قانوني مؤسساتي. لذلك لاعجب ان عبّر الناس عن تعجبهم من عدم تمكن الحكومة او الجهات المعنية من منع الفساد المنظم، او ان يسئلوا في مصلحة من تصب هذه الظاهرة؟ مع الاسف ان عجز وعدم اهتمام الحكومة والمؤسسات المعنية الاخرى بمكافحة الفساد جعل الناس يفقدون ثقتهم بالمؤسسات، وهذا يعتبر المستوى الاخطر من الفساد، فمن هذا المنطلق ينظر الى هذه الظاهرة كحالة طبيعية، بمعنى آخر كثقافة مقبولة، ويجعل من مهمام الاجهزة المختصة في مواجهة الفساد امرا اصعب.

بجانب عدم فعالية مؤسسات الدولة لقضية الفساد، كان للمجتمع المدني ايضا دورا هامشيا. عدد المنظمات الغير الحكومية التي خصصت مهامها لمسألة مكافحة الفساد قليل، هذا باضافة الى ان عمل المنظمات الغير حكومية في الاقليم لها خبرة قصيرة المدى و تحتاج الى تنمية قدراتها. في جانب آخر فأن عدم وجود علاقة مؤسساتية وعلى اساس التعاون بين المنظمات و السلطات العامة، جعلت من تأثير المنظمات على هذه القضية قليلة جدا. اظافة الى هذا الدور الهامشي، تجري فعاليات مختلفة من قبل منظمات المجتمع المدني، فمثلا حملة الشفافية والمسائلة، هي احدى المبادرات المدنية. تنفيذ معاهدة المشاركة والتنمية بين السلطات العامة و المنظمات الغير حكومية كتابع لقرار 5 لسنة 2013 الصادرة عن البرلمان، يكون سببا جيدا لتنشيط دور المنظمات وتعاون مؤسسات الدولة لمواجهة الفساد.

من الواضح ان مسألة الفساد يثار في القنوات الاعلامية بكثرة، بحيث ان منظمة مدنية تسمى (ستوب) لديها مشروع لتوثيق التغطيات الاعلامية الخاصة بقضايا الفساد. الاثارة الاعلامية لقضايا الفساد اثرت بشكل او بآخر على النظر الى الفساد كظاهرة ثقافية وطبيعية، وذلك لانه لم تجري متابعات من الجهات المسؤولة لاية قضية كانت قد اثيرت من قبل الاجهزة الاعلامية، او لم تكن لها اية نتائج. بسبب وجود نوع من التقاسم

السياسي والحزبي بين القنوات الاعلامية، في اغلب الاحيان لا تؤخذ التغطيات الاعلامية بنظر الاعتبار، ولكن ينظر اليها كموضوع اعلامي ضد المخالفين السياسيين. مع الاسف التغطيات الاعلامية اقل حرفية والمتابعات الاعلامية والمصادر الموثوقة ليست اللاعب الرئيسي في تلك التغطيات. ولربما يكون عدم تنفيذ قانون الحصول على المعلومات وقانون الصحافة سببا رئيسيا آخر بجانب تحزب الاجهزة الاعلامية.

كما نرى فان مسألة الفساد موجودة بشكل ملحوظ ومتفشي في العلاقات المتنوعة، على المستويات المالية والادارية، القانونية والسياسية، الفردية والمؤسساتية. تحتاج الى بذل الجهود الشاملة من شتى الجهات، يمكن ان تكون صياغة استراتيجية وطنية لمكافحة الفساد، احدى المحاولات الاساسية لجمع الجهات المعنية وتوحيد قدراتها تحت مظلة خطة مشتركة ومنظمة.

2. امثلة مقارنة

في هذا الجزء نستعرض الامثلة من بعض الدول للتعامل مع ظاهرة الفساد، ونؤكد على استراتيجياتهم ضد الفساد، بغرض الاستفادة من التجارب الناجحة لبلدان اخرى واخذ الدروس من فشلهم. نستعرض فيما يلي حالات تلك الدول:

كوسوفو

كوسوفو من الدول التي تتشابه من عدة جوانب مع العراق واقليم كوردستان، من حيث تعدد القوميات والديانات فيها، وتعرضها للحرب والصراعات الداخلية، هذا بالاضافة الى انها دولة ما بعد الحروب، مثله كمثل العراق واقليم كوردستان. كوسوفو بعد استقلالها اصبحت صاحبة ثلاث استراتيجيات ضد الفساد، اولاها من 2004الى 2007، و الثانية من 2009 الى 2011، و الثالثة من 2012 الى 2016. اي الاستراتيجية الاولى لثلاث سنوات والثانية لاربع والثالثة لخمس سنوات، ولكن تجري تقييم ومراجعة خطة عمل الاستراتيجية بعد سنتين.

في كوسوفو تم تأسيس وكالة مكافحة الفساد بقانون وحددت مسؤولياتها بقانون مكافحة الفساد 2004/34، ولكن بدأ العمل به في 2006، احدى مهامها عبارة عن اعداد استراتيجية لمكافحة الفساد، وتقوم بهذا العمل بالتعاون مع المؤسسات المعنية الاخرى ومع منظمات المجتمع المدني. حسب قائمة منظمة الشفافية الدولية لسنة 2014، كوسوفو تحتل المرتبة 100 من الدول الـ175 في تلك القائمة، ولها 33 نقطة من 100. مقارنة بالعراق و نقاطه الـ16 واحتلاله المرتبة 170، فأن وضع كوسوفو يعتبر احسن الى حدما.

حسب تقرير مفوضية الاتحاد الاوروبي النهائي لسنة 2011 لتقييم تقدمات كوسوفو، احرزت هذه الدولة بعض التقدم بعد العمل على استراتيجية مكافحة الفساد. يتم مراقبة تنفيذ الاستراتيجية من قبل وكالة مكافحة الفساد. والوكالة تراقب ايضا تنفيذ قانون منع تضارب المصالح في تطبيق الوظائف العامة، التي تعتبر من القوانين التي صدرت بعد تنفيذ استراتيجية مكافحة الفساد. وبنفس غرض مكافحة الفساد تم اصدار قوانين اخرى، منها قانون الكشف عن املاك المسؤولين، قانون كشف الهدايا للمسؤولين، قانون الحفاظ على مبلِّغ المعلومات، وقانون المشتريات العامة.

بعض من التقدم الذي احرز هو: تحديد منسق مكافحة الفساد في المكتب الدولي للادعاء العام، و تم تعيين مدعي عام في كل مكتب محلي للادعاء العام لقضايا مكافحة الفساد، هذا اضافة الى تحسين العلاقة بين المدعين العاميين. تم اتهام مجموعة من المسؤولين البارزين و السياسيين في الدولة من قبل جماعة من القضاة المحليين بتنسيق مع القضاة الاوروبيين. رفع رواتب القضاة، تكملة عملية تغيير الاماكن و تغيير القضاة يعتبر خطوة ايجابية لمنع الفساد داخل السلطة القضائية.

في سنة 2011 وفي حملة الكشف عن ثروات المسؤولين و التي اعلنت عبر الانترنت ايضا، 96% من المسؤولين اي 1830 مسؤول كشفوا عن ثرواتهم، ولم يكشف 84 مسؤول فقط عن ثرواتهم، وقد تم فتح ملفات لهم. يبدو انه كان للحملة و نشرها عبر الانترنت تأثيراتها على ازدياد اعداد المسؤولين اللذين كشفوا عن ثرواتهم، كاسلوب من اساليب منع الفساد. ماعدا هذا قد تم تسليم بعض قضايا الفساد في كوسوفو الى المحاكم و تم البث فيها. و قام وكالة مكافحة الفساد بتوسيع حملاتها التوعوية عن طريق الحملات والتدريب الهادف. حسب تقرير المفوضية الاوروبية ، فان وكالة مكافحة الفساد في كوسوفو لها القدرة الكافية على تنفيذ مهامها.

مع كل هذا التقدم، فان كوسوفو امام تحد كبير لمواجهة الفساد. ولا تزال القدرات والخبرة للتحقيق في هذا النوع من جرائم الفساد محدودة. يجب على السلطة القضائية اتخاذ خطوات استباقية ووقائية لمنع الفساد. يجب ان يتحسن التعاون فيمابين وكالة مكافحة الفساد، الشرطة والادعاء العام. فلحد الان تظهر الكشف عن ثروات المسؤولين عدم تناسب بين الثروات المعلنة والدخل الحقيقي . غالبية الاحزاب السياسية الى الان يرسلون التقارير المطلوبة بشكل غير متكامل الى مكتب تسجيل الاحزاب السياسية. هناك تقدم كما سبق ذكره في تحسين الاطار القانوني والمؤسساتي، ولكن الفساد لايزال قائما بشكل ملحوظ، في مجال التعليم والصحة مثلا ، ويعتبر تحديا كبيرا للاجهزة المعنية في مواجهة الفساد، مع وجود نقص في التنفيذ والارادة السياسية الحقيقية.

اخيرا يجب ان نتحدث قليلا عن المحتوى وعملية صياغة استراتيجية مكافحة الفساد في كوسوفو، لانه كما راينا كانت لها تاثير نسبي على مواجهة الفساد في تلك الدولة. البنية الاستراتيجية لمكافحة الفساد في كوسوفو لسنوات 2012 الى 2016 كتبت على اساس المبادىء الاستراتيجية المكتوبة سابقا، لكن بعد تقييم الاستراتيجية السابقة و توصية المؤسسات المعنية لتحديد اولوياتهم الحالية وتعريف المشاكل المتعلقة بظاهرة الفساد. والمعايير التي لم تنفذ في خطة العمل السابقة تمت صياغتها بشكل اخر في الاستراتيجية الجديدة لتكون قابلة للتنفيذ ايضا.

المبادىء الرئيسية لمكافحة الفساد في كوسوفو هي:

سيادة القانون واحترام حقوق الانسان والحريات الاساسية

الارادة السياسية لمواجهة الفساد

مسؤولية المؤسسات لتنفيذ الاستراتيجية وخطة عملها

الحوكمة الرشيدة، المسائلة، الشفافية والنزاهة

الحياد السياسي

النشاط والمهارة

التعاون بين المؤسسات

اشراك المجتمع المدني

التقييم الذاتي

اتجاه واولويات الاستراتيجية الجديدة

المستوى المنخفض لثقة المواطنين بالمؤسسات،

بناء ثقة المواطنين بالمؤسسات عن طريق تطبيق الشفافية، استحصال المعلومات، الحرفية والاستقلال

تشجيع السياسة الوقائية واليات النصيحة،

يجب ان يظهر المؤسسات قولا وعملا لانه يتحملون مسؤولية مواجهة الفساد، يجب ان تجري الحملات و التدريب لاخلاقيات النزاهة .

رفع مستوى تنفيذ القانون،

بجانب الحاجة الى الارادة السياسية لتنفيذ القوانين، يجب ان يتم توفير الموارد البشرية والمالية والبنى التحتية لتكون نشطا وفعالة .

مراجعة سياسة العقوبات لتتناسب وتكون اكثر فاعلية،
في هذا النطاق يجب الاهتمام بمؤسسات كالشرطة، الضريبة والجمارك، الادعاء العام والمحاكم. التحديات ليست سهلة حين يكون زيادة استقلال القضاة ضروريا، مع البث في القضايا المتراكمة التي لم تصدر قرار بشانها لنظهر فعالية السلطة القضائية. يجب ان يعزز الادعاء العام تعاونها مع الشرطة ووكالة مكافحة الفساد في اجراء التحقيقات واعمالها. يجب اظهار ان القانون مهم ومساوي للجميع، ويجب الاستيلاء على الثروات التي جمعت بشكل غير قانوني.

علاقة التعاون مع المجتمع الدولي والمجتمع المدني،
هذه العلاقات مهمة لتحسين المعايير وتعزيز المراقبة لتنفيذ معايير استراتيجية مكافحة الفساد.

قد صيغت الاهداف في استراتيجية كوسوفو باسلوبين. يوجد خمسة اهداف افقية بشكل شامل و دون اعتبار للقطاعات، ولكنها انبثقت من المشاكل المتعلقة بظاهرة الفساد الموجودة بشكل عام في المؤسسات، والاهداف الافقية هي:

1. تنمية النزاهة، المساءلة والشفافية في المؤسسات العامة ورفع ثقة المواطنين بها.
2. ترويج الثقافة العملية الرشيدة وبناء عدم التسامح تجاه الفساد في العلاقة بعملية الخصخصة.
3. تفعيل علاقة التعاون بين القطاعات والمؤسسات، وبناء الية تنسيق فعالة للكشف عن الفساد، اجراء التحقيق والابلاغ عنه.
4. زيادة تنفيذ المعايير الدولية ضد الفساد في الاطار القانوني والمؤسساتي.
5. تشجيع المراقبة النشطة الخارجية لتنفيذ استراتيجية مكافحة الفساد وتحسين علاقة التعاون مع المجتمع المدني

وبعدها تم استعراض الاهداف العمودية حسب القطاعات،القطاعات التي اعطيت لها الاولوية، تم تحديد بعض الاهداف المتعلقة بمشاكل ذات القطاع.في البداية تم وصف ظاهرة الفساد في القطاع بصورة كاملة، بعد ذلك تم صياغة اهداف خاصة لها بغرض معالجة تلك المشاكل. لان لكل مجتمع وقطاع مشاكل خاصة بها، وسنذكر هنا اسم القطاعات فقط مع اشارة ملخصة الى الاهداف:

1. القطاع السياسي، الاهداف:

- تحسين الاطار القانوني للدعم المالي للاحزاب السياسية، اضافة الى تحسين التقارير المالية المتعلقة بالحملات الانتخابية.
- تقليل الفراغ والاختلاف بين الكشف عن ثروات المسؤولين ومصدر تلك الثروات .
- تفعيل مراقبة البرلمان لسياسات مكافحة الفساد.
- شفافية اكثر في تحديد وظائف المديريات في المؤسسات الحكومية

2. الحكومة المحلية، الاهداف:

- تنمية النزاهة والمهنية في الحكومات المحلية.
- تنمية الشفافية في اعمال الحكومات المحلية وتشجيع مشاركة المجتمع المدني
- ضمان المسؤولية والمساءلة لتنفيذ مكافحة الفساد على الصعيد المحلي

3. الادارة المركزية (المؤسسات المركزية)، الاهداف:

- بناء ادارة مهنية عامة، بعيدة عن التدخلات السياسية
- تسهيل الكشف عن اي عمل غير قانوني في المؤسسات العامة وضمان الحفاظ على حقوق الاشخاص الذين يوفرون المعلومات حسب المعايير العالمية
- تنفيذ القواعد الاخلاقية في المؤسسات العامة ومواجهة المحسوبية
- توفير اجراءات مكافحة الفساد الخاصة بمجالات الصحة، التعليم، الضريبة والدخل، البيئة والتخطيط

4. المؤسسات الخاصة بتنفيذ القانون، الادعاء العام، القضاء، الاهداف:

- رفع مستوى فعالية اجهزة الشرطة، الادعاء العام والقضاء في منع والكشف عن ومواجهة الفساد
- تحسين المهنية والاستقلال لاجهزة الشرطة، الادعاء العام والقضاء
- اجتثاث الفساد داخل مؤسسات الشرطة، الادعاء العام والقضاء والاصلاحيات (السجون)
- تحسين وتنفيذ اليات عقابية صارمة في مكافحة الفساد

5. المالية العامة، المشتريات العامة. الاهداف:

- الشفافية، الفعالية والعقلانية في المصروفات العامة والهبات
- منع الفساد وسوء استعمال الثروات العامة وتنفيذ نفس الاطار القانوني لمكافحة الفساد على المالية العامة
- منع ومواجهة الفساد في المشتريات العامة

6. القطاع الخاص والبيئة التجارية. الاهداف:

- تقليل مخاطر الفساد عن طريق تحسين تعليمات تسجيل الشركات

- تفعيل وزيادة الجهود المشتركة لمواجهة الفساد بين القطاع الخاص، القطاع العام والمجتمع المدني
- تعزيز وتنفيذ اخلاقيات العمل والتجارة

7. المجتمع المدني والاعلام. الاهداف:

- تعزيز التعاون بين المؤسسات العامة والمجتمع المدني لمراقبة وتنفيذ سياسات مكافحة الفساد
- دعم مشاركة المجتمع المدني في عملية صنع القرار في المؤسسات العامة و دعم صحافة المتابعة والاعلام التحقيقي
- رفع مستوى التعاون بين المؤسسات العامة والمجتمع المدني والاجهزة الاعلامية لرفع الوعي حول الفساد
- تفعيل التعاون بين الجهات المعنية والمؤسسات الدولية وتفعيل الاليات لتنسيق الاطار القانوني لمكافحة الفساد

قد تم تخصيص جزء خاص من الاستراتيجية باهمية العلاقات والتعاون الدولي والاقليمي، وتم وضع بعض الاهداف لهذا الجزء:

- المشاركة الفعالة في انشطة المنظمات الدولية و الاقليمية، والمبادرات في مجال مكافحة الفساد
- تشجيع تنفيذ اتفاقية الامم المتحدة لمكافحة الفساد، وتحديد التسلسل الزمني و الاستراتيجية لتنفيذ معاهدة المفوضية الاوروبية للقوانين المدنية و الجنائية ضد الفساد
- تعزيز التعاون التنفيذي مع البلدان والمنظمات الاخرى ، بغرض تعزيز القدرات الداخلية لمواجهة الفساد في العالم
- زيادة وتحسين التعاون الثنائي عن طريق تنفيذ الانشطة الملموسة ضد الفساد

آليات المراقبة والتقييم:

- وكالة مكافحة الفساد بالتعاون مع مراكز التنسيق للمؤسسات التي تقع على عاتقها تنفيذ بعض الاجرائات حسب الاستراتيج وخطة العمل وبالتعاون مع المجتمع المدني، بعد ثلاثين يوما من اقرار الاستراتيجية وخطة العمل، تفاصيل خطة العمل السنوية لتنفيذ الاجرائات.
- تقوم وكالة مكافحة الفساد ومراكز التنسيق باعداد تقارير مراقبة حول فعالية الاجرائات المقررة.
- انشاء مؤسسة التنسيق فيمابين مؤسسات مواجهة الفساد، حسبما جاء في الاستراتيجية، مناقشة المسائل و الاجرائات المعقدة و يتم صياغة خطة لتنفيذها، بالاخص الاجرائات التي تشمل مجموعة من القطاعات

- حول تنفيذ الاجرائات الخاصة ببرامج التعليم والتدريب ضد الفساد، في مدة ثلاثين يوما بعد اقرار الاستراتيجية وخطة العمل، يجب على وكالة مكافحة الفساد رسم خطة تنفيذية سنوية بالتعاون مع المجتمع المدني والمجتمع الدولي.
- ترسل المؤسسات المعنية تقاريرها حول تنفيذ الاستراتيجية وخطة العمل كل ستة اشهر الى وكالة مكافحة الفساد، ولكن يجب على المؤسسات اعلام المؤسسات دائما حول الخطوات ووضع تنفيذ الاستراتيجية، لهذا فبجانب التقرير السنوي لوكالة مكافحة الفساد الى برلمان كوسوفو، يقوم بتنفيذ مجموعة من الانشطة الاخرى بغرض التنبيه وتعزيز ثقة المواطنين بسياسات مكافحة الفساد، يمكن ان تشتمل النشاطات على ما يلي :
- اقامة مؤتمرات صحفية ، خاصة للقنوات الاعلامية بغرض الترويج لسياسات مكافحة الفساد ، ويكون مثلا في اليوم العالمي لمكافحة الفساد في الشهر الثاني عشر.
- تنظيم مؤتمر دولي بغرض رفع مستوى الوعي تجاه اهمية القضية وتنبيه المواطنين حول النتائج والتقدم في مجال مكافحة الفساد.
- تحسين وتحديث الموقع الالكتروني لوكالة مكافحة الفساد ونشر الوثائق المحلية والدولية الضرورية والمهمة.
- نشر مقالات واعمدة للمناقشة حول اجراءات مكافحة الفساد التي جاءت في خطة العمل.

بعد سنتين يجب على وكالة مكافحة الفساد ان تراجع خطة العمل واخذ الاحتياجات والاولويات الجديدة بنظر الاعتبار، لتظمينها في خطة العمل .
في نهاية مدة الاستراتيجية يجب تقييم تاثيرها في جهود مكافحة الفساد في كوسوفو ، بقصد اعداد الاستراتيجية المقبلة، وتقوم بهذا العمل وكالة مكافحة الفساد بالتعاون مع المؤسسات المعنية.

3. تحليل لوضع اقليم كوردستان

اغلب البلدان التي تعاني من مشكلة الفساد المتفشي فيها، تعاني ايضا من مشكلة تنفيذ القانون. هذا اذا لم نتحدث عن نواقص الاطار القانوني. بمعنى اخر نستطيع القول ان ظاهرة الفساد مرتبطة بعدم فعالية مؤسسات الدولة في تنفيذ القوانين ، اضافة الى الرغبات والمصالح الخاصة بالاشخاص. ولكن اذا تم تنفيذ القوانين كما هي مع وجود نظام رقابي فعال في ادارة الدولة، فحينها يبتعد الاشخاص رغما عنهم عن سوء استعمال السلطة والمكانة الخاصة بهم، خاصة اذا كان هناك نظام عقابي فعال.واقليم كوردستان تعتبر احدى النماذج ذات المستوى المنخفض في تنفيذ القوانين، وهذا ما ادى الى اضعاف دور المؤسسات الرقابية والعقابية.

ان عدم تنفيذ القوانين في كل بلد لها اسبابها، في اقليم كوردستان يعتبر التدخل السياسي والحزبي في المؤسسات سببا رئيسيا، ولكن هناك اسباب اخرى ايضا كعدم الخبرة وعدم القدرة، عدم وجود التعاون الضروري والمنظم بين المؤسسات المعنية لتطبيق القوانين ، ضعف الجهات الرقابية. مشكلة استقلال المحاكم، انخفاض مستوى الاستقلالية والفعالية الاعلامية، انخفاض مستوى مشاركة المجتمع المدني والمواطنين في صنع القرار والمعرفة بامور المؤسسات. يعتبر كل هذا من التحديات الرئيسية التي اصبحت عوائق امام كافة جهود مواجهة الفساد في اقليم كوردستان، هذا اذا لم نذكر نواقص الاطار القانوني وعدم تناسب القوانين مع بعضها.

ماهي الخبرة التي نستطيع الرجوع اليها؟ في اقليم كوردستان تشكلت وبقرار من رئيس الاقليم لجنة مختصة ووقتية لقضية الاصلاح او مواجهة الفساد لعدة مرات، ولكن لم يؤدي اي من هذه الجهود الى نتائج يذكر، وكان لهذا تاثيرا سلبيا على ثقة المواطنين تجاه اية محاولات اصلاحية في مواجهة الفساد. لذلك بدلا من تشكيل لجان وقتية، من الاحسن تفعيل المؤسسات المختصة بالاصلاح ومواجهة الفساد والمؤسسات الرقابية، اضافة الى ان تشكيل اللجان الوقتية خارج المؤسسات المختصة يؤدي الى اثارة الشكوك حول اعمال المؤسسات الخاصة بمواجهة الفساد.

ليس لاقليم كوردستان مشكلة في وجود المؤسسات الضرورية لمواجهة الفساد ولكن المشكلة في تفعيل المؤسسات والعلاقات التعاونية بينها . اضافة الى دائرة التنسيق والمتابعة التي من مهامها متابعة تنفيذ قرارات الحكومة في الوزارات، يوجد لدى حكومة الاقليم مكتب الحوكمة والنزاهة التي تعمل لحكومة نشيطة وشفافة. بجانب لجنة نزاهة البرلمان هناك مؤسستين اخريين بالبرلمان بشكل او باخر، وهن ديوان المراقبة المالية والهيئة العامة للنزاهة. ولدى الحكومة الادعاء العام اضافة الى المحاكم ومجلس القضاء، ولكن الادعاء العام مرتبط بوزارة العدل، بمعنى انه جزء من حكومة الاقليم . ويمكن اعتبار هذا من مشاكل الاستقلالية. كانت هناك جهود سابقا لفصل الادعاء العام عن وزارة العدل عن طريق تعديل قانون الوزارة، ولكن وزارة العدل اي الحكومة لم تبد عن رضاءها. على اية حال اذا تم تنشيط هذه المؤسسات المختصة والتنسيق الكامل بينها ستستطيع مواجهة الفساد بشكل افضل. ويمكن ان يعطى دور التنسيق في مسالة مواجهة الفساد للهيئة العامة للنزاهة، لان دور مكافحة الفساد اعطيت لها بحكم القانون.

هنا يجب علينا ان نتدحث عن دور البرلمان في اقرار استراتيجية لمكافحة الفساد و مواجهته بصورة عامة. لان البرلمان باقراره لاستراتيجية مكافحة الفساد و خطة عمل ضد الفساد لاتعطي الاستراتيجية قوة قانونية اكثر فقط، ولكنها تعبرعن نوع من الاجماع السياسي والوطني على عملية مواجهة الفساد، وهذا في حين تأييدها من قبل اغلبية الاطياف البرلمانية. هذا الاجماع والتأييد البرلماني يكون سببا في تنفيذ افضل

للاستراتيجية. ومن جانب آخر يلزم البرلمان نفسه بمراقبة تنفيذ الاستراتيجية. ولو ان مراقبة التنفيذ بشكل عام يقع على عاتق الهيئة العامة للنزاهة، ولكن يمكن ايجاد نوع من التنسيق بين اللجان المختصة في البرلمان، مثل لجنة النزاهة، المالية والقانونية لقضية الفساد. وفي نفس الجانب فان البرلمان كمؤسسة رقابية يجب ان تحاول تكثيف جهودها لتنفيذ مجموعة من القوانين المهمة التي لا يتم العمل بها كما ينبغي، وقد تساعد تلك القوانين بشكل او بآخر في ترسيخ مبادئ الشفافية ومنع سوء استعمال السلطة، فمثلا قانون الحصول على المعلومات، قانون انشاء مجلس الخدمة، معاهدة المشاركة والتنمية بين السلطات العامة والمنظمات الغير حكومية (قرار البرلمان رقم 5 لسنة 2013)، ويكون هناك واجب آخر على عاتق البرلمان في مواجهة الفساد وهو عبارة عن تعديل او تنسيق القوانين المعمول بها مع استراتيجية مكافحة الفساد، او لربما يكون هناك حاجة الى اقرار قوانين جديدة لمنع الفساد و تعميق مبادئ الشفافية.

4. اقتراح عملية استراتيجية لمكافحة الفساد

بحسب المعلومات و التحليلات المذكورة آنفا، وجود استراتيجية ضد الفساد يكون مساعدا في مواجهتها في اقليم كوردستان. ولكن لصياغة استراتيجية لمكافحة الفساد مناسبة لاقليم كوردستان يمكن ان يتوقع منها تأثيرات ايجابية، يجب مراعاة مجموعة من الشروط:

1. قبل كل شيء يجب ان تكون الاستراتيجية محلية، بمعنى ان تكون منبثقة من المشاكل المتعلقة بظاهرة الفساد في مؤسسات الاقليم.
2. تشترك كل الجهات المعنية في صياغتها واقرارها.
3. تحصل على الاجماع السياسي والمؤسساتي.

باخذ الشروط اعلاه بنظر الاعتبار نستطيع تحديد الجهات الرئيسية لعملية مكافحة الفساد. حول من او ما المؤسسات التي تشارك في عملية صياغة الاستراتيجية المكافحة للفساد وبعدها تشترك ايضا في مواجهة الفساد، يجب ان ننظر الى مسألة المشاركة بنظرة وطنية، لان الاستراتيجية ستكون وطنية والمواجهة ستكون مسؤولية الجميع، هذا ما عدا ان ظاهرة الفساد يوجد و بشكل مستشري ومتفشي في كل الجوانب. مع هذا يجب ان لا تنسى الدور الخاص لكل مؤسسة، خاصة المؤسسات ذات المسؤوليات القانونية في مواجهة الفساد. نذكر فيما يلي اسامي المؤسسات التي تحمل بشكل مباشر واجب مواجهة الفساد، اضافة الى تحديد الدور الرئيسي لكل مؤسسة لعملية صياغة الاستراتيجية و مواجهة الفساد:

1. برلمان كوردستان، وخاصة لجان النزاهة والمالية والقانونية دور مهم في عملية صباغة واقرار ومراقبة الاستراتيجية، اقرار الاستراتيجية في البرلمان يعطيها بعدا وطنيا ودعما قانونيا. اضافة الى ان اعادة تنظيم الاطار القانوني لمكافحة الفساد يعتبر المهمة الرئيسية للبرلمان، وبلاشك بالتنسيق مع الجهات المعنية.
2. قد تم اسناد مهمة مكافحة الفساد وبموجب القانون الى الهيئة العامة للنزاهة، لذلك اضافة الى دور الهيئة في صياغة وبعدها مراقبة تنقيذ الاستراتيجية، تستطيع لعب دور التنسيق بين المؤسسات المشاركة في عملية مواجهة الفساد.
3. ديوان الرقابة المالية، المهمة المسنة اليه بموجب القانون هي مراقبة مصروفات مؤسسات الدولة وكيفية صرف ميزانية الدولة. وجزء كبير من الفساد تحدث في هذا المجال. لهذا للهيئة علاقة مباشرة بعملية مواجهة الفساد، في الصياغة والمراقبة كلتيهما.
4. السلطة القضائية، المجلس القضائي وبالاخص الادعاء العام، لها مهة تنفيذ القوانين والمحافظة على سيادة القانون، اي قضية فساد يجب ان يتم تحريكها من قبل الادعاء العام ويبث فيها من قبل المحاكم، لذلك فالسلطة القضائية لها علاقة مباشرة مع عملية مواجهة الفساد ويجب ان تشارك في صياغة وتنفيذ استراتيجية مكافحة الفساد.
5. حكومة اقليم كوردستان، وبالاخص وزارة المالية ودائرة التنسيق والمتابعة، مع مكتب الحوكمة والنزاهة. من الواضح ان كافة مؤسسات الحكومة تعتبر اهدافا لعملية مواجهة الفساد، مثلا الشرطة، ولكن المؤسسات التي تمت تسميتها جهات مسؤولة مباشرة عن مواجهة الفساد وترسيخ مبادئ الشفافية والحوكمة الرشيدة. وزارة المالية مسؤولة عن تنفيذ السياسة المالية للحكومة والمصروفات، لذا تستطيع لعب دور في منع الفساد. ودائرة التنسيق والمتابعة مع مكتب الحوكمة و النزاهة يستطيعون المتابعة ومراقبة تنفيذ القرارات والقوانين لتقوم المؤسسات والدوائر بتنفيذ اعمال المواطنين بشكل اكثر نشاطا.
6. المجتمع المدني والاعلام (المواطنون). عنما نأتي باسم المجتمع المدني والاعلام بجانب اسم المواطنين لا نقصد ان المجتمع المدني والاعلام تمثل المواطنين بالضرورة، مع انها تعتبر قناة او جسر علاقة بين المواطنين والمؤسسات، ولكن للمجتمع المدني والاعلام القدرة على الرقابة وابداء تعاون مهم في عملية مواجهة الفساد. هذا بالاضافة الى دورهم المهم في حملة التوعية ضد الفساد و الكشف عنه، بجانب تقييم اداء المؤسسات في مواجهة الفساد.

بعد تعيين اللاعبين الرئيسيين في عملية مواجهة الفساد، يجب عليهم جميعا المشاركة في المراحل المختلفة لاستراتيجية مكافحة الفساد. الصياغة، التنفيذ، المراقبة، التقييم، لذلك يجب تشكيل لجنة مشتركة من ممثلي الجهات الرئيسية للمرحلة الاولى التي هي صياغة الاستراتيجية، بغرض اعداد المسودة الاولى. ويكون هذا

العمل بالتنسيق مع والرجوع الى كافة الجهات المعنية. ومن الافضل ان يتم تقسيم مرحلة صياغة االاستراتيجية الى ثلاث خطوات، صياغة المسودة الاولى، عملية الاستشارة، اقرار الاستراتيجية.

اعداد المسودة الاولى

في هذه الخطوة يجب على اللجنة المشتركة الطلب من المؤسسات المعنية بمواجهة الفساد لكي يحددوا مشاكلهم واولوياتهم لمواجهة الفساد، لكي يتم تخصيص مكان لها في صياغة الاستراتيجية، بهذا الشكل تستطيع الاستراتيجية ان تكون محلية و تجعل من المشاكل الحقيقية للمؤسسات اهدافها الرئيسية. وبلا شك يجب اخذ المعايير العالمية بنظر الاعتبار في هذه الخطوة والاستفادة من التجربة والخبرة الدولية. تحتاج هذه الخطوة الى مجموعة من الاجتماعات وورش العمل لصياغة المسودة الاولى.

مرحلة الاستشارة

يجب ان تمر المسودة الاولى بعملية استشارية ليتم اغناؤها و تعبر بالنتيجة عن المطالب العامة. لكي نلتزم بالمبادئ الديمقراطية، يجب ان يتم انزال المسودة الاولي الى الجماهير بحيث يتسنى لاكثر شرائح المجتمع ان تعبر عن آرائها نحو المسودة. كما يجب ان تدار ورشة عمل في كل محافظة لهذا الغرض لتلقي آراء المجتمع المدني و المسؤولين المحليين، وبعدها يجب عقد مؤتمر لتوحيد الآراء.

اقرار الاستراتيجية

تتكون هذه الخطوة من قسمين، القسم الاول عبارة عن اقرار النسخة النهائية في اللجنة المشتركة، بمعني انه بعد تلقي الآراء في عملية الاستشارة و المؤتمر النهائي، يجب ان ترجع اللجنة المشتركة الى الجهات المعنية لاعداد النسخة النهائية من الاستراتيجية. والقسم الثاني عبارة عن حملات ضغط تجعل من المؤسسات التي من المقرر ان تصدق رسميا على الاستراتيجية اهدافا لها. لاقرار استراتيجية مكافحة الفساد في اقليم كوردستان من المستحسن ان يتم اقرارها من قبل حكومة الاقليم وبعدها من البرلمان. ولكن يجوز اقرارها من قبل احدى هاتين المؤسستين ايضا. الانشطة في هذه الخطوة عبارة عن عمل جماعات الضغط والزيارات.

التنفيذ، المراقبة والتقييم

بعد اقرار الاستراتيجية بشكل رسمي، يبدأ مرحلة التنفيذ و مراقبة التنفيذ. من الواضح ان واجب التنفيذ تقع على عاتق الجميع. اي كافة المؤسسات التي اصبحت هدفا وحدد لها الواجبات و المسؤوليات. هذا بالاضافة الى ضرورة تحديد الجهات المسؤولة والمشاركة في تنفيذ الانشطة والاجرائات. ولكن بلا شك المؤسسة التي

يجب ان تنسق لتنفيذ الاستراتيجية و تراقب تنفيذها هي الهيئة العامة للنزاهة بحكم مهامه القانونية والمؤسساتية، وهذا بالتنسيق مع كافة الجهات المعنية. ويجب ان لاننسى ان البرلمان كمؤسسة رقابية رسمية تشارك في مجموع عملية مواجهة الفساد.

ويجب ان يكون هناك نظام مراقبة لهذا الغرض، وهذا عن طريق نظام ارسال تقارير بين الجهات المعنية بتنفيذ خطة العمل والهيئة العامة للنزاهة، فمثلا الجهات المنفذة ترسل تقاريرها الفصلية عن تنفيذ الانشطة والاجرائات الى الهيئة العامة للنزاهة و الهيئة تقوم بالمتابعة والتقييم. ويجب ان يكون للهيئة العامة للنزاهة تقريرها السنوي حول تنفيذ وتقييم الاستراتيجية. اضافة الى اجراء تقييم عام للاستراتيجية كل سنتين ومراجعة خطة العمل لتتناسب مع الظروف المستجدة.

استراتيجية مكافحة الفساد في إقليم كوردستان
سنة ٢٠١٧ إلى سنة ٢٠٢١

بداية و مقدمة

يجري الحديث عن الفساد في إقليم كوردستان بشكل رسمي وغير رسمي، أي على الصعيد الإعلامي، السياسي والمؤسساتي. وإن بحث مسألة ومشروع الاصلاح لمكافحة الفساد تواجدت في أجندة البرلمان والحكومة خلال السنوات الأخيرة. إن تأسيس هيئة النزاهة سنة ٢٠١٣ دلالة على وجود الفساد والسعي لمكافحته، لأنه حسب ذلك القانون الذي تأسست عليه هيئة النزاهة (المرقم ٣ لسنة ٢٠١١، المعدل بالقانون المرقم ٤ لسنة ٢٠١٤)، الهدف من تأسيس الهيئة هو من أجل مكافحة الفساد.

يعتبر العراق من أسوء الدول التي ينتشر فيها الفساد حسب تقرير المنظمة الدولية للشفافية، وبما أن إقليم كوردستان جزء من العراق فإن إشارات تلك المنظمة سواء قلّت أو كثرت، جديرة بالتوقف عندها. وفي ملحق الشفافية الدولية لسنة ٢٠١٥، يأتي العراق في المركز ١٦١ من مجموع ١٦٧دولة العالم، بمعنى أن هناك فقط ٦ دول أسوأ من العراق.
بأية حال، وإن كان هذا الملحق غير صحيح بالنص بالنسبة لإقليم كوردستان، و لكننا نأخذ هذه النتائج بعين الاعتبار. لأن الفساد في إقليم كوردستان، هو أحد الأسباب الرئيسية التي تقف عائقا امام تقدم المؤسسات والمجتمع بشكل عام. ومن ناحية أخرى فإن الفساد سبب في إفتقاد العدالة الاجتماعية وتدمير النسيج والقيم الاجتماعية والإنسانية. إن مكافحة هذا الوباء بحاجة الى جهود كل الجهات وهو واجب على جميع الأطراف.

أصدرت لجنة وزارية في إقليم كوردستان "سياسة حكومة إقليم كوردستان لمكافحة الفساد"، حيث إنبثق عنها تشكيل عدة لجان إصلاحية لمكافحة الفساد من أجل إصلاح النظام القضائي، الإداري،

المشاريع والإعلام. ولأول مرة في إقليم كوردستان تم تشكيل هيئة النزاهة سنة ٢٠٠٩، وفي سنة ٢٠١٠ باشر مكتب الحكم والنزاهة التابع لمجلس وزراء الإقليم أعماله، وكانت وظيفته عبارة عن العمل من أجل جعل الحكومة فعالة وشفافة، وتم إصدار (مبادرة إستراتيجية الحكم الصحيح والشفاف) بعد سنة من إنشاء هذا المكتب. وقد صادق برلمان كوردستان على قانون الهيئة العامة للنزاهة في إقليم كوردستان سنة ٢٠١١، حيث أنه طبقا لذلك القانون، فإنه يجب تأسيس هيئة النزاهة وبحسب المادة الثالثة من القانون فإن الوظيفة الرئيسية لهذه الهيئة عبارة عن تثبيت آليات فعالة من أجل فرض مفهوم سيادة القانون، القضاء على ظاهرة الفساد ودعم الشفافية. وهكذا تم تأسيس هيئة النزاهة سنة ٢٠١٣. ولكن هذه الأطر القانونية والمؤسساتية الموجودة حتى الآن لمكافحة ظاهرة الفساد لم تكن فاعلة، وهذا راجع إلى الخلافات السياسية، أسباب إدارية، مشاكل قانونية وانعدام الوعي اللازم.

كانت للخلافات السياسية آثارا سلبية على الإرادة السياسية لمكافحة الفساد. عدم وجود العلاقات والتنسيق على أساس التعاون بين المؤسسات التشريعية والرقابية، التنفيذية والقضائية، وكذلك عدم وجود علاقة من ذلك النوع بين الأطراف المعنية بمكافحة الفساد، شكلت ارضية خصبة لاستشراء الفساد. وكذلك عدم وجود التخصصية والخبرة، التدريب والعناصر اللازمة، كانت اسبابا قوية لعدم فاعلية عملية مكافحة الفساد.

إن هذه الإستراتيجية التي قد دونت وفقا للمعايير الدولية وفي ظل معاهدة الأمم المتحدة لمكافحة الفساد (UNCAC)، وبدعم لوجستي من مؤسسة وستمنستر للديمقراطية (WFD)، هي محاولة للقضاء على تلك الأسباب والتأثيرات السلبية المذكورة، هي محاولة لصياغة رؤية وطنية لمكافحة الفساد بحيث تجمع كل الجهات المعنية تحت عدد من الأهداف والأسس المشتركة وتكون كخارطة طريق لمكافحة ظاهرة وثقافة الفساد. في هذه الإستراتيجية، يتم التعامل مع الفساد كظاهرة اساسية ومؤسساتية، ولكن يتم التأكيد على وعي ومقدرة الأفراد في نفس الوقت. لقد تمت صياغة آليات مكافحة الفساد في هذه الإستراتيجية على أربع مستويات رئيسية: الوقاية وقطع السبل على الفساد، تنفيذ القانون، التدريب والتوعية، وكذلك التنسيق والتعاون بين الجهات المعنية، والتنسيق بين المؤسسات والمجتمع المدني.

مدة هذه الاستراتيجية خمس سنوات، سيبدأ العمل بها من بداية ٢٠١٧ حتى نهاية ٢٠٢١. عدا محتوى الاستراتيجية، فإن لها ملحقين يحددان سبل تنفيذ ومراقبة الإستراتيجية، وهما عبارة عن ملحق خطة التنفيذ وملحق المراقبة والتقييم.

كيفية صياغة الإستراتيجية

لقد تم تطبيق طرق مختلفة لصياغة هذه الإستراتيجية، وقد كانت القاعدة الرئيسية أن تكون الإستراتيجية محلية، بمعنى أن يكون نابعا من المشاكل الداخلية والمشاكل المؤسساتية، هذا، بالإضافة إلى الإستفادة من التجارب و المعايير الدولية دون شك. وهناك قاعدة اخرى بحيث تشترك جميع الجهات المعنية بمكافحة الفساد بطريقة ما في صياغة الإستراتيجية، بمعنى آخر، أن تكون إستراتيجية وطنية.

إن عملية صياغة هذه الإستراتيجية تتضمن مجموعة طرق ومراحل مختلفة، وقد مرت بشكل عام بهذه المراحل:

١. زيارة الجهات المعنية والاجتماع بهم

إستهلت العملية في بدايتها بزيارة الجهات المعنية من أجل شرح المشروع وأخذ الموافقات المبدئية لأن يكونوا جزءا من عملية صياغة المشروع، وكذلك تعيين ممثلين لهم لعقد إجتماع موسع. إن الجهات التي تمت زيارتها وتم عقد اجتماعات معها هي: برلمان كوردستان وبالتحديد لجنتي النزاهة والمالية، دائرة التنسيق والمتابعة في مجلس الوزراء، مجلس القضاء، الإدعاء العام و مجلس الشورى في وزارة العدل، هيئة النزاهة، ديوان الرقابة المالية، وزارة المالية. بعد الزيارات، تم عقد اجتماع مشترك بين الجهات المذكورة والجهات ذات المصلحة، من أجل التباحث حول ضرورة وجود استراتيجية لمكافحة الفساد، كيف يجب أن تكون هذه الاستراتيجية وما هي المشاكل والعقبات التي تتضمنها. تم تنفيذ هذه الزيارات وعقد تلك الاجتماعات خلال شهري حزيران وتمووز من سنة ٢٠١٥.

٢. إعداد بحث للخطوط العامة للإستراتيجية

منذ بداية بدء العملية وحتى بداية ٢٠١٧ يجري العمل على إعداد بحث يتناول الخطوط العامة لإستراتيجية مكافحة الفساد في إقليم كوردستان من قبل خبراء في المجال. هذا البحث الذي كان خارطة طريق لصياغة تلك الإستراتيجية، عدا عن أنها قراءة دقيقة لوضع إقليم كوردستان فيما يتعلق بمكافحة الفساد وكذلك التجربة الدولية في هذا المجال، فإن البحث تضمن مقترحات مركبة وأنموذجا معينا لصياغة إستراتيجية مكافحة الفساد في إقليم كوردستان.

٣. تشكيل لجنة إعداد الإستراتيجية

في الشهر العاشر من سنة ٢٠١٥ تشكلت لجنة أصغر من الجهات المعنية لغرض إعداد مسودة الإستراتيجية بتمثيل هذه الجهات: هيئة النزاهة، ديوان الرقابة المالية، اللجان المعنية للبرلمان، مجلس الوزراء، مجلس القضاء، الإدعاء العام. الغرض من تشكيل هذه اللجنة هو تبادل المعلومات الخاصة بتلك المؤسسات بشكل مباشر عن طريق ممثليها. بدأت اللجنة إجتماعاتها بشكل دائم مع بداية ٢٠١٦، تم الاتفاق على كيفية العمل لصياغة الاستراتيجية، تركيب الاستراتيجية، ومدة الاستراتيجية. وقد تم العمل على صياغة الإستراتيجية مرحلة بمرحلة حتى نهاية ٢٠١٦. في البداية تم تدوين المسودة الأولية من قبل خبير محلي كان يقوم بالإشراف على عملية الصياغة، بعدها وفي إجتماع اللجنة، تتم مناقشتها من قبل ممثلي المؤسسات ويتم الاتفاق فيما بعد على الصيغة النهائية.

٤. توزيع استمارة الاستبيان

قبل البدء بصياغة الإستراتيجية، تم إعداد إستمارة استبيان، حيث تألفت من ٢٠ سؤالا، كان محور الأسئلة عبارة عن المعوقات الرئيسية التي تواجهها المؤسسات في مكافحة الفساد، السبل المحلية للوقاية منه ومكافحته، الأطر القانونية، مستوى التنسيق بين المؤسسات، وكذلك مستوى التنسيق بين المؤسسات والاعلام والمجتمع المدني. وقد تم إرسال الاستمارة إلى المؤسسات العضوة في لجنة إعداد الاستراتيجية عن طريق ممثلي: هيئة النزاهة، ديوان الرقابة المالية، الإدعاء العام، مجلس الوزراء، مجلس القضاء. وقد تمت الإجابة عن الأسئلة من قبل ممثلي الأقسام المختلفة لتلك المؤسسات. وبشكل عام فإن هذه الإستمارات اعطت معلومات مهمة، وبيانات حول المحاور والأسئلة أعلاه أمام لجنة إعداد الإستراتيجية.

٥. مجموعات النقاش

إن شكلا اخر من جمع المعلومات ومشاركتها مع الجهات المعنية في عملية الصياغة أمام لجنة إعداد الإستراتيجية، هي عبارة عن عقد عدد من مجموعات النقاش في تلك المؤسسات المعنية بمكافحة الفساد والعضوة في لجنة الإعداد أمام لجنة إعداد الإستراتيجية، وخصوصا، هيئة النزاهة، ديوان الرقابة المالية، الإدعاء العام ومجلس الوزراء بمشاركة الأقسام المتنوعة لهذه المؤسسات في مجموعات النقاش تلك، والتي تم تقديمها في أشهر تشرين الأول وتشرين الثاني وكانون الأول من ٢٠١٦. تم الحصول على المعلومات اللازمة وخاصة من أجل خطة تنفيذ الإستراتيجية.

٦. ورقة السياسات

في مطلع المراحل النهائية لصياغة مسودة الإستراتيجية، تم تكليف عدة خبراء محليين لإعداد بعض من أوراق السياسات في ثلاث محاور لإستراتيجية مكافحة الفساد: محور الأجهزة التنفيذية للقانون، محور التنسيق والتعاون مع المجتمع الدولي والمجتمع المدني، و كذلك المحور السياسي. كان الهدف من ورقة السياسات تلك هو الحصول على المعلومات الصحيحة لمقدمة المحاور المذكورة و لاقتراح الحلول لمعوقات كل محور في مكافحة الفساد.

٧. مقارنة المسودة بالتجارب الدولية

بعد إعداد مسودة الاستراتيجية، ومن أجل التأكد من توافق مسودة استراتيجية مكافحة الفساد لإقليم كوردستان مع المعايير الدولية، قد تم إقامة ورشة عمل بين أعضاء لجنة اعداد المسودة وخبراء دوليين في عمان في شهر كانون الثاني من ٢٠١٧، وتم إجراء قراءة دقيقة لمسودة الاستراتيجية خلال ورشة العمل، وتمت مقارنتها بالتجارب الدولية والنماذج الناجحة في العالم.

٨.التشاور مع المجتمع المدني

بعد المقارنة والاستفادة من التجارب الدولية، يتم القيام بعملية تشاورية مع المجتمع المدني في شهر شباط من ٢٠١٧. اذ تم إجراء ثلاث ورش عمل بمشاركة ممثلي وناشطي المجتمع المدني في المحافظات الثلاثة لإقليم كوردستان (أربيل، السليماني ودهوك)، و قد تم جمع أحدث ملاحظات المجتمع المدني حول المسودة وتمت الاستفادة منها في ورش العمل تلك.

إن ما ذكر أعلاه هي المراحل الرئيسية لصياغة هذه الإستراتيجية، عدا عن ذلك فقد تمت الإستفادة من مصادر وأشكال أخرى كثيرة، وقد تم إثراء الاستراتيجية و الحصول على إجماع الأصوات عليها في عملية ديموقراطية و متعددة الأطراف.

تعريف الفساد

إن تعريف الفساد في هذه الاستراتيجية بشكل عام هو عبارة عن إساءة استعمال المكان والسلطة العامة من أجل مصلحة خاصة، وكذلك ترمي هذه الإستراتيجية، بشكل خاص، إلى تعريف ومكافحة الظواهر المشابهة للفساد والتي قد تمت الإشارة إليها في قانون هيئة النزاهة رقم ٣ لسنة ٢٠١١ والقوانين الأخرى المعمول بها في إقليم كوردستان والاتفاقيات الدولية والأمم المتحدة والاتحاد الأوربي.

الرؤية

ترمي هذه الإستراتيجية إلى أن تقوم في إقليم كوردستان بـ:

بناء مجتمع بحيث يستتب فيه نظام مضاد للفساد، ويتمكن من مكافحة تهديدات الفساد بشكل فعال.

المهمة

تعتبر السلطات العامة وعلى مختلف أصعدة الحكم المختلفة أن من واجبها مكافحة الفساد عن طريق تحسين الأطر القانونية، تنشيط المستوى المؤسساتي، تنسيق وتوسيع القدرات البشرية. وكذلك سيستمر إقليم كوردستان بتطوير العلاقات والتنسيق على المستويين الدولي والإقليمي لمكافحة الفساد.

الأهداف العامة

١. تنمية النزاهة والمسائلة والشفافية في الدوائر والأجهزة العامة ورفع ثقة المواطن بها.
٢. توسيع ثقافة وتوعية مكافحة الفساد على المستوى المؤسساتي.
٣ .تفعيل العلاقة التعاونية بين القطاعات والمؤسسات، و كذلك خلق آلية تنسيق فعالة لكشف الفساد، التحقيق فيه و ورفع دعوى عليه.
٤. زيادة تثبيت المعايير الدولية لمكافحة الفساد في الأطر القانونية والمؤسساتية.
٥. تشجيع الرقابة النشطة من خارج المؤسسات الرسمية من أجل تطبيق استراتيجية مكافحة الفساد وتحسين العلاقة التعاونية مع المجتمع المدني.

الأسس

لقد بنيت هذه الإستراتيجية على المبادئ العامة أدناه، إن جميع الأنشطة التي يتم تنظيمها والمتعلقة بهذه الاستراتيجية، يجب أن تمارس في ظل تلك المبادئ:

- سيادة القانون واحترام حقوق الإنسان والحريات الأساسية

على جميع الدوائر والأجهزة أن تلتزم بالسبل القانونية و أن تطبقها، وكذلك أن يوفروا الحرية والفرص المتساوية لتطبيق القانون بالنسبة للأشخاص الذين تعرضوا لأفعال غير قانونية أو تم انتهاك حقوقهم.

- الإرادة السياسية لمجابهة الفساد

إظهار إرادة مجابهة الفساد من قبل كبار مسؤولي إقليم كوردستان و قيادات الأحزاب.

- مسؤولية المؤسسات في تنفيذ الاستراتيجية وخطة العمل

يجب ان تأخذ جميع المؤسسات على عاتقها صياغة وتنفيذ سياسة مكافحة الفساد بحسب هذه الإستراتيجية.

- الحكم الصحيح، المسائلة، الشفافية والنزاهة

على المؤسسات أن تأقلم سياساتها مع أفضل ممارسة لمكافحة للفساد، مثلا أن تأخذ المؤسسات وموظفوها على عاتقهم مسؤولية قراراتهم و أفعالهم و أن يطبقوا سياسة الإنفتاح، وخاصة توفير المعلومات و إشراك المواطنين في عملية صنع القرار، تطبيق الأسس الأخلاقية للمحافظة على نزاهة المؤسسة وموظفيها.

- الحيادية السياسية في العمل

تقوية إستقلالية المؤسسات بحيث لا تقع تحت التأثيرات الخارجية.

- الفاعلية والمهارة

على المؤسسات تقييم مدى تقدمها، على أساس علاقتهم بتلك الإجراءات التي تطبق لمكافحة الفساد المنظم.

- التعاون بين المؤسسات

أن يتم جعل حسن النوايا أساس العمل في التنسيق و التعاون بين المؤسسات المعنية بمكافحة الفساد لهذه الاستراتيجية وأن تكون خطة تنفيذها في ظل أهداف وأسس وأولويات الإستراتيجية.

إشراك المجتمع المدني والإعلام

تشجيع مؤسسات ودوائر إقليم كوردستان على تقوية التعاون والتنسيق مع المجتمع المدني و الإعلام.

- المتابعة والتقييم الذاتيين

تقوم المؤسسات المعنية بتقييم دوري لمخاطر تفشي الفساد من أجل تحسين تطبيق هذه الاستراتيجية وخطة تطبيقها.

التوجه والأولوية

١. المستوى المتدني لثقة المواطنين بالمؤسسات؛

الحصول على ثقة المواطنين عن طريق تطبيق الشفافية، تقليص الروتين، تسهيل الحصول على المعلومات والمهنية و الاستقلالية.

٢. تشجيع سياسة الوقاية وصياغة آلية التدريب؛

على المؤسسات أن تثبت قولا و فعلا أنها تأخذ على عاتقها مسؤولية مكافحة الفساد، ويجب أن تدشن الحملات وتقيم التدريبات حول خلق النزاهة.

٣. رفع مستوى تطبيق القوانين؛

إلى جانب ضرورة الإرادة السياسية لتطبيق القوانين، يجب تشديد إجراءات الرقابة على القوانين، وكذلك يجب أن يتم توفير الموارد البشرية و المالية للمؤسسات من أجل تنشيطها وتفعيلها.

٤.مراجعة السياسات الجزائية لغرض ملائمتها وتفعيلها؛

من هذه الناحية يجب: ١. إعطاء أهمية لمؤسسات مثل الشرطة، الضريبة والجمارك، الادعاء العام والمحاكم، ٢. يجب الحفاظ على إستقلالية القضاء، ٣. زيادة عدد القضاة والمحاكم، ٤. البت في

القضايا المتراكمة التي لم يصدر أي قرار بشأنها لإظهار إستقلالية سلطة القضاء، ٥. يجب تقوية التعاون بين الادعاء العام والشرطة و وكالة مكافحة الفساد في التحقيقات و حيثياتها، ٦. يجب إظهار أهمية القانون وأنه واحد للجميع.

٥. العلاقات التعاونية مع المجتمع الدولي والمجتمع المدني؛

هذا النوع من العلاقات مهم لتحسين ولتقوية الرقابة على تنفيذ مقاييس لإستراتيجية مكافحة الفساد.

٦. إستخدام التكنولوجيا الحديثة؛

من أجل منع ومكافحة الفساد، تقليص الروتين والبيروقراطية، زيادة الشفافية.

الأولويات و الأهداف بحسب القطاع:

١. القطاع السياسي

مقدمة

الممثل الرئيسي للقطاع السياسي في إقليم كوردستان هي الأحزاب السياسية، وكذلك المسؤولون الحزبيون الذين يتواجد قسم كبير منهم في المؤسسات الحكومية والبرلمان، وفي نفس الوقت فإن قسما آخر منهم من ذوي النفوذ الكبير لا يعمل في داخل المؤسسات وله منصب حزبي خارج المؤسسات الحكومية ولكن له تأثيرا كبيرا داخل تلك المؤسسات، في الوقت الذي لا يتم تعيين الكثير من كبار مسؤولي الحكومة على أسس المهارة و الخبرة، وفقا لمبدأ الشخص المناسب في المكان المناسب، مما يؤدي الى عدم فاعلية المؤسسات السياسية التي تصدر قرارات مهمة.

إن تدخل المسؤولين الحزبيين ومصادرهم المالية، وإن كان لهم منصبا حكوميا، خارج عن رقابة المؤسسات. عدم الكشف عن ثروة وأملاك المسؤولين وعدم فاعلية الأجهزة الرقابية أمامهم وفرت ارضية واسعة وخصبة لإستشراء الفساد، إن تراكم ثروة المسؤول السياسي في وقت قصير، هو محل شبهة ودلالة على الفساد. وبشكل عام، فإن المصدر المالي للأحزاب لا تتم إدارته

وفق قانون الدعم المالي للأحزاب والمصادر المالية لحملات الانتخابات خفية، في الوقت الذي لم يتحرك البرلمان ولأجهزة الرقابية أمام هذه العتمة.

أهداف القطاع السياسي

- تقوية الإرادة السياسية لمكافحة الفساد
- إعادة تنظيم الإطار القانوني للدعم المالي للأحزاب السياسية بشكل يتلائم مع أسس هذه الاستراتيجية، وكذلك تحسين التقارير المالية لحملات الانتخابات.
- تقليص الهوة والفرق بين كشف ثروة المسؤولين وبين مصادرهم المالية.
- تفعيل الرقابة البرلمانية على سياسات مكافحة للفساد، وكذلك تفعيل المؤسسات الأخرى المعنية بمكافحة الفساد.
- زيادة الشفافية فيما يخص المناصب الإدارية في دوائر وأجهزة الدولة.

٢. المؤسسات المركزية

مقدمة

المؤسسات المركزية، كالوزارات والهيئات والدوائر، لا تتمكن من أن تكون فاعلة بحسب واجباتها والتوقعات القانونية منها. وإحدى الأسباب الرئيسية هي التدخلات الحزبية، والسبب الآخر هو أنه لا يتم تعيين الموظفين على أساس المهارة و المهنية، حيث لا يتم العمل بمقاييس الإضبارة والقدرات، وكذلك لا يتم تطبيق السلوك الوظيفي، ولهذا لا تتمكن المؤسسات من الاستجابة لمتطلبات المواطنين، وهذا بدوره خلق نوعا من فقدان الثقة.

والمشكلة الأخرى التي أصبحت سببا في ازدياد عدم الثقة، هو عدم توفر معلومات ووثائق المؤسسات، بمعنى أن المواطنين والإعلام لا تصل أيديهم الى معلومات الصف الأول بسهولة، رغم وجود قانون حق الحصول على المعلومات. في ذات الوقت، لا توجد إجراءات أو تعليمات رسمية لحماية الأشخاص الذين يريدون وبحسن نية أن يكشفوا عن مخالفة قانونية ما أو فعل مشبوه. كل هذا جعل الدرب سالكا لظهور الفساد في المؤسسات المركزية، في الوقت الذي لاتوجد في هذه المؤسسات أية سياسة شفافة أو خطة واضحة لمكافحة الفساد.

الأهداف على مستوى المؤسسات المركزية

- بناء إدارة مهنية على أساس الحاجة وبعيدا عن التدخلات الخارجية والحزبية.
- تفعيل قانون حق الحصول على المعلومات.
- التمهيد لكشف اي عمل غير قانوني في المؤسسات العامة وضمان حماية الأشخاص الذين يقدمون المعلومات وفق المعايير الدولية.
- تطبيق قواعد السلوك (code of conducts) في المؤسسات العامة ومحاربة ظاهرة المحسوبية.
- تطبيق إجراءات مكافحة للفساد وخاصة في مجالات الصحة، التربية، الضريبة و الجمارك، البيئة، التخطيط والاستثمار.

٣. الحكومات المحلية

مقدمة

إن القسم الأكبر من الأعمال اليومية للمواطنين مرتبط بالحكومات المحلية على مستوى المحافظات، الأقضية والنواحي، ولكن إدارة هذه الأعمال في هذه المؤسسات تتسم بوجود بيروقراطية (روتين) مهولة، بشكل يؤدي إلى استياء المواطنين والى تشكيل أرضية خصبة للفساد. لا يتوفر التنسيق المطلوب بين هذه الدوائر المحلية مع بعضها من جهة وبينها وبين الدوائر المركزية من جهة أخرى لتمشيه أمور و معاملات المواطنين، ومن أبرز الأمثلة على ذلك إختلاط السلطات الإدارية لمجالس المحافظات والبلديات وبعض الدوائر الأخرى هذا عدا عن أن مجلس المحافظة كمؤسسة رقابية لها ركيزة ضعيفة أمام الدوائر المحلية ولا تستطيع تأدية دورها كما المطلوب. إن رقابة المواطنين والمجتمع المدني ضعيفة بشكل عام على هذه المؤسسات، لأن أرضية مشاركة هؤلاء في شؤون وعملية صنع القرار للمؤسسات المحلية محدودة وغير مرئيّة.

الأهداف على مستوى الحكومات المحلية

- نشر النزاهة والتخصص في الحكومات المحلية.
- توسيع مدى الشفافية في شؤون الحكومات المحلية وتشجيع إشراك المواطنين والمجتمع المدني في عملية صنع القرار.
- ضمان المسؤولية و المحاسبة من أجل تنفيذ معايير مكافحة الفساد على مستوى الحكومات المحلية.
- تقوية مكانة مجالس المحافظات ودورها الرقابي.

٤. مؤسسات تنفيذ القانون (الشرطة، الإدعاء العام والقضاء)

مقدمة

هنالك مقولة شائعة في إقليم كوردستان و هي أن القانون لا يطبق كما هو، وهذا يعود الى عدم وجود القدرة اللازمة، عدم وجود الإستقلالية المطلوبة، و كذلك عدم وجود التنسيق اللازم بين الأجهزة المعنية بشكل مباشر بتنفيذ القانون مثل، الشرطة ، الادعاء العام و المحاكم. فهذه الأجهزة المختصة لها دور مباشر في منع الفساد، كشفه ومكافحته. إن مدى قدرة هذه الأجهزة والدوائر على القيام بدورها و واجباتها على أفضل وجه سيكون له أثر مباشر على مستوى ثقة الناس بها. ولهذا، إلى جانب العمل على زيادة الإستقلالية والحيادية وزيادة التنسيق، يجب ان تحصل هذه الأجهزة على مصادر اكثر لتحسين الوضع الإداري، القدرات المالية والبشرية. وبخاصة مكانة واستقلالية الإدعاء العام التي يجب أن يتم توضيحها وفق القانون وتتم ملائمتها مع مبادئ القضاء الدولية.
من ناحية أخرى، ومن أجل تقوية ثقة المواطنين بهذه المؤسسات، يجب تطبيق الشفافية وسياسات مكافحة الفساد داخل هذه الأجهزة. فلا يمكن لمؤسسة وظيفتها تنفيذ القانون، أن تكون غير شفافة ولا تطبق سياسات مكافحة الفساد داخل أجهزتها.

الأهداف على صعيد الشرطة، الادعاء العام والقضاء

- رفع مستوى فاعلية أجهزة الشرطة، الادعاء العام والقضاء في منع وكشف ومكافحة الفساد.
- الإرتقاء بمهنية واستقلالية وحيادية أجهزة الشرطة، الادعاء العام والقضاء.
- مقارعة الفساد داخل أجهزة الشرطة، الادعاء العام، القضاء والسجون.
- تحسين تطبيق آليات العقوبات الصارمة لمكافحة الفساد.

٥. المالية العامة

مقدمة

لا يوجد في اقليم كوردستان خطة إقتصادية أو سياسة إقتصادية محكمة، فطوال تاريخ حكومة إقليم كوردستان، لم تكن هنالك موازنة سنوية معلنة إلا لعدة سنوات، ويتم تطبيق نظام محاسبة قديم ولم يتم الاستفادة من التكنولوجيا الحديثة كما يجب، النظام المصرفي ضعيف جدا، يتم عمل جباية الضريبة على التقدير الشخصي، كل هذا أدى إلى عدم الشفافية في الإيرادات الإنفاق، وكذلك هنالك رقابة ضعيفة جدا على المشتريات العامة.

إن ديوان الرقابة المالية هي المؤسسة التي تدقق وتراجع الإيرادات والنفقات العامة، ولكنها بحاجة الى كفاءة، سلطة وصلاحيات اكثر. وكذلك فإن التنسيق والتعاون بين المؤسسات الرسمية وديوان الرقابة المالية، شرط رئيسي من أجل منع ومكافحة الفساد في المؤسسات. بعض القطاعات كقطاع النفط مثلا، قد بقيت خارج مراقبة الديوان، وإنه من أجل أن يقوم الديوان بواجبه على أكمل وجه، فإنه يجب أن يراقب ويراجع سائر إيرادات ونفقات الإقليم. إن زيادة التنسيق والتعاون بين الديوان وبرلمان كوردستان سيؤدي حتما إلى تقوية كلا المؤسستين. فواجب وزارة المالية (الحكومة) هو إعداد الميزانية، وواجب البرلمان المصادقة عليها، وواجب ديوان الرقابة المالية هو مراجعة الحسابات النهائية والتي تصبح وثيقة مهمة للتأكد من كيفية إنفاق إيرادات الإقليم، فيما إذا كان قد تم إعدادها بشكل مهني ومستقل. لهذا ومن أجل شفافية اكثر، ومنع أي إحتمال للفساد على جميع هذه المؤسسات إن تكون متناسقة وأن ينفذوا واجباتهم من إعداد الموازنة، المصادقة عليها والحسبة النهائية.
و هنالك وجه آخر للمشتريات العامة وجب أخذه بعين الإعتبار، وهو نظام المشتريات الذي يجري تطبيقه حتى الآن في الأجهزة و الدوائر الحكومية، إن آليات لجان المشتريات للمؤسسات تجب مراجعتها بشكل عام، بحيث يجب أن تكون لجنة المشتريات تحت رقابة داخلية صارمة و وجوب مراجعة نظام الفواتير لمنع أي احتمال للفساد.

الأهداف بالنسبة للمالية العامة

- الشفافية والفاعلية والعقلانية في الإيرادات والنفقات العامة
- منع الفساد وسوء استعمال المال العام وتطبيق نفس الإطار القانوني لمكافحة الفساد على المالية العامة .
- منع ومكافحة الفساد في المشتريات العامة.

٦. القطاع الخاص و المجال التجاري

مقدمة

لم يتم تنظيم القطاع الخاص في إقليم كوردستان بشكل جيد، فالقطاع بقي خارج دائرة الرقابة وفقا للإجراءات الحالية، كما انه لا يوجد تنسيق بين القطاعين الخاص والعام؛ وغالبا ما يشكو الفاعلين الرئيسيين في القطاع الخاص من عدم وجود دعم حكومي، في الوقت الذي يفرض عليهم نظام ضريبي غير مقسط كما أن الضمان الإجتماعي لا يشملهم. وتحت إسم (السوق الحرة)، أصبح القطاع التجاري بؤرة لتصريف البضائع الرديئة النوعية والاحتكار، ومن ناحية أخرى، فإن التدخل الحزبي في السوق لم يترك للمبادئ التجارية في السوق الحرة أي معنى، بحيث اصبح الحزب أو المسؤول الحزبي هو اللاعب التجاري الأبرز بلا منافس أمام الشركات والتجار عن طريق إستخدامهم للمكانة الحزبية والمناصب الخاص بهم، حيث أثر ذلك سلبا على رأس المال الخاص. إن العلاقة بين الحزب والتجارة بحاجة ماسة الى إعادة نظر.

هنالك شكوى كبيرة بأن الشركات تنفذ المشاريع بنوعية رديئة، كما لا توجد رقابة كافية عليها لمنع الفساد داخل المشاريع، من هنا ومن اجل ضمان النوعية الجيدة ومنع إحتمال الفساد، تجب إعادة النظر لتحسين التعليمات التجارية والاستثمارية.

الأهداف بالنسبة للقطاع الخاص والتجاري

- تقليص مخاطر الفساد عن طريق تحسين تعليمات تسجيل الشركات.
- تفعيل وزيادة السعي والعمل المشترك بين القطاعين الخاص والعام والمجتمع المدني من أجل مكافحة الفساد.
- تمتين وتطبيق أخلاقيات العمل والتجارة.

٧. المجتمع المدني و الإعلام

مقدمة

ان إحدى آليات تقوية الرقابة على الفساد هي التنسيق بين السلطات العامة من ناحية وبين المجتمع المدني والاعلام من ناحية أخرى. وبنفس الشكل، فمن أجل تنفيذ الخطط والأنشطة لمكافحة الفساد، وبالأخص، تلك الأنشطة التي تتعلق بالتدريب وبحملات التوعية لمكافحة الفساد، وبإمكان منظمات المجتمع المدني ان تكون مصدرا جيدا للسلطات العامة لمنع ومكافحة الفساد. في سنة ٢٠١٣ قامت السلطات العامة والحكومة والبرلمان في إقليم كوردستان بعقد اتفاقية تعاون مع المنظمات غير الحكومية بإسم "معاهدة الشراكة والتنمية بين السلطات العامة و المنظمات الغير حكومية" حيث تمت المصادقة عليها بالقرار رقم ٥ لسنة ٢٠١٣ في البرلمان. هذه الإتفاقية تشكل ركيزة مهمة للتعاون بين منظمات المجتمع المدني والسلطات العامة حيث يؤديان دورا مكملا لبعضهما. إن تفعيل هذالقرار سيؤدي الى تقوية تنسيق وتعاون الجهتين ويؤدي إلى تشكيل برنامج مشترك لمقارعة الفساد.

وبأخذ الدور المؤثر للإعلام في متابعة وكشف قضايا الفساد في الإعتبار، فإن وجود إتفاقية تعاون ثنائي بين الإعلام والسلطات العامة من أجل تشجيع الاعلام الاستقصائي والتحقيقي يعتبر ضروريا. إن تشجيع الصحفيين في تطبيق أخلاقيات وقانون الصحافة واجب على جميع الأطراف، وبنفس الشكل، فإن تمهيد الأرضية لتحسين بيئة العمل الصحفي والاعلام المستقل و كذلك حماية الصحفيين من التهديد، ينبغي أن يكون من أولويات المؤسسات المسؤولة. وبشكل عام، يجب أن يكون هناك تنسيق مستمر بين المؤسسات والمجتمع المدني والاعلام و أن يتشاركوا المعلومات اللازمة من اجل مكافحة و منع الفساد.

الاهداف بالنسبة للمجتمع المدني والإعلام

- تقوية التعاون بين المؤسسات العامة والمجتمع المدني من أجل مراقبة وتطبيق سياسات مكافحة الفساد.
- دعم مشاركة المجتمع المدني في عملية صنع القرار في المؤسسات العامة.
- تفعيل قرار البرلمان المرقم ٥ لسنة ٢٠١٣، "معاهدة الشراكة والتنمية بين السلطات العامة والمنظمات الغير حكومية في إقليم كوردستان"
- دعم الصحافة/الإعلام التحقيقي والإستقصائي.
- رفع مستوى التعاون بين المؤسسات العامة والمجتمع المدني والإعلام ورفع التوعية حول الفساد.
- حماية الناشطين والإعلاميين من التهديدات التي يواجهونها اثناء عملهم في مكافحة الفساد.

٨. العلاقات والتعاون الدولي والإقليمي.

مقدمة

إن إقليم كوردستان جزء من دولة العراق الفدرالية، ولكن له إستقلالية كبيرة في العلاقات الدولية والإقليمية. وتأتي بعض العقبات في طريق الأقليم للدخول في المعاهدات الدولية كونها ليست عضوة في الأمم المتحدة. ولكن الأمم المتحدة والاتحاد الأوروبي و وكالات ومنظمات عالمية أخرى، تتواجد في إقليم كوردستان ولها علاقات رسمية مع مؤسسات الإقليم. يستطيع إقليم كوردستان أن يتعاون مع هذه الوكالات بالاستفادة من المعايير والمقاييس الدولية لمكافحة الفساد، عن طريق الاستفادة من القدرة المعرفية و اللوجستية للوكالات الدولية في تدريب وتأهيل مؤسسات الإقليم وإجراء الإصلاح الإداري المطلوب.

لإقليم كوردستان علاقات ثنائية مع دول المنطقة، لذلك يستطيع تأدية دور مؤثر في منع تهريب المخدرات ،الإتجار بالبشر، الإرهاب، غسيل الأموال والظواهر العابرة للحدود الدولية والتي تساهم في استشراء الفساد.

الأهداف بالنسبة للعلاقات الدولية والإقليمية

- تفعيل التعاون بين المؤسسات المعنية والمؤسسات الدولية وتفعيل آليات لتنسيق الأطر القانونية في مكافحة الفساد.
- المشاركة الفاعلة في الأنشطة الإقليمية والدولية والمبادرات في مجال مكافحة الفساد.

- تشجيع تنفيذ اتفاقية الأمم المتحدة لمكافحة الفساد، وكذلك تحديد سقف زمني واستراتيجية تطبيق معاهدة المفوضية الأوروبية للقوانين المدنية والجنائية ضد الفساد.
- تقوية التعاون التنفيذي مع الدول والمنظمات الأخرى، لغرض تقوية القدرة المحلية في مكافحة الفساد وجرائم غسيل الأموال في العالم.
- زيادة وتحسين التعاون الثنائي عن طريق تنفيذ أنشطة بارزة ضد الفساد.

الهيكل التنفيذي

- إن تنفيذ هذه الاستراتيجية واجب متعدد الأطراف، أي أن مسؤولية تنفيذ هذه الاستراتيجية تقع على عاتق جميع المؤسسات في إقليم كوردستان، وبالأخص تلك الأطراف المذكورة أسماؤها، والمحددة كيفية مسؤولياتها في ملحق خطة تنفيذ هذه الإستراتيجية.
 (انظر ملحق خطة التنفيذ).

- بعد شهر من المصادقة على الاستراتيجية، وبمبادرة من هيئة النزاهة، يتم تشكيل اللجنة المشتركة لمكافحة الفساد من الجهات المعنية. تصادق هذه اللجنة على نطاق عمل الاستراتيجية وتعقد اجتماعات موسمية لغرض تنفيذ الإستراتيجية.

- تؤدي هيئة النزاهة لإقليم كوردستان دور المنسق بين الجهات المعنية بهذه الاستراتيجية ويقع على عاتقها واجب متابعة خطة تنفيذها.

مراقبة وتقييم الاستراتيجية

- إن إجراءات مراقبة وتقييم هذه الإستراتيجية تكون عن طريق كتابة التقارير واجتماع الجهات المسؤولة. وتكون كتابة التقارير وفقا للمعايير أدناه. (انظر ملحق خطة المراقبة وكتابة التقارير):

١. على الجهات المسؤولة عن تنفيذ الاستراتيجية وخطتها، رفع تقرير إلى هيئة النزاهة كل ٣ أشهر.

٢. تقوم هيئة النزاهة برفع تقرير إلى اللجنة المشتركة لمكافحة الفساد كل ستة أشهر.

٣. تقوم اللجنة المشتركة بكتابة تقرير للرأي العام مرة واحدة في السنة.

- تقوم هيئة النزاهة بعقد إجتماعات ثنائية أو مشتركة مع الجهات المسؤولة عن تنفيذ الإستراتيجية لغرض مراقبة خطة تنفيذها.

- تستطيع اللجنة المشتركة أن تعيد النظر في خطة تنفيذ الإستراتيجية في منتصف مدتها، من أجل ملائمتها مع الظروف الآنية والتغييرات، بشرط موافقة أغلبية أعضاء اللجنة.

- تقوم اللجنة المشتركة بالاجتماع قبل شهرين من منتصف مدة الاستراتيجية وقبل شهرين من نهاية مدتها من أجل تقييم وضع مكافحة الفساد وتنفيذ إستراتيجية مكافحتها. وتقوم اللجنة المشتركة بالتقييم النهائي على أساس صياغة إستراتيجية جديدة لمكافحة الفساد.

إعداد:
لجنة كتابة إستراتيجية مكافحة الفساد في إقليم كوردستان.

أربيل، ١٥ / ١٢ / ٢٠١٦

Anti-Corruption Strategy in Kurdistan Region 2017 – 2021

Foreword and background

The issue of corruption in Kurdistan Region is subject to formal and informal discussions at the level of media, politics and institutions. In the last few years, talks about reform projects and combating corruption got high on the Parliament and the government agendas. The establishment of Commission of Integrity in 2013 indicates the existence of corruption and attempt to combat it; as the objective of the establishment of this Commission is combating corruption (as stipulated by Law number 3 of 2011 and its first amendment under Law number 7 of 2014).

According to the Transparency International reports Iraq is among the worst countries where corruption is widespread. Since Kurdistan Region is part of Iraq the indicators of Transparency International should be taken seriously. According to the Transparency International's 2015 index, Iraq ranked 161 among 167 ranked countries in the world. There are only 6 countries that are worse than Iraq. Although this index may not be precisely accurate for Kurdistan Region, we take this conclusion seriously; because in Kurdistan Region corruption is one of the main obstacles of institutional and social developments. Also corruption is a cause behind social injustice and distortion of social and human values. Thus combating this disease is a necessary common duty.

In 2008 an inter-ministerial committee in Kurdistan Region published the "Kurdistan Regional Government Anti-corruption Policy", which resulted in the establishment of a number of reforms and the establishment of anti-corruption committees to organize justice system, administration, projects and the media. In 2009 for the first time the Parliamentary Integrity Committee was established. In 2010 the Office of Governance and Integrity was established within the Council of Ministers, aiming to achieve efficient and transparent government. One year after the establishment of this Office, an initiative was announced titled "Good Governance and

Transparency Strategy". In 2011 the Kurdistan Parliament enacted the Law of Commission of Integrity in Kurdistan Region. According to this Law the Commission of Integrity should be established. Article Three of the Law states that the main tasks of the Commission is to establish effective mechanisms to insure the principle of the rule of law, combat corruption and support transparency. However, the Commission of Integrity was only established in 2013 and the current legal and institutional frameworks are not effective because of political disagreements, administrative factors, legal problems and lack of necessary awareness.

The political parties' conflicts have negative impact on the political will to combat corruption. Lack of communication and coordination among the legislative, monitoring, executive, judicial institutions and the relevant anti-corruption authorities paves the ground for the spread of corruption. Also lack of expertise, skills, trainings and the necessary equipment are strong factors behind the ineffectiveness of the process of combating corruption.

This strategy is developed according to the international standards and The United Nations Convention against Corruption (**UNCAC**), with the logistic supports of Westminster Foundation for Democracy (WFD). This is an attempt to overcome the above mentioned negative causes and factors. It is an attempt to develop a national anti-corruption vision that unites all the relevant parties around common bases and objectives and to serve as a roadmap to combat the phenomenon and culture of corruption. In this strategy corruption is treated as a structural and institutional phenomenon, while at the same time awareness and capacities of individuals are emphasized. In this strategy the mechanisms to combat corruption are developed at four main levels: prevention of corruption, enforcement of laws, awareness and training and cooperation and coordination between the relevant parties including coordination between the public institutions and the civil society.

The timeframe of this strategy is from the beginning of 2017 to the end of 2021. In addition to the contents of the strategy there are two annexes outlining implementation and monitoring of the strategy, they are Implementation Plan Annex ad Monitoring and Assessment Annex.

The development of the Strategy

Different methods are used to develop this Strategy. The basic requirement was that the Strategy should reflect the local reality; to be related to the local and institutional issues in Kurdistan Region. However, other experiences and the international standards are utilized. Another requirement was that all the relevant anti-corruption institutions need to be involved in the development of the Strategy. In other words the Strategy should be seen as a national strategy.

The development process of this Strategy includes a number of approaches and stages. These are the main stages:

1. **Visits and meetings with the relevant authorities**
   The process started with visits to the relevant authorities to introduce the project and gain their approval and involvement in the development process of the Strategy, also to nominate their representatives to participate in a wider meeting. The following parties

were visited: Kurdistan Parliament (particularly the Integrity and Finance Committees), Department of Coordination and Follow-up in the Council of Ministers, Judicial Council, Attorney General, Shurah Council in the Ministry of Justice, Commission of Integrity, Board of Supreme Audit and Ministry of Finance. After the visits a joint meeting was held between the above mentioned authorities and other stakeholders to discuss the necessity of an anti-corruption strategy, how such strategy should be and what problems and issues it should cover. This stage was completed in June and July of 2015.

2. **Conducting a research for the main elements of the Strategy**
   From the start of the process until the beginning of 2017 a research was conducted on the main elements of the anti-corruption strategy in Kurdistan Region by experts in the field. This research served as a roadmap for the strategy in addition it was a close analysis of the Kurdistan Region's situation in relation to combating corruption and the international experiences in this area. The research recommended a specific structure and model for the development of anti-corruption strategy in Kurdistan Region.

3. **Selecting the strategy's drafting committee**
   In October 2015 a sub-committee from the relevant authorities was selected to prepare a draft strategy. The sub-committee included representatives of: Commission of Integrity, Board of Supreme Audit, the relevant Parliamentary Committees, Council of Ministers, Judicial Council, Attorney General. The objective of the establishment of the sub-committee was to exchange information directly among these institutions through their representatives. The sub-committee started its meetings from the beginning of 2016 and agreed on the working method for the development of the strategy, the structure of the strategy and the timeframe of the strategy. Until the end of 2016 the development process was ongoing on the basis of stage by stage work. First a local expert, who supervised the development process, prepared the first draft. The first draft was discussed by the sub-committee and agreement was reached on the final draft.

4. **Distribution of questionnaire forms**
   Before the start of the strategy's development process a questionnaire was prepared that included 20 questions. The topics included the main challenges of the institutions when combating corruption, internal regulations to prevent and combat corruption, legal framework and coordination level of the institutions with the media and the civil society in combating corruption. The questionnaire forms were sent to the institutions through their representatives in the drafting committee of the strategy: Commission of Integrity, Board of Supreme Audit, the relevant Parliamentary Committees, Council of Ministers, Judicial Council, Attorney General. The questions were answered by the different departments of these institutions. The questionnaire provided important information to the drafting committee of the strategy; information regarding the above mentioned topics.

5. **Focus group**
   Other information gathering means and cooperation between the relevant authorities included focus groups in the relevant institutions to combating corruption and represented in the drafting committee, particularly Commission of Integrity, Board of Supreme Audit,

Attorney General and Council of Ministers. Different departments of these authorities participated in the focus groups held in October and November 2016. Necessary information obtained especially for the Strategy's Implementation Plan.

6. **Policy Papers**
   Towards the final stages of drafting the strategy, a number of local experts were requested to prepare a number of policy papers in three sectors of the anti-corruption strategy: law enforcement sector, coordination and cooperation with the international community and civil society sector and the political sector. The objective of these policy papers was to obtain accurate background information on each sector and recommend solutions for each sector's problems in combating corruption.

7. **Comparing the draft to international experiences**
   When the draft strategy was ready, a workshop was organized in Amman in January 2017 for the drafting committee members and international experts to insure that the draft is compatible with the international standards. In the workshop the draft strategy was closely analyzed and compared to other international experiences and successful models.

8. **Consultation with the civil society**
   After comparison with international experiences a consultation process with the civil society was initiated in February 2017. In the three governorates of Kurdistan Region 3 workshops were organized for the civil society actors and activists. The views of the civil society were gathered in the workshops and utilized.

The above mentioned details highlight the main stages of the development of the Strategy. Other sources and means were utilized to make the development process more democratic and achieve consensus on the strategy.

Definition of Corruption

For the purpose of this Strategy corruption is the abuse of public power and position for private benefit. Also the Strategy attempts to introduce and combat the activities that are outlined by Law of Integrity Commission number 3 of 2011, the other enforced laws in Kurdistan Region, the international treaties, UN and EU documents.

Vision

This Strategy in Kurdistan Region attempts to:

Build a society where an active anti-corruption system is in place and able to effectively combat the threats of corruption.

Mission

Within this Strategy the public authorities, at different levels of governance, have the duty to combat corruption through the improvement of legal framework, institutional arrangements, coordination and human development. Also the Kurdistan Region shall continue to improve international cooperation and coordination to combat corruption.

General Objectives

1. Improvement of integrity, accountability and transparency of the public institutions and increasing public trust in them.
2. Promotion of anti-corruption culture and awareness at the education and institutional levels.
3. Activation of cooperative relations between sectors and the institutions. Establishment of active coordination mechanisms for tracking and investigating corruption and complaint procedures.
4. Consolidation of international standards to combat corruption within the legal and institutional frameworks.
5. Promotion of proactive monitoring outside the formal institutions to implement anti-corruption strategy and improve cooperative relationship with the civil society.

Principles

This Strategy is developed on the following general principles. All the relevant activities under this Strategy shall adhere to these general principles:

- **The rule of law and respect of human rights and basic liberties**
  All the institutions shall abide by the rules and regulations and implement them fully. They shall provide equal opportunity and freedom for anyone whose rights are violated or request the implementation of the law.

- **Political will to combat corruption**
  Display of political will to combat corruption by the high officials of the Kurdistan Region and the political parties' leadership.

- **Responsibility of the institutions to implement the Strategy and its Implementation Plan**
  All the relevant institutions have the responsibility to develop and implement anti-corruption policies in light of this Strategy.

- **Good governance, accountability, transparency and integrity**
  The institutions shall align their policies with the best anti-corruption policies, for example the institutions and their staff shall take responsibility for their actions, practice openness; particularly in relation to access to information and citizens' involvement in the

decision making process and adopt the ethical principles to protect the integrity of the institutions and their staff.

- **Political impartiality at work**
  Strengthening the independence of the institutions and make them immune from external influences.

- **Efficient and effective**
  Within the framework of their responsibilities and expertise, the institutions shall assess their progress on the basis of the implemented regulations to combat organized corruption.

- **Cooperation among the institutions**
  Honest cooperation and coordination shall become the bases for joint works among the relevant institutions to the implementation of the Strategy in light of the objectives, principles and the priorities of this Strategy.

- **Involvement of the civil society and the media**
  Encourage Kurdistan Region's institutions to promote cooperation and coordination with the civil society and the media.

- **Monitoring and self-assessment**
  The relevant authorities shall conduct periodic assessments for the dangers and spread of corruption, to better implement this Strategy and its Implementation Plan.

Direction and Priorities

1. **Low level of public trust in the institutions?**
   Creating public trust in the institutions through transparency, cutting back bureaucracy, access to information, professionalism and independence.

2. **Promotion of preventive policies and development of training mechanisms**
   The institutions shall show in words and deeds that they are taking the responsibility to combat corruption. Promotion of ethics of integrity requires training.

3. **Increasing the level of implantation of the laws**
   In addition to political will to implement the laws, monitoring of the implementation of the laws shall be strengthened. The necessary human, financial resources and infrastructure shall be provided to the institutions in order to be efficient and effective.

4. **Review of punishment policies to align them and make them effective**

In this regard it is necessary to: 1. Pay attention to the institutions such as the police, tax and customs, attorney general and the courts; 2. The independence of the judges must be protected; 3. Increase the number of courts and judges; 4. Decide on the delayed and undecided cases to show the effectiveness of the judiciary; 5. Strengthen the cooperation of the attorney general with the police and anti-corruption agencies in investigation and other relevant works; 6. It should be shown that the law is important and the same for all.

5. **Cooperative relations with the international community and the civil society**
   These types of relations are important to improve and strengthen monitoring of the implementation of anti-corruption strategy.

6. **Application of new technologies**
   To prevent and combat corruption, cut back bureaucracy and achieve higher level of transparency.

Priorities and objectives by sector:

1. Political sector

Background
The main actors of the political sector in Kurdistan Region are the political parties and the political parties' leaders. Some of these leaders are in the government and the parliament, while others are outside the formal institutions and have political positions within the political parties, yet they have great influence on the public institutions. Most of the high government posts are not filled on the bases of merit or on the principle of the right person for the right position, this have resulted in the ineffectiveness of the political institutions that make important decisions.

Income and financial sources of the political party officials, even when they have public posts, are not subject to institutional auditing. Unannounced wealth and income of the officials and the inability of the auditing authorities, paved a wide ground for the spread of corruption. The accumulation of wealth in a short time by some political officials creates doubts and indicates the existence of corruption. In general the financial sources of the political parties are not managed under the law of supporting political parties and the financial sources for the elections campaigns are not known. In addition the Parliament and the other monitoring and auditing authorities have not been effective in relation to lack of transparency.

The objectives for the political sector

- Strengthening the political will to combat corruption.
- Reviewing the political framework for financial support of the political parties in such a way to be compatible with the principles of this Strategy. Also improving financial reporting on elections campaigns.
- Narrowing the gap and difference between the officials' announced wealth and the sources of their wealth.
- Activating the monitoring role of the Parliament in relation to anti-corruption policies. Also activating the other relevant anti-corruption institutions.
- More transparency in the appointment of management posts in the government institutions.

2. The central institutions

Background

The central institutions, such as the ministries, boards and departments, are not able to fulfill their legal responsibilities and expectations. One of the reasons behind this is mainly political party interferences. Another reason is that appointments of officials in these institutions are not based on expertise and professionalism and they are not able to meet the ethical standards of work. Thus the institutions are not able to meet the expectations of the citizens. This in turn has created lack of public trust in these institutions.

Another issue that contributes to lack of trust is lack of access to these institutions' information and documents. Citizens and the media are not able to easily access firsthand information, despite the existence of Access to Information Law. In the meantime there are no formal rules and regulations to protect honest whistleblowers who want to reveal dubious or illegal acts. All of these together facilitate spread of corruption in the central institutions, while there are no clear policies or plans to prevent corruption in these institutions.

Objectives at central institutions' level

- Establishment of professional need-based administration away from external and political party interferences.
- Implementation of Access to Information Law.
- Facilitation to reveal any illegal acts inside the public institutions and protecting whistleblowers according to the international standards.
- Implementation of ethical rules in the public institutions and combating the phenomenon of nepotism.
- Preparation of special anti-corruption procedures for sectors of health, education, customs and revenues, environment, planning and investment.

3. Local governments

Background

Most of citizens' formal affairs are mainly related to the local governments at the levels of governorates, districts and sub-districts. However, administration in these institutions is rift with huge bureaucracy, resulting in citizens' dissatisfaction and creating rooms for corruption. There is no coordination between the local institutions and the central institutions to facilitate citizens' affairs. A good example is duplication and mix up of powers between the governorate councils and the municipalities and other institutions. In addition the governorate councils are very weak when it comes to playing their monitoring roles of the local institutions. Also the public and civil society's monitoring role over these institutions is very weak because they have limited role in the decision making process of the local institutions.

Objectives at the local governments' level

- Promotion of integrity and professionalism in the local governments.
- Promotion of transparency in the affairs of local governments and encouraging citizens and civil society's participation in the decision making process.
- Insuring responsibility and accountability for the implementation of anti-corruption standards at the local level.
- Strengthening the monitoring role of the governorate councils.

4. Law enforcement agencies (the police, attorney general and the judiciary)

Background

There is a popular view that in Kurdistan Region laws are not fully implemented, due to lack of capacity, independence and coordination between the relevant law enforcement authorities such as the police, attorney general and the courts. These institutions have direct relations to and roles in preventing, revealing and combating corruption. The ability of these institutions to fulfill their roles has direct bearings on the public trust in these institutions. Thus in addition to working towards achieving independence, impartiality and better coordination, these institutions need more resources to improve their administration, human and financial capacities. Of particular importance is that the independence of the attorney general requires more legal clarification and alignment with the international judicial principles.

Another way to strengthen public trust in these institutions is to adopt transparency and anti-corruption policies within these institutions. You can't have law enforcement institutions that are neither transparent nor implement anti-corruption policies internally.

Objectives for the Police, Attorney General and the Judiciary

- Improving the effectiveness of the police, attorney general and the judicial institutions in relation to preventing, revealing and combating corruption.
- Improving professionalism, independence and impartiality of the police, attorney general and judicial institutions.
- Combating corruption inside the police, attorney general, courts and correction facilities (prisons).

- Improving and implementing strict punishment mechanisms to combat corruption.

5. Public finance

Background

Kurdistan Region lacks strategic economic plan and strong economic policy. Throughout the governance history of the Kurdistan Regional Government, clear public budget existed only for few years. Outdated accounting system is applied without any utilization of the modern technologies. The banking system is very weak and tax collection depends on estimation. All of these factors contribute to lack of transparency in the public revenues and expenditures and weak auditing of public procurement.

The Board of Supreme Audit is the institution responsible for audit and follow-up of the public revenues and expenditures. However, it needs capacity development and more authorities. Cooperation and coordination of the other institutions with the Board of Supreme Audit is a precondition for the prevention and combating corruption inside the institutions. Some sectors, such as the oil sector, are outside the auditing authorities of the Board. In order for the Board to be able to fulfill its duties, it should be able to audit and follow-up all revenues and expenditures of the Region. More coordination between the Board and the Kurdistan Parliament will lead to strengthening of both institutions. The role of the Ministry of Finance is to prepare the budget, the role of the Parliament is to enact the budget, and the role of the Board of Supreme Audit is to audit the annual financial accounts to know how the Region's revenues are spent. Thus to achieve more transparency and to prevent corruption these institutions need to coordinate and fulfill their duties in relation to the budget.

Another issue related to public procurement that needs to be taken seriously is the currently used procurement system. The mechanisms of procurement committees inside the institutions need to be revised to make these procurement committees subject to closer internal monitoring and auditing to prevent possible corruption.

The objectives for public finance

- Transparency, efficiency and rationality in the public revenues and expenditures.
- Preventing corruption and abuse of public wealth and applying the same anti-corruption legal framework on the public finance sector.
- Preventing and combating corruption in public procurements.

6. Private sector and trade sector

Background

The private sector in Kurdistan Region is not well organized; according to the current rules and regulations the private sector falls outside the monitoring circle and there is not much coordination between the private and public sectors. The main actors of the private sector constantly complain about lack of government support and that the tax system is enforced on them inequitably and they are not covered by the social security system. The trade sector under

the pretext of "free market" has become the instrument of monopoly and a mean to market low quality goods. On the other hand the involvement of the political parties in trade and the market renders free market concept meaningless. Some political parties or their officials, through the abuse of their positions, are becoming trade actors without competitors. This has negative consequences on private investment. The relationship of the political parties with the market requires revision.

Many complaints leveled against the companies for the low quality of their projects and there is no effective monitoring to combat corruption in the implementation of public projects by the private sector. Thus to insure good quality and to prevent possible corruption there are needs to review trade and investment rules and regulations.

The objectives for the private sector and the trade sector

- Decreasing the risks of corruption through the improvement of regulations of company registration.
- Promoting and increasing joint works and cooperation between the private sector, public sector and the civil society.
- Strengthening and implementing work and trade ethics.

7. Civil society and the media

Background

One of the strongest mechanisms of corruption monitoring is the coordination between the public authorities and the civil society. Also civil society organizations can be good sources for the public authorities when they implement their strategies and plans to combat corruption and for activities such as trainings and awareness raising. In 2013 the Kurdistan Region public authorities and the Parliament made an agreement with the non-governmental organizations (NGOs) named "Cooperation and Development Compact between the public authorities and the NGOs". The Compact was indorsed by the Parliament's decision number 5 of 2013. This Compact is an important basis for cooperation between the civil society and the public authorities as they complement one another's roles. The implementation of this decision will lead to stronger coordination and cooperation and joint programs to combat corruption.

Taking into consideration the effective role of media in revealing corruption cases and combating corruption, it is important to have an agreement or joint cooperation between the media and the public authorities to promote investigative media. Encouraging journalist to abide by journalism ethics and laws is a joint duty. Also preparing the ground and environment for the work of independent press and media and the protection of journalists from threats should be among the top priorities of the relevant authorities. In general there must be continuous coordination between the institutions, the media and civil society and more information exchanged to establish a cooperative environment to prevent and combat corruption.

Objective for the civil society and the media

- Strengthening cooperation between the public authorities and the civil society in relation to monitoring anti-corruption policies.

- Supporting civil society's participation in the public authorities' decision making processes.
- Activating Parliament's Decision number 5 of 2013 "Cooperation and Development Compact between the Public Authorities and the NGOs in Kurdistan Region".
- Supporting investigative and follow-up journalism/media.
- Increasing cooperation levels between the public authorities, the civil society and the media to raise awareness about corruption.
- Protection of activists and journalists from threats they face during their works to combat corruption.

8. Regional and International Relations and Cooperation

Background

Kurdistan Region is part of the Federal Iraq, but has extended independence in it regional and international relations. There are some barriers in relation to joining international treaties because Kurdistan Region is not a member of the United Nations. However, UN, EU and other international agencies and organizations have presence in Kurdistan Region or have formal relations with the Region. Kurdistan Region can request coordination with these organizations to benefit from the international measures and standards to combat corruption, through the utilization of the international organizations' knowledge and skills and the provision of training to develop institutional capacity and conduct the necessary administrative reforms.

Kurdistan Region has mutual relations with the regional states, therefore it can play important roles in the prevention of drug trafficking, human trafficking, terrorism, money laundering and other transnational crimes that facilitate the spread of corruption.

Objective for regional and international relations and cooperation

- Activating cooperation between the relevant institutions and the international agencies and activating coordination mechanisms of anti-corruption legal framework.
- Active participation in the anti-corruption works, activities and initiatives of the regional and international organizations.
- Encouraging the implementation of the United Nations Convention against Corruption (UNCAC) and defining the timeline and strategy to implement the European Commission Civil and Criminal Law Conventions on Corruption.
- Strengthening executive cooperation with other states and organizations to strengthen local skills to combat corruption and money laundering crime in the world.
- Increasing and improving mutual cooperation through conducting anti-corruption activities.

Implementation Structure

- The implantation of this strategy is a joint task and all of the Kurdistan Region's institutions have implementation responsibilities, particularly those institutions that are named in the Implementation Plan annex of this Strategy and their responsibilities are outlined (see Implementation Plan annex).

- One month after the endorsement of this Strategy, the Commission of Integrity shall initiate to establish Anti-Corruption Joint Committee from the relevant authorities. The committee will approve the work plan and hold periodic meetings to implement the strategy.

- The Commission of Integrity in Kurdistan Region shall play coordination role between the relevant authorities to this Strategy and shall be responsible of the follow-up of the implementation plan of this Strategy.

Monitoring and assessment of the Strategy

- Monitoring and assessment procedures of this Strategy include reporting and joint meeting between the relevant authorities. Reporting shall be based on the following criteria (see the annex on monitoring and reporting plan):
    1. The relevant authorities to the implementation of the Strategy and the implementation plan submit quarterly reports to the Commission of Integrity.
    2. The Commission of Integrity submits biannual reports to the Anti-Corruption Joint Committee.
    3. The Joint Committee presents annual reports to the public.

- The Commission of Integrity shall hold mutual or joint meetings with the relevant authorities to the Strategy to monitor the implementation plan of the Strategy.

- The Joint Committee shall conduct mid-term review of the implementation plan of the Strategy to align it with reality and the developments, as long as the majority of the members of the Joint Committee accept the changes.

- Two months before the mid-term and two months before the end of the Strategy the Joint Committee shall meet to assess the situation of Anti-Corruption Strategy. The Joint Committee makes the final assessment the basis for the development of a new anti-corruption strategy.

Prepared by:
The Drafting Committee of Anti-Corruption Strategy in Kurdistan Region
Erbil 15th December 2016